

NYIRŐ JÓZSEF

HAVASOK KÖNYVE

RÉVAI KIADÁS

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2024
ISBN 978-963-417-643-5 (online)
MEK-25430

TARTALOM

I A TAVASZ	XVII ELSŐ LESEN
II MIHÁJ	XVIII HULL IMMÁR A FENYŐTOBOZ
III A SZÉNÉGETŐ LEGÉNY	XIX HALAK
IV A NÁDI EMBER	XX SZARVASBÖGÉS
V AZ ÉJSZAKA	XXI AZ ŐZ
VI LEÁNYKÉRÉS	XXII A NAGY PIROS VADTEHENEK
VII A FÜLEMÜLE	XXIII A FARKAS HALÁLA
VIII EZ MÁR A NYÁR	XXIV AZ ERDŐ REMETÉJE
IX VIHAR	XXV SZERENCSEÁTLANSÉG
X NAPTŰZGYUJTÁS	XXVI FADÖNTŐ EMBEREK
XI HAZUG ISTVÁN	XXVII A SZALONKAMADÁR
XII AZ ANYAMEDVE	XXVIII A HAVAS HALOTT
XIII CIGÁNY AZ ERDŐN	XXIX GERGŐ LEGYEN A TE NEVED
XIV FARKASOK	XXX MOST MÁR JÖHETSZ, JÉZUSKA
XV A KÍGYÓK	XXXI MÁTÉ, A KUTYA
XVI BAJVÍVÁS	

I A TAVASZ

Sót viszek nyalatni az üszőknek a havasba. A tél óta nem jártam az erdőn és azóta minden megváltozott idefenn... A hegyek a fényben megnőttek és virágba borultak a fák. Fehér virágba, piros virágba, kék virágba, mintha menyasszony volna mindenik. Érintetlenek, hamvasok és leírhatatlanul szépek. A friss levelekből szinte kicsordul az élet s alattuk kerek, meleg, kicsiny fészkeken behúzott nyakkal, szendergő szemekkel kotlanak az anyamadarak. Fények űzik egymást a gyepen és a földi virágok is olyan nagyra nyíltak, mintha tátott szájjal kiáltanának. A vércse nem győzi leszállni szárnyairól, olyan dús a napfény s a földből feltörő titkos erők megemelik még a nehéz sziklákat is.

Juhnyáj mellett haladok el. A frissen ellett báránycák szédelegnek a kábulattól s úgy ragyog a juhok gyapja, mintha kivirágzott volna és megeredt emlőbimbóik a füvet érik.

Kökénybokrok közt visz itt az ösvény. Ezek is szinte fehérebbek, mint az Isten arca és mellettük tejről álmodik a kecske.

Él, mozog, boldog minden. Még az eltemetkezett vakond is felébredt és örömében magasra hánnya a fekete, zsíros földet. A búza meztelen szárában, mint üvegcsőben, úgy látszik a lüktető élet és az elbódult hangyák nem tudják, hol kezdjék a napi munkát.

Korán van még.

A sasok a szirtek csúcsa körül keringenek és elhajtják a felhőket a durva, száraz gallyakból vert fészkekben tatógó vérpiros, nagyszemű, szennyesszürke fiókáik fölül és vijjogva kacagnak le hozzájuk. A fülemilék teljesen meg vannak bolondulva és szinte felgyújtják a bokrokat énekükkel. Csak még a száraz ágon ülő bagoly alszik az erdőszélen, míg a szürkére piszkolt gally letörik alatta. A könnyelmű fecskék a levegőben csókolóznak. Szemérmetlen, drága kis cigányok!

Gyorsan jött idén a tavasz.

Tegnap még ezt a sziklát úgy fogták körül a szívós, fekete fagyökerek, mintha az ördög ujjai dermedtek volna rá, hogy dühében az egekbe hajítsa; mára eltűnt az is, mintha a szirtdarab kihullott volna az átkozott ujjak közül. A fű belepte. A fű... Édesízű, zamatos, drága titok minden szál.

Meghalt az ördög, éljen az Isten, ki meghintette harmatával és megváltoztatta a világot!

Végre eltűnt a gyilkos kezekre, fogakra tapadt vér, kihültek a mardosó szájak és elerőtlenedtek a karmok.

A pásztorok mondják, akik látták, hogy hajnaltájban a medve felcammogott a Kustaly oldalán s a Nagy Pál András keresztje alatt úgy ült, mintha gyónnék a keresztnek.

A farkas is elhatározta, hogy új életet kezd és a sűrűbe vonult új életet kezdeni.

Vak kicsinyeit dajkálja a vadmacska is és ha csak rájuk is gondol, feje ráhull a repedezett faágakra.

Az ártatlan állatoknak: nyulaknak, őzeknek, madaraknak, mókusoknak, bogaraknak végre feljött a napja. Játsszoznak, örvendeznek. Isten segítse őket!

De mit akar a zugban ez a rejtőző öreg férges hó? Különben csak percei vannak és úgy elcsurran, mintha soha itt sem lett volna.

Úgy vagyunk ezzel a tavasszal is, mint a falusi leány a férjhezmenéssel. Míg az Isten észreveszi, három asszony esszeteszi, ahogy mondani szokták. Olyan hirtelen jött.

Elgondolkodva lépek be a kékhomályú fenyvesbe. Édes ingertől reszketnek, sodródnak itt is a falevelek. A fenyők hegyén temérdek újulás, friss bojtok inganak és zöld por felhőzik rám, hacsak madár is elrepül fölöttük.

Igazuk volt a pásztoroknak. A medvét én is láttam, de meg se rezzenem. Ott, ahol a vad sziklák kezdődnek, úgy ült a fenekén, mint egy aranyhasú bankigazgató az íróasztal mellett. Kacagva ráztam feléje a kalapomat.

- Jó reggelt, méltóságos uram!

Oda se bólint. Vastag a feje, mint általában a gazdag embereknek.

Lihegve mászok felfelé a hegyoldalon, de még a lehelletem is aranyszínű.

Végre felérek a tetőre és kissé megszusszanok.

Hatalmas fennsík kezdődik itt, közel az éghez. Ez a havasi legelő, rajta a csorda. A tehenek alázatosan legelnek, távolabb az egyetlen nagyúr, a bika. Olyan magasan vagyunk, hogy a felhőktől állandóan nedvesek a szarvai.

Megérkeztem. Ez a Mózsi bá csordája.

- Vajjon ő maga merre van?

Már vágyom az emberi szóra. Valakinek el kell mondanom, hogy sohasem volt ilyen szép az élet. Nem fér bennem a szó. Úgy vagyok vele, mint a madarak. Beszélni, kacagni, csácsogni kell.

Megindulok a kalyiba felé.

A csordából kiválik egy fiatal hófehér tehén és bámuló szemekkel hozzám jön.

- Te vagy az, Virág?

Kedveskedve megvakarom a fürtös homlokát, tenyeremmel ráütök a farára és úgy küldöm tovább.

- Hé, Mózsi bá! - kiáltok előre a pásztornak, de senki se válaszol.

Csendes a kalyiba, tűz se ég előtte. Ma nem is égett, mert látom, hogy a helyén harmatos a holtshén.

- Hé, Mózsi bá! - hajlok be az ajtón.

Máskor mindig elém szokott jönni.

- Biztosan ágat szed az erdőben! - gondolom, mert látom, hogy a tüzelőfája is elfogyott.

Az erdő felé fülelek, de nem hallszik fejszecsapás.

- E hol a fenében van? - ütközöm meg.

A kutyát se látom.

Mégis disznóság, hogy így magára hagyta a csordát. Ki felel, ha valamelyik állatnak baja talál lenni?

- No, állj meg, Mózsi!

Azért is bosszant a dolog, mert éppen én erőltettem a birtokosságnál, hogy az idénre is megfogadjuk meddűpásztornak. Ugyan kifogásolták, hogy már kivénült a pásztorságból s mióta a felesége meghött, tán még az esze sincs helyin; de én erőltettem, mert nyomorult, szegény ember volt s addig sírt, míg megesett rajta a lelkem.

No, szépen meghálálja a jószágomat!

Különben minek mérgeledjem. Majd előkerül.

A sót leteszem a kalyibában és kicsit nézem a csordát.

Az állatok legelnek. A friss fű harsog a szájuk alatt. A szarvak csillognak a napfényben. Alig mozdulnak. Fehérek és szépek.

Csak a bika nem eszik. Áll, mint a szobor. Tajtékos nyála a földig nyúlik. Feje, széles szügye füstös és a messziségbe néz. Ki tudja, mire gondol... Önkéntelen lábujjhegyen haladok el mellette és újra belépek az erdőbe.

Pillanat alatt mindenről megfeledkezem.

Talán még szebb minden, mint az előbb. Dúsabb, melegebb, színesebb. Folyton változik az erdő és olyan fenséges, hogy áhitatra tisztul az arcom, mint a templomban.

Kábultan megyek, jóllakott lélekkel.

Nincs az a szép imádság, mely méltó volna ehhez a fenséghez. Talán az az egy szó, melyet lépteim dobbanásából kihallok:

- Szent! Szent! Szent!

Szent, szent, szent minden, ami él.

Már azt se tudom, hol járok, mikor hirtelen kutya ugrik fel a bokor mellől és dühre torzult pofával rámvicsorog.

A Mózsi bá kutyája.

- Csiba te! - riasztom, de nem tágit. Úgy feszül felém borzolt szőrrel, mintha megveszett volna.

Kikerülöm, de alig teszek pár lépést, szinte földbe gyökereznek a lábaim.

Arccal előre esve, az ösvényen fekszik az öreg Mózsi bá, mintha leborult volna a tavasz szépsége előtt.

Halott.

Mellette száraz gally. Fát hozott a frustukjához, mikor utolérte a halál.

Fölötte szép szál fenyők őrzik a csendet.

Egyetlen tekintettel meglátok mindent rajta: a vedlett, égett, sáros condrát, a fényesre kopott bocskortalpakat, gyér, szürke haját, öreg fejét, mely mintha kitartóan azt lesné, hogy mi történik a földdel.

Tényleg, mi történik a földben?

Vajjon mi történik a levegőben?

Tudom, hogy bolondság, mégis odakiáltok neki:

- Keljen fel, Mózsi bá! Nem látja, nem hallja, nem érzi, hogy mi történik?

Furcsa, ingerlő áramok járnak át mindent és nyugtalan minden test. Él, ujjong és alkot minden. Még a kőnek is gondolata születik, a rög lábra kél és az arany a hegyekből kicsordul a földre. Talán a sírok is kivilágosodnak ilyenkor és a halottak akkorát nyujtóznak, hogy megreped sárga, hideg testükön a penész.

- Keljen fel, vén lator! Nem látja, hogy sohase volt ilyen nagy a mindenség és ilyen boldog?... Most már kied is kedvére szökdöshetnék aszott lábain, mert nincs teher, nincs fáradtság, nyomorúság, szegénység, könny, nincs halál, gyilkolás, félelem, aljasság, se bűn; - de vagyon öröm, élet, újjongás, fény és dal, megújulás, teremtés, kacagás és békesség... Meleg, teljes, osztatlan, szép piros béke és olyan szép világ, hogy láttára - aki teremtette - még a Jóisten is megtántorodik örömében.

A csiga is, mely egy évig megy fától fáig, kimereszi két szarvát a csodálkozástól.

A tücsök is elkáprázva áll a fekete lyuk szájában és elégedetten veszi számba a világot:

- Ez már igen!

Ki mondja, hogy nehéz az élet?

El kellett jönnie ennek az időnek és a legsúlyosabb percben érkezett. Már nem birtuk tovább.

De most már nincs semmi baj.

- Fel a földről, öreg!... Ilyenkor kell meghalni?!

Néhány pillanatot mégis szentelek neki. Leveszem a kalapomat és arra gondolok, hogy miért kellett ennek a szegény öreg embernek meghalnia. Miért?...

Csak most lep meg, hogy itt milyen végzetesen nagy a csend. Minden élő elhúzódott a közeléből, a madarak, bogarak messze elkerültek és mintha a fák is szeretnének elfutni onnan.

Hát ezért a csend és azért halt meg, mert menthetetlen volt.

Menthetetlen volt, mert ember volt...

Komorán igyekszem hazafelé, hogy jelentsem az előljárásának az esetet. Nyugodtan hagyom a kutyára a halottat. Nem fogja bántani semmi, mert a tavaszban minden elhúzódott tőle.

Mikor leérek a patak partjához, szinte megrémülök, olyan lecsendesíthetetlen a dal, gerle-kacagás, vadgalambbúgás, kakukkiáltás, erdőzengés, neszezés és forró lesz a szemem a sok színtől, káprázattól. A magasból omlik a fény és soha nem sejtett ízeket érzek nyelvemen.

Különös ötlettől elragadva lehúzó csizmáimat és belefürösztöm lábaimat a patakba. A vízcseppek is mintha terhesebbek volnának.

Kár, hogy a rákok kijöttek a kövek alól. Sehogysem találunk ebbe a világba. Olyanok, mintha temetésre öltözködtek volna. Két lomha kezükön fekete kesztyű. A víz kétségbeesetten sodorja hegyesre bajuszukat, hogy valamiképpen ember elé valók legyenek.

Egészen kijózanítottak.

Ott hever elhagyottan a halott is.

Sietnem kell.

Ingerülten rántom fel a csizmáimat.

Vissza kell mennem az emberek közé.

Múló pillanatra, mégis visszatart a patak és olyan kedves érzés fut át rajtam, mintha a lelkemre ráleheltek volna.

A mederben sűrűn, egymás mellett fekszenek a halak, mintha ők tartanák a patakot és a víz új ezüstöt rak a hátukra...

II MIHÁJ

A fák duzzadtan nyújtóztak, a kelő napfényben madarak szárították harmatos hátukat. A távolban báránycsordák reszkettek erőtlen lábukon és a ködtől ezüst bajsza lett a pásztornak. A favágók füstje kéken csavarodott fel az ég felé. A fatetők közt járt a szél és remegtek a frissen rügyező ágak a fejszék csapása miatt. A favágók felnéztek minden fára, hogy a dőlés irányát kiszámítsák s ilyenkor hideg ködösö hullott fekete arcukra. Távol a szirtfalak mögött megzavart medve vonult tova alázatosan, mintha olvasót mondana. Fínom tavaszi nesz kelt mindenütt, mintha az alig hajtott füvecskék híreket suttognának egymásnak. Illatok kábítottak és édes lett a nyál az ember szájában. A csorda a csiki oldalon a vályúknál állott s a nagy fehér állatok magasra tartott fekete szájáról hosszan csurgott le a víz, mikor elbődültek:

- Jó vizet ittam!

Az őzek indokolatlanul megfutamodtak és hirtelen megállottak, mintha eszükbe jutott volna valami. Fínom orrocskájukat egymáshoz értették és azt mondták:

- Semmi sem esik olyan jól ilyenkor, mint a csók!

Arról azonban senki, semmi sem tudott, hogy az éjszaka a Szabandi Miháj kalyibájában meghalt Julika, a leánka. Csak akkor ijedtek meg mindenek, mikor Miháj kiállott a kalyiba szájába és rekedt-keservesen elbődült:

- Meghótt!

A favágók lassan, kényelmesen odacammogtak, megnézték, fejcsóválva valamit mormogtak és újra visszamentek a fák közé és újra vágni kezdték a fát.

Julika pedig ott feküdt a puszta földön. Színes, szöttes rokolyácska volt rajta. Lenháján még csillogott a halálverejték, arcocskája piros volt s a nyakára kötött pántlika gyűrött volt a küzdelemtől. Szelíd, szép harmatleányka volt, mintha csak aludnék. Még egy kis napfolt is hullott rája, ami még szebbé tette.

- Hát elmenél te es édesanyád után! - panaszkolt Miháj s szárazon gondolkodott.

Esztendeje sincs, hogy meghalt az asszony, fiatalon. Nem is hitte, hogy beteg, hiszen olyan volt az arca még a ravatalon is, mint a rózsa. Egyet sikoltott azon az éjszakán és vége volt, mintha nagy mennyei csodát látott volna s attól dermedt volna meg. Nem is biztos, hogy meghalt. Ha rágondol Miháj, ma se hiszi.

Most aztán odaleve a gyermek is.

Kicsit nézi. Áll. Olyan nehéz megmozdulni. Valami mindig visszahúzza a testecskéhez. De mégse lophatja a napot mellette. Tempósan leballag a csorgóhoz, vizet hoz, hogy megmossa a halottat. Igen, de mivel?... Nincs más mód, leveti füsttől fekete ingét s annak az aljával gyengéden megtörülgeti az arcocskát. Egyszerre megdöbben:

- Mit csináltam!

Egészen elcsúfította ez ártatlan, szép gyermeket. A hamvát lemosta a víz. A homlok megsárgult, arcáról eltűnt a pirosság és két fehér penészfolt támadt rajta. A félig zárt, kialudt szemecskék nem villantak fel többé kedvesen...

Ejnye, mit csináltál, Miháj!

Az ember megtántorodott, mintha csak most eszmélt volna rá igazán a halálra.

Foghatta már hatalmas, repedezett markában az apró kezeket, csókolhatta a kicsi, sárga homlokot.

- Lehetetlen, hogy meghótt volna!

Nem akart belenyugodni. Ide-oda forgatta a testet, tapogatta nehézkesen, mogorván, mint a medve, még egyszer meghallgatta, hogy hátha mégis dobog a szíve. Fejecskéjét is emelgette, próbálhatta, hátha mégis van kevés erő a nyakában, de a fej ernyedten hullott rá a vállára.

- Mindegy nó! - sóhajtott.

Rávetette a szürke kozsókját, hogy ne fázzék, aztán - nem tudta, hogy mit csináljon.

Eszébe jutott, hogy még nem frustokolt.

Leakasztotta a faágról a szőrtarisznyát, leült, a lábai közé vette a szalonnát, kinyeret, túró, egy fej hagymát és nyugodalmasan falatozni kezdett a halott mellett. Még nem is kérdezte, ahogy máskor szokta:

- Nem instálsz egy falatot?

Lassú, széles mozgással járt a szája, ahogy evett, kezében a feltartott hegyű bicskával. Csak a szeme meredezett, mikor nagyokat nyelt. Száraz, égő volt a torka. Hamar jól is lakott. Nem kellett se testének, se lelkének az étel, de evett szakadatlan. Félt abbahagyni. Gondolkodott is, de a következő pillanatban nem tudta, hogy miről.

Társai, a favágók ellenségesen nézték, hogy amíg ők ölik magukat a nehéz munkával, Miháj csak eszik, akkorákat nyel, hogy nyuvad meg tőle. Ami nem járja, az nem járja! A fa közönsben van felvállalva, a pénzt egyformán kapják, hát legyen a munka is egyforma. Oda is kiáltottak neki:

- Mi lesz hé, Miháj?!... Az Istenödöt, meddig hévizálsz!

Miháj megrázkódott, de még kikortyogtatta a maradék pálinkát, ránézett a leánykára s mintha mentegetőznék úgy mondta:

- Fát kell vágni! Te csak maradj itt szépen, mert mindjárt jövök!

Fogta a fejszét. Ujjával végigpróbálta az élit s ő is odaállott az egyik fa tövébe. Foga megcsikordult, arca keserűvé rándult, a fejsze hatalmas lendületétől száján füttyült a lélekzet s az ütés megdördült a fán. A szép, bő virics, a fa duzzadó tavaszi nedve szétföccsent és a fejsze is nedves lett tőle. Úgy dolgozott, mint a marha, hogy béhozza az eltöltött időt. Recsegő, ropogó mennydörgéssel zuhantak a fák és morajlott a fadöntéstől a tavaszi erdő.

Csak ozsonnakor pihentek, amíg faltak valamit.

Miháj nem szólt, nem evett, csak nézett maga elé és beesett szemei, elkínlódott, kiéhezett arca, elapadt férfi teste olyan volt, mint maga a megtestesült nyomorúság.

A vad favágók is megenyhültek.

- Te most hagyd abba a munkát, Miháj, - mondotta egyikük - úgy sem vesszük sok hasznodat... Eridj, csinálj valamit azzal a leánykával... Úgy is a félszemed mindig rajta van.

- Abbiza igaz! - enyhült meg Miháj. - A falu messze van. Késő lesz, mire hazaérek... Ha eltemettem, majd kipótolom, amivel elmaradok... Az én részemem majd eligazítom... Mit csemlélek, ha már így van?...

- Assú egye meg az életjét! Neked es eléggé kijut belőle - mutatta a részvétet Lázár Dénes. - Az egész heti kereseted se lesz elég a temetésre.

- Nemigen! - ismerte el Miháj.

- Osztán miből élsz azután?

Erre Miháj nem tudott válaszolni, de a harmadik favágó kisegítette. Nagyot káromkodott:

- Avval te ne törődj! Amíg nekünk lesz, neked es lesz!

Emmá szép volt. El kell üsmerni. Mihájnak könny tört a szemibe az indulattól. Meleg, drága könny.

- Köszönöm!... - makogta forró szájjal. - Az életben sohase felejttem el!

- Jójó! - szégyelték a többiek a meghatottságot.

Miháj szédült, mikor visszament a leánykához.

- Ejisze induljunk! - mondta szelíden a halottnak.

Felpakolódott és felölelte a földről az apró testecskét.

- Hajtsd szépen a vállamra a fejedet!

Balkézzel még óvatosan el is helyezte a vállán.

Megindult. A Tepej alatt nyaktörő, veszedelmes út vezet a faluba. A fejszét botnak használva ereszkedett rajta. Sietnie kellett, hogy el ne setétedjék teljesen.

Ment, törtetett előre. A halott feje sokszor előre csuklott, kalimpáló kezecskéit lehorzsolta a sziklafal, de ilyen kicsiségre nem nézhetett Miháj. Még arra sem volt ideje, hogy megszusszanjon.

A gyermek könnyű volt, mint a pehely, Miháj mégis alig birta. Térdei reszkettek, a verejték hullott róla s a falu végén le kellett ülnie.

Emberek, asszonyok jöttek haza a mezőről, akik látták, hogy Miháj ott ül az árok martján a leánykával. Barátságosan, kedvesen, ahogy illik, megszólították:

- Elaludt a lelkem?

Miháj elgondolkodva bólogatott, válaszolatott:

- Elaludt!...

Az emberek tovább mentek. Siettek, mert már este volt...

III A SZÉNÉGETŐ LEGÉNY

Idehátra a sűrű bükkösök homályos mélyén égeti a szemet Hegyi Laji, ez a szerencsétlen félszeg, éktelen csúf legény. Úgy elhibázta Isten szegényt a teremtsénel, hogy még az állatok is alig veszik emberszámba. Mégis elégedett, boldog, vidám volt tegnapig. Estefelé azonban különös változáson ment át. A hegyek már egymáshoz hajlottak, a fáradt fák már lábon állva aludtak. A legény maga is pihenőre tért, de nem tudott aludni. Az éjszaka bódító és furcsa volt. A csillagok közel jöttek, mintha az ág hegyén ülnének, a hold telten feküdt az erdő tetején és ömlött belőle a fehér fény, mintha tejeső hullana szakadatlan a fák közé. Szinte még az illata is érzett. Kínzó és nehéz vágyakat keltett. A havas sehogy sem bírt elpihenni. A madarak álmukban nyöszörögtek. A holdfény felhúzta a halakat a patak fenekéről a víz színére, ájult rákok sodródtak tova s a vérszomjas éjjeli vadászok: medve, hiúz, farkas lihegő torokkal ténferegtek hegyről hegyre. A legény hiába húnnya be szemeit, mint a csapás előtt a róka: zavart, ingerlékeny és annyira nyugtalan volt, hogy fekhelyéről fel kellett ugrania. Meleg áramok cikáztak át rajta is. Arca ólomszínű volt, mintha békahúst evett volna, hosszú haja kékesen fénylett, mint az acél, névtelen vágyak, zavaros képek kínozták. Nem tudta, mi van vele, hiszen effélét idáig sohasem érzett, de sejtette homályosan, hogy mindezt a tavasz teszi.

Elsőnek egy alig felsarjadt, kicsi őzsuta sikoltott forró fejjel a harmatos levelek közé:

- Szeretni!

A kiáltástól minden megrázkódott és boldogan elmosolyodott:

- Boldognak lenni!

Az élet örök törvénye szólott a havasnak, füveknek, fáknak, oktalan állatoknak. A levegő áramában eddig nem érzett illatok úsztak, amiktől a szívek kinyíltak, mint a piros virág és villogó szemekkel, villogó szőrrel megkezdődött a nagy futás. Még a máskor hideg szarvak hegye is forró volt. Rekedt bőgések, morgások verték fel az erdőt s a szálerdők mélyén, sejtelmes tisztások rejtett foltjain egymásnak dobbantak. A földig tartott szájak erős fújásától szétrepült a száraz avar, a megfeszült lábak belefűrődtek a puha tavaszi földbe, a farkak vonaglottak, a szájak tajtékzottak, homlokok csattantak össze, a fehér fogak véres sebeket vágtak és sötét vér fröccsent a falevelekre. Élet-halálra ment a küzdelem, mint minden boldogságért. Aki nyer, az boldog lesz, aki veszít, az valami csendes zugban beássa fejét a földbe és meghal. Ennyi az egész.

A félszeg legény együtt futott a vadakkal és a fák háta mögül leste, hogy mi történik a tisztásokon. A küzdelem végén szomorúan lehorgasztott fővel veszett bele az erdők mélyébe.

Csak neki nem rendeltetett senki, csak ő a kitaszított, hiszen aki ránéz, a borzalomtól el-sikoltja magát. Pedig érezte, hogy benne is van valami vágy, éppen olyan vágy, mint a nap, a hold, a csillagok, az egész világ, éppen olyan szép, mint a mennyország, csak nem tudta, hogy mi. Még néma volt, nem volt neve.

És ment, ment, járta az erdőt ő is megfeszített homlokkal, önmagával küzdve, hogy megtalálja, ami benne is olyan nagy, mint a kerek világ és olyan szép, mint a mennyország; de a belső kinyilatkoztatás, a felismerés fenséges pillanata nem akart eljönni. Észre sem vette, hogy az éjszaka eltelt, már virrad és ő ott jár a hetedik határban, a szélső, hatalmas hegyek gerincén.

Akkor kelt a nap.

Önkéntelen megállott és tátott szájjal belebámult a nap tányérjába, mintha soha az életben napfelkeltét nem látott volna. Csúnya arca széttárult, szemei elnyíltak és aprókat lihegett, mint a fáradt kutya. Egész teste reszketett. Félelmében-e, gyönyörűségében-e, nem lehetett azt tudni. Hiába! Az áldott, a szent, a hatalmas nap se mondotta meg, hogy mi benne nagy, mint a világ és szép, mint a mennyország.

Mégis megérezte, hogy ő is és körülötte minden megváltozott.

Már maga a föld sem az volt, mint tegnap. Illatok párologtak belőle, amitől az ember teste elerőtlenedett, jóleső fáradtság lepte meg és húzta, húzta magához a föld.

Kicsit mégis meglepődött, mert szinte testi szemekkel látta, hogyan száguldanak végig a fákból az édes-fanyar teremő nedvek és olyan izgalomban voltak, hogy az ágak pillanatig sem tudtak megnyugodni. A füvek hegye szinte izzott s a nászra kelt bogarak a nyálukkal ragasztották össze a faleveleket, hogy fészük legyen.

A legény érezte, hogy a nappal tavaszi mámore tisztább, szebb és igazabb, mint az éjszakáé, mert nem fertőzi meg a vért a tépett, borzolt, halálos körmű és fogú vadállatok bűnös morgása. Ami most körülveszi, az a járni nem tudó világ szerelme és álma. Minden átszínesedett a vágyaktól. A virágok piros, zöld, kék, fehér, arany kábulatban szédülnek a lábukon. A porzók úgy hajlanak egymáshoz, mint két szomjas száj. Az ártatlan napfényben virágpor-felhők lengnek a rétek, kaszálók fölött s a fenyők átvilágosodott tetején friss fenyőbojtok harangoznak szüntelen. A mohák a fák lábain üdék és boldogak voltak. Fiatal, szenny nélküli és érintetlen volt a nászra kelt természet és a boldogság örökkévalóságát érezte minden. A levegő zengett az újjongó bogaraktól. A gyíkok a harmattól részegen nyújtóztak s a fekete föld-morzsákból teremtett hangyák már alig vonszolták drága terhüket kicsi játék sugárútjaikon. A levegőben olyan súlytalanul pilinkáztak a hímes lepkék, mintha az égből hullottak volna alá.

Hát még a madarak!

No, azok egyenesen meg voltak bolondulva.

Ez a szerencsétlen legény le se tudta venni róluk a szemét. Valahogy megsejtette, mi megy végbe ilyenkor a madárban. A téli fagytól, éhségtől, sok szigorkodástól megkopott kicsi állatot mintha észrevétlen kicserélték volna. Új szívet és új tollat kapnak a madarak minden esztendőben, de olyan ékeset, hogy a színek szinte gyúlnak meg a hátukon. Egy ilyen kicsi semmiség-madárnak, ki alig látszik ki a gyermek markából, a vére belefér egy kávéskanálba és mégis olyan dúsan elárasztja érzéssel, hogy vele az egész világot be lehetne oltani szerelemmel. Ilyenkor mintha nem is a szárnya, hanem az érzései emelnék a magasságokba, hogy kifogyhatatlan dalával betöltsön mindeneket. Semmi sem lehet szebb ezen a világon, mint mikor két madárka a nap arany küllőibe kapaszkodva csókolózik.

Annyira átélte ez az elszalasztott világcsúfja a madarak örömét, hogy maga is úgy érezte, mintha idétlen teste súlytalanná könnyebbülne és magától a levegőbe emelkednék, hogy ott hanyatt fekvé érezze behúnyt szemein a fény édes, langyos súlyát.

Még kacagott is örömében a boldogtalan, hogy ezt ilyen szépen kitalálta.

A legszebb mégis a sasok dolga volt. Két szédítően magas sziklacsúcson ültek szemben egymással, büszkén, királyian. Nem beszéltek, csak egymásra néztek és erre felváltak az egekbe, de olyan magasan, ahova élő szem látása el nem ér, ahol ismeretlen világok és égítetek gördülnek egymás nyomában. Ki tudná Istenen kívül, hogy mi történt itt az ismeretlen világok árnyékában, de mikor órák múlva ismét lelebbentek a sziklaszirtre, hideg, titkos szemcsillagokban különös fény égett. Valami kimeríthetetlen, mély, szóvalan és halhatatlan, furcsa fény: a titok, melyet teljességében csak a sasok ismerhetnek.

- Igen. Az egészen bizonyos, hogy ők rászállottak a mennyország kapujára! - mormogta a legény, mikor elgondolkodva hazafelé indult. - Miért más a havas ma, mint tegnap?...

Mert más lett a havas, mert megváltozott, minden, de minden benne.

Csak azt nem tudta, miért.

Csak azt nem tudta, hogy a havas minden tavasszal újjáteremti gyermekeit. Minden pillanattal látnia kell. A békák - akármilyen tájszólásban is beszélnek - örömeikben teletűrták fehér gömbtájtékkal a tavakat, pocsolyákat. A kígyó már megette tavalyi bőrét s még a szűkszájú bogár is úgy újjong a boldogságtól, hogy hasad el a szája. A faágról rápillantó mókus olyan mozdulatlanul teszi kezét a szívéhez, mintha azt mondaná:

- Ó, ha tudnád, hogy mi van idebenn!

A nagy vadak a föld felé bögnek, a szemek boldogságban úsznak, lábak magasra pattannak, a hiúz már vőlegény, a nyúl már tépi duzzadt emlői körül a szőrt, hogy kicsinyei könnyen hozzáférjenek. A vadkan kifent agyarral pislog fel a magasba, az őzek egymáshoz tartják arcukat a bokrok fölött s még a tücsök is vadonatúj frakkban citerázik a lyuk szájában.

A legénynek mosolyognia kell, hogy mindezt látja. Az ő szíve is megkönnyebbült. Már nem bántja semmi, csak valami édes ingert érez, hogy ő is daloljon, füttyöljön, fusson, kacagjon. Napok óta nem dolgozott, alig is evett. Nem törődik vele. Csak ezt a különös újjáteremtett világot látja és sápadt lesz az izgalomtól, amikor eszébe jut, hogy meg fogja örökíteni.

- Meg fogom csinálni! - így mondotta.

Hiszen unalmában eddig is formálgatott sárból madarat, fát, kicsi medvét, ökröt, bikát, de az mind semmi. Most már tudja, hogyan kell. Ez lesz az igazi!... A sasok, akik ülnek a mennyország kapuján, a szívére tett kezű mókus, az egymáshoz értetett arcú őzek, a nap aranyküllőin csókolózó madárcák...

Alig várta, hogy hozzá kezdhessen.

Agyag, sár volt bőven. Egész hegyre való.

A szénégetésről teljesen megfeledkezett. Igaz, hogy három baksára valót vállalt fel a hét végére, de egye fene!

Olyan öröme volt, mint - bűnömül ne róják fel - magának a Jóistennek abban a pillanatban, mikor eszébe jutott, hogy megteremti a világot.

Ez az ő kicsi világteremtése azonban ügyetlen, kezdetleges volt. A sasok bizony lefordultak a mennyország kapujáról, a kissé otromba, nehéz testű madárcák nem akartak megállni a nap aranyküllőin, hogy kíváncsian csókolózzanak, komoly ember megszidta volna, hogy felnőtt legény létire ilyen hiábavaló jádzásokkal tölti a drága időt; de ő gyönyörűségesen szépeknek találta s cseppet sem csodálkozott volna, ha agyagmadarai hirtelen felröppennek.

Azalatt a pár hét alatt, míg ezekkel bajmólódott, a legényt is mintha tisztatökéletesen kicserélték volna. Nem érzett semmi testi félszedséget, hogy durva kezei térden alul érnek, kékhegyű púp ül a nyakán s még a víz tükre is megrázkódik a borzalomtól, ha belenéz. Erős, öles, szép legénynek érezte magát. És a szeme közé kacagott volna annak, ki mást gondol felőle. Valljuk meg az igazat, a szemei valóban szépek lettek. Mélyek, mint a tenger, nagyok és tiszták, sugarasak, mint az ég. Lélekzete boldog volt, mintha illat szállna el ajkairól.

Azt kellene mondanom, hogy az Isten megkönyörült rajta s elvette az eszét, mert mikor Bak Józsi keresztapámék Kádár Alberttel a „Vízityúk”-kal lószekérrel hátramentek a havasba, hogy átvegyék a szentet, akkora szent se kaptak, mit a fogukhoz verjenek, de az egész tisztás tele volt efféle sár-dolgokkal: sár-madarakkal, sár-állatokkal, még a fák is akkurátosan meg

voltak csinálva sárból s köztük egy akkora szép sárlegény állott, hogy keresztapámnak úgy kellett felnéznie rá, pedig magas ember ökeme.

Az első pillanatban szemük-szájuk tátva maradt a bámulattól, de mikor látták, hogy ez a tekergő, országos gazember mivel töltötte a drága időt s lopta ki a pénzt a zsebükből, megmérgeződtek s felrugdosták az egészet. Kádár Albert felhúzott fejszével kereste Hegyi Lajit is, hogy szecskába vágja, de szerencsére ismét valahol az erdőn tekergett s nem tudták kézbe kapni.

Hogy osztán tovább mi történt a legénnyel, nem tudom megmondani, mert mikor a bátyja, Hegyi Dénes két nap múlva a kisbíróval kijött, hogy megkötözzé a szerencsétlen bolondot, nem kapták sehol.

Valami pásztor-gyermekek mesélik, hogy látták, mikor sírva átment a Fitód gerincén s egy töröttszárnyú sár-madarat cipelt a karján.

Az egyik sas lehetett, amely örökre lehullott a mennyország kapujáról...

IV A NÁDI EMBER

A mult tél farkán toppant a nádi ember a favágók közé, kik éppen a vacsorát főzték az erdei szálláson. - Stét! - döfött az ujjával a sapkája felé. - Csak meggyüttem!

- Pedig nem emlékszem, hogy hívtunk volna, - kacagott Bara József keresztapám, ki egyetlen pillantással végigmustrálta a jóképű, rongyos legényt - de ha már „meggyüttél”, hát ülj le nálunk!... Vacsoráztál-e?

- Ippeg ez az! - restelkedett a legény, amin újra muszáj volt kacagni.

- Aztán kifiaborja vónál? - firtatta keresztapám, mialatt a markába nyomott egy darab forró túróspuliszkát.

- Csak affile célszerű szegin ember - váltogatta egyik markából a másikba a puliszkát a vándor.

Az erdei népek nyultak el a tűz mellett, úgy kacagtak. Hogy az Isten haragjába ne! Ki hallott affélit, hogy szegény embernek lenni *célszerű* volna.

- Enni célszerűen tudsz! - intett a szemivel a többinek keresztapám, hogy ne sértsék meg a jövevényt. - Osztán pénzed van-e?

- Piz, piz! - vakarta szomorúan a fejét a vándor.

- Ippeg ez az úgy-e? - tréfálta meg a saját szavaival az öreg, kinek tetszett a legény. - Ha a zsebed is úgy tele vóna pénzzel, mint a szájad „i” betűvel, hát nem járnál gyalog úgy-e?

- Maókás embör kend! - adta meg magát a furcsabeszédű legény, ki az „a” betűt se sajnálta a szótól, a lónak meg aszonta, hogy „*lű*”.

Később kitudódott, hogy Tyukodból, valahonnan Szatmárból indult szerencsét próbálni, afféle alföldi, lápi magyar s mivel sürgősen végezni kellett a fával, mert a törvényes időből így is kiestek keresztapámék, hát felfogadták a legényt és már másnap fejszét nyomtak a kezébe.

A fához azonban nem sokat értett a lápi magyar s már harmadnap saját magát vágta le a lábáról fa helyett, mire keresztapám se sajnálta az „i” betűt a káromkodásból, kinek mindössze annyi haszna lett a legényből, hogy a többiek is „Jaóska bácsi”-nak szólították, meg „maókás embör”-nek.

A szerencsétlenség után már azt sem lehetett tőle kérdezni, hogy: - Innen te hova indulsz? - Ki kellett várni, míg talpra áll a legény, akit Józéfa kötözgetett.

- Szerencséje van kiednek, Jóska bácsi! - csúfolódtak a többiek keresztapámmal. - Legalább van, akivel megszámláltassa a pénzt!

- Te úgy látszik, erőnek erejével a tenyeremnek akarsz futni! - mérgelődött az öreg, de estére kiderült, hogy a lápi legény ülve többet ér, mint állva.

- Tartásdíjat szeretnék én kendnek fizetni, Jaóska bácsi! - aszondja nagy elképpedésre még aznap este keresztapámnak.

- Mi az anyád örömit akarsz te nekem fizetni? - hökken meg keresztapám.

- Tartásdíjat!... Arra az időre, míg lábra állhatok.

Szerencsére a többiek nem hallották, hogy mit ígért a nádi magyar keresztapámnak, aki sietett megmagyarázni, hogy erre felénk csak a szerencsétlenül járt leánynak szokás efféle díjazást

adni. Így is jót kacagtak rajta mind a ketten, de csak akkor esett le az álla keresztapámnak, mikor hallja, hogy gyékényfonásra, nádi munkára szeretne berendezkedni a magyar, kenyeres, cőkös kasokat, méhkasokat, szekérre való kőbert akar kötni. Anyag bőven volna hozzá Bükk-nyaka rétjén, azon a mocskos, ingoványos tóságon.

Igazából azonban csak akkor jött meg a nádi ember becsülete, mikor meglátták a keze-munkáját.

- Kincset ér ez a legény! - ismerték el a többiek is.

- Mondtam én, hogy nem bolond ember! - dicsekedett keresztapám is vele, aki szerette volna, ha Józsefával, a leányával megértik egymást.

Józsefa azonban nem sok hajlandóságot mutatott a legény iránt, pedig eleget magyarázgatta, hogy milyen náluk otthon a lápi világ s az jött ki a szavából, hogy annál semmi sincs szebb a kerek földön, mint csónakon úszni a lenyugvó naptól megvérzett rónavízen a szőke nádrengeteg édes susogásában, vagy a rádhajló nádüstökök alatt, a vadtorma fehér virágai közt megbújva nézni az Isten majorságát: feketelábú szárcsákat, zöldfejű récéket, melyek előbb a vízben megmossák az elfogott halat vagy csőrrel a vízbe támaszkodva hímes feneküket mutatják a lenyugvó napnak, mialatt zajgó lúdcapatok húznak észak felől a tóra. Amott, fák homályában, a feketén csillogó partvíz szélén kígyószemű, ösztövé, üres mellű gém lesi a csíkot, kárász-halat órákig mozdulatlan, mintha ki volna tömve. Ha feltekintesz az égre, látod, hogy valahonnan a zöld rétről felszállott kócsag emelkedik a magasba, úgy lebeg a tóság fölött, mint szélhajtott, könnyű selyem, aztán beleolvad az égbe s úgy magával húzza az ember szemét, egész lelkét, hogy észre sem veszed a föléd gyült szűnyogfelhőt, amely úgy örvénylik, mintha az emberfő füstje volna.

- Hát szép, szép az mindenképpen! - sóhajtja a legény s utána úgy elhallgat, mintha lápi kútba esett volna s csak a lelke szövögeti tovább az ezüst hálót, mint a nádi pók.

Valahol ott járt ilyenkor ez a szegény vízibogár az otthonában, a csúcsos nádkunyhóban, melyet az ingó lápra, alig pár araszos földre épített a mocsárfűz árnyékába, melynek gyökerei a vízben áznak. Szinte még a leányról is meglepedezett ilyenkor. Ott volt a pusztán, lábolta a lápot, ügyelte a liba-csapást a nád közt, madzaghurkot vetett a rucák útjába, csíkvarsát állított a barnafenekű vízbe a menekülő csíborok, vízibolhák közé. A nád, sás zizegett az esti szélben, a zsombékok megduzzadtak s fehér víz serkedt a lába nyomán. Nem kellett sok az életből ennek az árva legénynek. Egyetlen ürgebőrbé belefért egész boldogsága, minden kincse.

- Ide kellene eljőnnöd, Józsefa, ides kis kaócsagom!...

Bizony ide, Jozefa, a lápi földre, hol jajgat a bibic, kacag a lengő sirály, örvénylik a tavi sas... Hogy futnának a kezéd nyomán a halász-csapásban az apró vízicsibék! Mennyi mesét mondana a nád, hogy csobbanna a víz és tied volna minden tavi rózsá...

A leány lassan megrázta a fejét:

- Nem lehet!... A nád elvágná kis kezemet, bölömbika megijesztene, a nehéz sárga ködök megölnének, ingovány a mélybe húzna, a kenyér megpenészednék a kezemben, míg a szájamhoz viszem, fehér lábam elrothadna a pocsolyában, meghalnék a vízen... Inkább te maradj itt!... Szebb itt!...

- Félek az erdőtől! - borzadt össze a legény. - Milyen komorak, vadak, zordak, magasak ezek a hegyek!...

- Ne félj tőlük, hiszen csak lépcsők a mennyországba!

Ha vijjogó, gyönyörű, aranyas húzott el fölöttük, a legény összerándult és szerette volna lelőni.

- Miért bántanád, - szomorodott el a leány - hiszen ez az én sasom!

- A te sasod?

Józéfa megmagyarázta:

- Az úgy volt, - tudod - hogy amikor én még kicsi leányka voltam, édesapám elküldött ágat szedni az erdőbe, de a közelben nem kaptam száraz ágat, csak korhadtat. Akkor jött a sas s hogy édesapám meg ne verjen, a magasból rázuhant a fák száraz ágaira, úgy tördelte le nekem...

A legény szemében azonban nem engedett fel a gyűlölet azután se, hiába mondta a leány, hogy annál szebb semmi sincs, mint mikor ez a nemes, szép vadmadár a magasban körüljácodja a felszálló füstöt vagy némán ül a faágon, mintha maga az öreg tiszteletes úr ült volna fel palástosan a száraz galyra és éppen mondani akarná: - Beszédemnek alapigéje meg vagyon írva... - Hát, amikor este felemelkedik fészkeről a sok madár, hogy a hold tojásaikra süssön.

- Ezt kéne látnod!...

- Félek az erdőtől! - újra csak azt mondja a legény. - Idegen föld ez nekem!

A havas valósággal gyötörte, a vadállatok rémítették, a szilaj, alattomos harc kínozza s megremegett még attól is, ha fekete felhő árnyéka esett rá. Megérezte, hogy küzdelem és halál itt minden lépés, köből kellett volna születnie, hogy elviselhesse ezt az életet és este el nem mozdult volna a tűzfény-köréből. Hiába küzdött magával. Más volt neki itt még a virág is, hidegebb a hajnal is, kígyók lappangtak a fűben és orozva ütött az ág vessző is. Neki pusztára kellett, a béke, a csend és a látás végtelensége. Kicsordult a könny a szeméből, ha csak rá is gondolt.

Észrevétlen távolodtak el egymástól a fiatalok. Elvette egymástól a föld. A leányt az erdő, a legényt a láp. Féltették egymástól a maguk kincsét s hogy a tavasz kinyílt, alig is látták meg egymást. A lápi legény ugyan még nem ment el, de látszott rajta, hogy itt nálunk csak éjjelezik, mint a varjú a fán. A lelke otthon jár a tóban, hol már sütkéreznek a halak: rézpontyok, ezüstpénzű kárászok, sodrottbauszú, kántorszájú harcsák, komorfényű csukák, fehér villámlású csíkok és egyéb furcsa vízinepek, mintha az ősvilág rég elsüllyesztett kincseit vetette volna fel a víz. Olyan lesz a legény arca, mintha a nádfal bronz fénye vetődött volna rá és nem bír egyhelyben maradni. Naphosszat járja a tavaszi kiöntéseket és lesi az eget, mintha valahonnan valamit várna. Keresztapám aggódva látja a nádi ember dolgát. Tudja, hogy mi történik benne és aszondja az erdei embereknek:

- El fog menni!

- Tán nem bolondult meg, hogy itt hagyja a jó keresetet! - nem hiszik a többiek.

- Ha a rárómadár fészke alatt levágják a fát, elköltözik az erdőből! - aszondja bölcsen keresztapám.

Ezen van mit gondolkodni.

A legény csak tovább lesi az eget és pitymallatra meg is jön, akit várt.

Gólya libben rá a rétre és járás közben a nádi ember felé bólintgat a fejével és az is felrikkant örömeiben, mintha ismernék egymást.

Délre más vendégek is érkeznek.

VadruCAPár úszik felénk a magasból sűrű csapásokkal és függőleges testtartással, mintha gyalog jönnének a mennyországból. Rászállnak a kiöntésre pihenni.

A szürke és furcsa csőrű kanalas gémekek meg se állanak. Nyujtott; nyakkal úsznak tova. Sietnek.

- Haza sietnek! - fehéredik el a legény.

Tavaszi friss zöldben pompázik az erdő, - meg se látja. A leány ujjongva énekel benne - meg se hallja.

Otthon a friss nádhajtás már kiütötte fejét a vízből, már kacagnak a sirályok, jajong a bibic, motoz a csíkos fejű nádi veréb, evezgetnek a szárcsák, korrogva jár a gém, vöröslök a cankó lába, a rekettyék ága vízbe hajlik a rászálló sok madártól. Már újra él a láp, a jéggel összekötözött nádszálak kiegyenesedtek és susog a sás, csurrannak az erek, haragoszöld a vadfű, buborékot vet a pipáló hal, nyugtalan a millió színes vízibogár és békésen száll a füst a karcsú, csúcsos nádkunyhóból...

Otthon!...

Jóformán el se búcsúzott senkitől. Olyan volt, mint a megszállott. Nem is tudta, mikor az elemózsiás tarisznyát a vállára akasztották, kopott vándorbotját a kezébe adták, a neki járó pénzt belekötötték az inge aljába s az irányt megmutatták keresztapámék, hogy merre tartson. Ő csak azt látta, hogy estefelé a két vadréce nagy szárnyverdeséssel újra felemelkedik a kiöntésből és vergődve igyekszik arrafelé, hol lenyugszik a nap.

Keményen, összehúzott szemekkel jól megnézte az irányt, amelyben a vadrucák eltűntek és ő is elindult.

A hegy mögül a lenyugvó nap sugarai úgy vertek fel, mintha felgyújtott, égő nádas fénykévéi volnának és körül piros volt az ég.

- Szél lesz! - jegyezte meg keresztapám és bekiáltott Józsefának az erdőbe, hogy jó volna már a vacsora után látni.

V AZ ÉJSZAKA

Idefenn, a legnémbb havasban, ahol sohasem jár ember, görcsös, öreg, repedezett bükkfaághoz lapulva pihent a hiúz és hallgatta a fák fölötti szelet.

Esteledett.

Mindíg különös hatással van füvekre, fákra, madarakra, állatokra, ha jön az éccaka.

A füvek hirtelen egymásra lankadnak. A virágok kelyhe behorpad, mint az ijedt leány arca. A fák a fáradtságtól már alig bírják tartani súlyos ágaikat. A vadgyümölcs nem bír tovább megkapaszkodni az ágcskában és tehetetlenül esik le. A kígyó kihül és meredten elnyúlik útjában. A madarak a fák közé hullanak némán, bémult szárnyakkal. A halak a vizekben elerőtlenednek és ezüst hasukra fordítva felveti őket a víz. A vadak futása megszűnik, lábuk mereven a földhöz tapad, szemük helyébe tűzcsepp csordul, amely nyugtalan fénnel világolni kezd a bokrok sátra alatt. Rémulten lesunyják fejüket, mintha azt várnák, hogy minden pillanatban rájuk rogy az ég. Lassan szürkül. Láthatatlan helyekről sötétség gomolyog elő, mintha a föld ontaná magából meghalt lelkét vagy az újra semmivé vált világ hamva hullana szakadatlan. Elviselhetetlen ez a mozdulatlanság, mintha a föld forgása egyszerre megállott volna. A hegyek borzasztó magasságokba nőnek, fokozatosan sötétednek és lassan a megsemmisülésbe hátrálnak. A sziklák elvesztik öntudatukat és lennebb süllyednek ágyukban. Élettelen, fojtó, dermedt, vak homály a mindenség csupán, mintha az Isten próbálná, hogyan lehetne mégegyszer a semmiből újratereíteni a világot.

Este van.

Beteljesedett...

A föld elrejtőzött az idő penészes kebelén.

A hiúz mozdulatlanul fekszik az ágcsúcson és így várja meg, míg mindent számba vesz a halál.

Nem tudni, hogy meddig tartott ez az állapot, pillanatig-e, vagy időtlen hosszan, míg végre felrémlt az első bizonytalan fény, de ez is csak valami sejtelmes, fekete világosság, a holtak napfénye, melyben úgy feküdt a föld, mint egy összeszorított hatalmas ököl.

Lassan kialakul az éjszaka.

Az ég újra szilárdná boltozódik, de még csak siket fekete ércbura az ismét felködlő hegyekre borítva s lomhán, bizonytalanul mozdul meg ismét a föld.

A hiúz óvatosan felemeli a fejét. Halk neszek kelnek és valami bizonytalan, különös, mély fekete élet. A szemhatáron néhány csillag és pásztorok tüze gyúl fel. Nyugtalan, kicsi tűz. Múló feltámadás. Alig látszik pár kővel megtámasztott fészében, de a nyomán arasnyi vörös nyílás támad a semmiben, a fák köze megvilágosodik és ijedten felébrednek a falevelek.

Mintha ez a tűzcseke vett volna erőt a megsemmisülésen, a dermedt mindenség lassan élni kezd. A tücsök - kis játék-mefisztó - kényesen cirpelni kezd, a sötétben röpködő fagyos denevérek egymáshoz ütődnek és a völgyek vad zombékjaiban a vízzel telt hasú békák kéri az esőt. Az állatok felsóhajtának és megkönnyebbülnek. A hiúz végignyújtózik az ágon, végighúzza körmeit a kérgén és fehér fogait belevicsorítja az éjszakába. Ez az ő ideje. Az egész állat belevész a sötétbe, nesztelen, puha minden mozdulata, csak sóvár, sárga szemei élnek, alattomos, könyörtelen, vad gyilkos, szívós és elpusztíthatatlan, mint maga a vérszomj

és a gyűlölet. Éhes. Örökkön éhes. Szimatoló orrát a levegő áramába tartja és bajsza apró fintorokra torzul vörös ínye fölött a mohóságtól és sűrűn megrázkódik teste, mintha pillanatonként villamos ütések érnék. Ahogy az éjszaka vénül, úgy érik benne a düh. Már nem bírhatja soká egy helyben. Vörös káprázatok játszanak vele és forró vére szinte felgyújtja a testét. Örjítő ez a békesség és mozdulatlanság, görcsök, erőszakos ingerek vonaglanak végig rajta, de még nincs itt az ideje. A láthatatlan törvény még a faághoz köti.

Mert külön törvénye van az éjszakai erdőnek. Döbbenetes és elkerülhetetlen, mely minden élő lénynek kiszabja a maga idejét.

A korai est és a hajnal a madaraké, nyulaké, egereké, hangyáké, bogaraké, remegő őzeké, védtelen kicsinyeké. Ezalatt csak nekik szabad nyüzsögniök, neszezniök, aznap utolsót dalolniok, kacagniok, rebbenniök, napot bevégezni, játszani, ficáncolni, könnyelműnek és boldognak lenni, ajkukat csókkal, hús vízzel enyhíteni, elálmosodni, a következő perccel nem törődni. Mielőtt a hold feljönne azonban, el kell rejtőzniök. Az erdő időt ad rá és addig a vadaknak nem szabad támadniok.

Szinte szemvillanásnyi idő alatt változik meg minden. Az apró kis állat-zajok elmúlnak, a kicsi lények némán, ijedten símulnak oduikba, vackukba, fészükbe, földbe, fába, lyukaikba, kövek alá, vizek, sziklák rejtekébe, vagy mozdulatlan fatörzshöz, levélhez, gyökérhez hasonulnak és szívöket hozzányomják, hogy elcsitítsák és semmi meg ne hallja ijedt dobogását.

Most teljes csend és némaság következik bizonyos ideig, mint mikor a templomban a szentséget áldásra emeli a pap.

Ilyenkor szokott feljönni a hold. Néma, hideg, éjjeli bakterlámpás a Jóisten kezében, ki mielőtt lefeküdnék, még egyszer végigmegy vele az „élet”-en. A csendes fény érintésére a fák felrezennek. Alig szundítottak szegények valamicskét. Ernyedt ágait újra felkapják, míg a hold elhalad fölöttük. A farkasok, rókák, medvék, vaddisznók, a vérszomjas vadak tisztelettel lehajtják fejüket és bárgyún nézik a földet, mintha semmi rossz szándék nem volna bennük. A hiúz láthatatlanná lapul az ágon. A kukoricalopni indult borz is úgy cammog, mintha csak azért jött volna ki, hogy sétáljon egyet a levegőn, mert megfájdult a feje.

Jóformán bele se melegednek a madarak fészkeikbe, az éjszaka újra változik. Merev, élettelen lesz, mintha ravatal fölött állana mozdulatlan. A fákról is mintha sűrű gyászfátyol hullana alá. Megborzong minden és a kicsinyek felsírnak álmukban. A hegyekről meztelen kísértetek indulnak szerteszét és eltorzítják az erdőt. Púpot, golyvát raknak a faágakra, megmérgezik a gombákat, az anyja alól kirántják és földhöz sujtják a madárfiókákat és szemfájós lesz az az élőlény, ki ilyenkor be nem hunyja a szemeit. Ijesztően ülnek a csutakok hegyén, fekete, kocsonyás piszkot hullatnak maguk körül, villámütött fába öltöznek, minden rosszat elkövetnek, de hirtelen odalesznek, mihelyt a hold a nehéz, vastag felhők mögül előbúvik és az is némán lehanyatlik a hegyek mögött.

Végre komor, érett s teljes az éjszaka. Végtelen és hatalmas. A felhők is eltakarodnak és a csillagok megmérhetetlen magasságokba húzódnak hátra. A havas eggyé és áthatolhatatlanná folyik össze. A csend nyomasztó. A pásztorok tüze elszomorodik, mintha megszidták volna, fokozatosan halványodik, gyengül és az utolsó lángocska is semmivé pattan. A vörös parázs még sír egyideig a ráhulló harmat alatt, majd az is elalszik.

Éjfél körül lehet. A havas kábultan alszik.

Nem sokáig tart azonban az álom tudatlan önkívülete, alig verődik az arcokon az első meleg mosoly, édesedik meg a nyál a szájában, a jeladó farkas a szírtén hosszú pofáját beletartja az éjszakába és felüvölt:

- Lehet ölni menni!...

Még sötétebb lesz, mintha az éj is hátat fordított volna és azt mondaná:

- Nem tudok semmiről semmit! Csináljatok, amit akartok!

A ragadozók felpattannak fekhelyükről, a karmok kinyúlnak, a szájak lihegni kezdenek, az orrok szimatolnak, az éhség és a düh átborzong rajtuk és szinte piros lesz forró leheletüktől a nyom, melyen elindulnak. Sietniök kell, mert kurta az éjszaka, nehéz a vadászat és rövid az idő.

Elsőnek a hiúz ugrik föl. Már alig várta a pillanatot. Az izgalomtól robban szét a teste és megránduló szájából fehér tajték fröccsen a fára, melyen pihent. Ágról-ágra ugrik, egyik emeletről a másikra lendül borzolt szőrrel és a félhavast befutja, míg annyira csillapodik, hogy zsákmánya után nézhet. A róka álltában gondolja el a tervet és farkával nagyot csavarintva puhán elsiklik a fák között. Vörös, zöld, sárga szemek kutatják az éjszakát, szájak hörögnek be a bokrok közé, ugrások dobbannak, megölt nyúl sír föl, csontok ropognak, vér permetez az avarra, özek ébrednek fel és bénulnak meg a félelemtől, lélekzetét visszatartva retteg, ami gyenge és szinte behullanak a madarak a ragadozók szájába. A farkas futtában kapja el a könnyű zsákmányt, dobja nyakára a törött testű őzet. A vér csak még jobban felizgatja és új álmokat sző. Alig hederít a megszokott húsról és sóváran üvölti:

- Embert ölni volna jó!

Bizony, embert ölni!

Minden porcikája ég a vágytól: leteríteni az embert, belemarni a káromkodástól füstös torokba, szétmarcangolni a gázságtól, gyűlölettől, szerelemtől, jóságtól, vadságtól, ezer büntől fertőzött tiltott buja testet, furcsa ízekben fűrosztani az orrot, megrészegetni a sűrű, mérgezett vértől, a lelket kieresztani belőle, hadd fázzék meztelenül a fa tetején, míg a fogak a különös, rejtelmes titkokat felfedik. Kimondhatatlanul kábító valami. Egyszer volt része benne, azóta nem bírja feledni.

- Embert ölni volna jó!...

Úgy belevész még a látása is a vágyba, hogy az itt-ott heverő néhány fehér követ is a holdvilágra kiterített emberi agynak nézi.

Utolsónak a medve indul el. Lustán nyujtózik, mint a paraszt, aki ujjasát veszi fel és odaszól a párjának, mikor kilép a barlang száján:

- Te csak pihenj tovább és vigyázz a kicsikékre, mint a szemed világára!

Az mégis utána néz és nem bír visszamenni ágyába. Valami nyugtalanítja, de csendesesen élvezzi az éjszakát. Később neszt hall. Felveti a fejét. Egy másik medve cammog elé illedelmesen:

- Ténsasszony! Gondolja meg a dolgot!...

Az anyamedve mérgesen felhorkan:

- Hordja el innen magát!... Megmondtam már, hogy meg vagyok az urammal elégedve!...

- Én csak aszondom!... - fenyegetőzik a másik, de sötét morgással ő is eltűnik a rengetegben.

Az idő telik, az éjszaka utolsó fordulóhoz érkezik. A mohóbb vadak már jóllaktak és elhúzódnak a váltón a vízre. A hiúz is ott kuporog már egy kövön és véres lesz a víz, ahol száját belemártja. Rémműt bagoly huhog el fölötte:

- Szörnyű! - hörgi.

Pontosan annak a fának hegyére ült, amely alatt a medve két elkódorgott tehenet leütött. Pillanat alatt kicsavarta a nyakát mind a kettőnek.

- Szörnyű! - fázik most is a bagoly.

A hiúz nem tudja, hogy mi az a „szörnyű”, hiszen az ölés, a halál szép, egyetlen valóságos cél, amiért ember, állat él. Így volt ez mindig, így lesz ez mindig.

Buta bagoly!...

Még fénylik a vízcsepp a bajsza tövében, mikor elégedetten újra felfekszik a vén bükkfa ágára és jóllakottan elnyúlik rajta. A vér és meleg hús piros ködös illata leng át az erdőn. Még egyszer felparázslanak szemei, mint a hajnalhasadástól megfázott csillag és boldogan elsimítja szőrpamacs füleit.

- Mégis szép az élet!

Szép!

Az éjszaka egy árnyalatot világosodik. Mindjárt hajnal lesz. A medve a sűrűben most ássa el a két megölt tehenet. Úgy elrekkentette, hogy csak a halott szarvak látszanak ki a földből. Nehéz munka volt, mégis kielégülve törli meg izzadt homlokát. Jóllakott. Körülnéz. Minden rendben van. Haza indul. Úgy tántorog a fák közt, mintha részegen a kocsmából jönne. Az éber hiúz rápillant az ágról, míg elhalad alatta. Friss, új, tiszta harmat gyöngyözik finom bundáján.

Az ölésnek vége. Boldog, akit álmában ért a halál.

Holnap új halál következik.

A fülemüle a fészek peremére támasztott fejcskével elgondolkodik:

- Mire való az élet?... Miért is kell élnünk?...

Aztán mégis felkél és dalolni kezd.

Alant a makkos erdőben érzéketlen vaddisznók dörzsölőznek a fatörzsekhez és hosszú, fekete vonalban elindulnak a szakadék felé.

A rettegett kicsi állatok megnyugszanak, mert a fülemüle már énekel.

A homály hirtelen szétszakad, a csillagok elmerülnek, új szél indul, az elkésett medve farára fény vetődik.

Virrad.

Az erdő ismét felkacag.

VI LEÁNYKÉRÉS

Minden érezte a tavasz veszett, bolond, szép nyugtalanságát. Az erdőn a fák titkon búgni kezdtek, belső tűz égette a vadak szemét, a madarak teste elbágyadt és boldog, kábult meleg fényt vetett maga körül. A friss falevelekről nehéz, édes harmat csepegett és zajt ütött a várakozó csendben. A medvét, farkast izgatta a saját szőre s még a ködök sem tudtak megnyugodni. Arany felhőként széttárválva, egyik szakadékból a másikba szálltak.

Péter, a legény ásított s bunkós pásztorbotja is izzadott a tavasztól. Forrókat nyújtózott s füleiben lüktetett az elviselhetetlen meleg vér. Az erdő egyik fele még fekete volt az éjtől, a másik piros a fénytől. Olyan korán volt. A reggeli szél csikorgatta a fákat és az őzek ijedten lapultak, futottak a tisztásokon a feltörő élet ingere előtt.

Péter órákig állott egyhelyen a fenyő alatt és mozdulatlan nézett a messzibe. Végre elszánta magát, káromkodott egyet, megcsikordította fogait és elindult.

- Elhozom Márit! - morogta maga elé. - Elhozom!... Törik-szakad, elhozom!

Nem látott, nem hallott. Még a talpa, szíve is fájt az ingertől. Kábult, álmos volt egész teste.

Magas, szépszál, erős, barna legény volt Péter. A föld, amerre ment, behajlott a súlya alatt. Itt született a havason, viharok keresztelték, hideg, meleg, zord hegyek nevelték, még a vadállatok is becsülték erejét, mert félmarokkal fojtotta meg a farkast, ha az éhség miatt ráugrott. A betűt nem ismerte, de csodálatos dolgokat tudott az erdők, mezők titkaiból s talán az állatok beszédét is értette.

- Elhozom Márit! - lobogtak a szemei.

Toronyiránt haladt. Nem gyorsabban, nem lassabban, mint ahogy járni szokott, de ellenállhatatlanul. Széttaposta a bozótot, beleveszett a szakadékok kékesfehér ködébe, a patakok vize átsuhant lábai fölött, a komor meleg fák alatt a vaddisznó fújva, szuszogva túrta, hánnya szét a földet, majd felpattant és elcsörtetett, mint a kilőtt ágyúgolyó; - nem látta. Kúszó növények, indák, ágak fonódtak karjaira, derekára. Nem érezte. A fatetők nyögtek, inogtak fölötte. Nem látta, nem hallotta, csak ment és morogta:

- Elhozom Márit! Elhozom Márit!

Tegnap eső volt és vízcseppek hullottak a fákról meztelen fejére, ahogy áthaladt az őserdő sűrűségén, amely néma, sötét és titokzatos volt, mint a mély kutak torka.

Hangja rekedt és szenvedélytől fátyolos volt, de átjárt csontot, velőt, mikor kiáltott:

- Mári!

Ahogy közelebb jött, mindig erősebben bögte:

- Mári!

A leány a kősteleki legelőkön lakott. A szolgálója volt Csedő úrnak. Apátlan, anyátlan árva pásztorleány. Apró, pendelyes leányka kora óta őrizte a Csedő úr csordáját, maga is félig elvadulva, de szép, arányos, színes testű és élettől lihegő. Acélos és büszkenézésű, mint a vadmadár. Puha mégis, de karmos és könnyű, kényes és gyors, mint a hiúz. Melle, teste félig kiesett a színes rongyokból, de tiszta volt és érintetlen, mint a szűz, ki megnőtt hajával takarta be szemérmességét. Nézett a távolba a vén cserefa iránt, melynek tetején egy harmattól ázott csóka mondotta el a többinek az éj történetét. Hirtelen felriadt. Tompa, vad s szomjas hang ütődött füleihez.

- Maári!

Megrázkódott. A csókák felrebbentek a legény zajától s az öreg madár kiáltott a többinek:

- Halál! Halál!

Bent a láthatatlan sűrűben farkas áll a hús fölött. Fölemeli fejét a hangra és szimatolva figyel. Szemei kigyúlnak, inai megremegnek, mikor hozzá ér a hang:

- Maári!...

Kényszeredetten felveti a leütött őzet a farkas a nyakára - a hideg lábszárak verik az oldalát - és félszemmel hátra lesve bennebb sompolyog a sűrűbe, ahol soha sincs fény és félig vakok a falevelek. A hegymoron, a régi vágottban egy szürke, reves csutakon sütkérező róka cselet vet a farkával és hirtelen eltűnik, mert az is megérezte a dühöngő testű legényt.

Csak a csorda áll szilárdan és komolyan. Fehér testüket a kelő napfényben fűrésztve legelnek a tehenek a fű levétől zöld szájjal. A fű hullámszik merre lépnek és a lehajtott fejek árnyékai beborítják a földet.

A legény futtában kibukkan az erdőből és megtorpan a legelő szélén. Forróságtól vörös fejét ernyedten feltartja, de csak ködben látja a leányt.

- Maári!

A leányon félelem borzong végig. Érzí a veszedelmet, hogy sorsa beteljesült és menekül. Senki sincs, ki megvédelmezzé. Futtában odakiált a bikának:

- Kormos, ne hagyj!

A bika - rügyező szarvú kis borjú volt még, mikor a leány keze alá került - büszkén felnéz és körülhordozza egyenesre nyújtott fejét s lassan megindul a leány felé.

Egyszerre toppan oda a legénnyel, ki visszahökken.

Pillanatig egymásra néznek, a legény és a bika.

Látszik, hogy vérontásig gyűlölik egymást.

A bika tudta - akárki akármit mond, igenis tudta, - hogy mit akar a legény és dühösen felmordult. Csavarosan megvonagló farkáig végigmerevedett testén a sötét harag s a homlokán az izgalomtól borzongott a kormos szőr és lassan csepegni kezdett szájából a tajték. A teste kezdett elsötétedni, mintha fekete felhő árnyéka esett volna rá, homloka megdermedt és rettentő súlyos lett az indulattól, mikor a vér belefutott a szemeibe. Megrázza szarvait, kurtán felbődül és alattomosan nézi a legényt.

- Kormos! Mit akarsz? Az Isten... a dógodot! - szól rá a legény, de ő se mozdul.

Mindaketten tudják, hogy meg kell küzdeniök.

Tavaly is így volt. Akkor a legény elfutott. A félelem megriasztotta és menekült.

- Most nem!... Ha megdöglöm, sem hajtasz el! - és megragadja a bika fényes szarvait.

A nagy, nehéz test súlya és ereje miatt a föld nem tud lélekzetet venni, mintha a bika a mellére lépett volna.

A leány tekintete a borzadástól repülni és szédülni kezd.

- Péter, Kormos! - szól rájuk ijedten.

Akkor már küzdöttek. Nem láttak, nem hallottak. Besötétedett körülöttük a világ.

- Kitekerem a nyakadat! - hörgi a legény az erőtől és vadságtól felfújt testű bikának.

A legény markában vonaglanak az állat rövid szarvai, de a hatalmas test meg se mozdul. Az erőfeszítéstől véres lesz a legény két orralika és forró a háta a verejtéktől. Markaiban át-tüzesednek az állat szarvai, de ő se tágít. Tudja, hogyha elengedi, a bika nem nyugszik addig, míg a beleit ki nem tapossa. Életre-halálra megy a küzdelem. Kicsit bánja már a dolgot, de érzi, hogy nincs menekvés. Ha az istennyila sujtana a bika elé, az se tudná visszatartani, hogy őt meg ne ölje... Aki tovább bírja, az megmarad, aki elernyed, az meghal.

A csontok recsegnek, a fogak csikorognak és már alig bírja nyelni a legény a vastag levegőt.

Ha csak pillanatig megpihenhetne! - rémlik az eszébe, de tudja, hogy nincs megállás a halálig.

A két test még jobban összekeveredik.

Nyögve, alattomosan küzdenek.

Vér csepeg a bika orrából is, mert a legény a földhöz szorította. Erre a reménység felujjong benne és összeszedi minden erejét, de az arca már el van torzulva, feketedve a túlzott erőfeszítéstől és egyszerre érzi, hogy valami a levegőbe emeli, lábai elhagyják a földet s mellén éles fájdalom hasít végig. Még hallja a leány sikoltását: - Kormos! - Legalább is úgy rémlik, mintha hallotta volna és elmosolyodik, mikor szédülten lezuhan a földre...

Mikor magához tért, csodálkozott, hogy él. Feje lassan kitisztult, de a bozontos haj hideg volt a fején. Eltiprott, gyenge, tehetetlen. Kínosan lábra áll, de elszédül és visszaroskad.

- Mi az?... Mi történt?... - makogja bambán.

Szomjas, halálosan szomjas.

- Kicsi vizet!... Vizet! - hörgi halkan és ránéz a leányra, ki reszketve áll a fa alatt a bika mögött. Az állat szakadatlan mennydörög dühében és nem mozdul el a leány mellől, kit utolsó lehelletéig őriz. A leányon látszik, hogy szeretne rajta segíteni. Kétségbeesetten nézi a legényt, most már a lelkét is odaadná, hogy megmentse, de a bika kérlelhetetlenül rázza szarvait és véres szemekkel lesi a legény minden mozdulatát.

A legény nem érti és csodálkozik, hogy miért nem rohan rá. Már ő se az, aki előbb volt: a félvad, szenvedélytől forrongó, durva, asszonygázoló ősember. Már nem akarta a test kábultával bírni a leányt, az erő és szenvedély mámorában összetörni a karjai közt. Ráeszmélt, hogy árva, elhagyatott, kivetett, magányos szegény ember ő is csak, akinek senkije, semmije sincsen, csak az ifjúság féktelen indulatai, túlzott önbizalma; de mindez most összetört benne. Kijózanodott. Szégyelte magát.

... De a leány!

A leányt mégis szereti. Nem úgy, mint az előbb. Valahogy másképpen.

- Szegény Mári! Ő is csak olyan elhagyatott, árva, emberek kuttyája, mint én...

Jól esik, hogy így gondol rá.

Töprengve ismét felemelkedik és pár lépést tesz a leány felé.

- Mári!

A bika az útjába toppan és szörnyű teste fenyegetően végig vonaglik.

- Nem csenálok semmit, Kormos! - szólítja a legény szeliden. - Ne bolondulj meg no!

Még tetszik is neki, hogy így védi az állat a leányt.

- Jó nagy kutyád van! - tréfál a leánnyal, de az válaszolni se mer, csak néz riadtan, remegve, mert a bika hirtelen előremozdul. A legény megnyugtatólag legyint:

- Most nem küzdünk meg, Kormos! Egyéb bajom van!

Az állat ránéz, mintha kérdezné, de nem bízik a legényben.

Péter szóba áll vele, mintha emberrel beszélgetne.

- Az úgy van, - tudod-e - hogy én szeretem Márit... Szeretem... Az elébb kicsit meg voltam bolondulva, - néz félre szégyenkezve, mert a bika nagyot fúj, mintha értené, hogy miről van szó - de azért harag ne legyen közöttünk, Kormos...

A bika még mindig sötét és komor. A legény azonban most egyébre gondol.

- Úgy van az, Kormos, hogy mindaketten elég szerencsétlenek, elég árvák vagyunk, Mári is, én is... Nem élet ez a miénk! Neki sincs senkije, semmije, nekem sincs senkim, semmim... Ha mégis Mári úgy gondolja, esszethetnők az életünket... Én még ma bémennék a faluba a jedzőhöz, a paphoz... Megbecsülném Márit, ha hozzám jönne... Valahogy tám az Isten es jobban megsegítene... mert én szeretem Márit, Kormos... Szeretem, mint a tulajdon életemet... Hát ezért mondom!...

A bika nem szól, csak mélyen lehajtja fejét egészen a földre, mintha gondolkodnék, majd ránéz előbb a legényre, aztán a leányra és csendesén félremegy az útból... A legény azt mondja:

- Mári!

A leány azt mondja:

- Pétör!

És csendesén megfogják egymás kezét.

Az erdő köröskörül piros a fénytől...

VII A FÜLEMÜLE

Kissé megkésett a költéssel a fülemüle. Fiatal és tapasztalatlan volt. Tiszta testű, kerek szemű, szép, barna leány. A rajta lévő egyszerű ruhán kívül egyebe nem volt, mégis olyan korán férjhez ment, hogy az ébredező rügyek alig futottak végig az ágakon. Boldogok voltak. Az erdő népe mosolyogva nézte csendes, titkos életüket, hogyan futkosnak a bokrok alatt egymás mellett, szedik a száraz lapit, finom gyökereket, füvek lenge kalászáat a fészekhez, vagy csodálkoznak el a föld alá vivő sötét egérkapukon. Mindenképpen jól ringatta a szél bölcsőjüket. Mire a tavasz kinyílt, készen állott a sűrűségben a földre rejtett fészek a patak közelében, ott, ahol a bokor lehajlik a néma göbő fölé. A fehérfejű őszapó - ki ágról-ágra szállva izgomozog, bujkál, végigkeresi az erdőt himbálódva függőgetve: - egy ágacska mögül megleste, hogy a két ösztövé madárka hogyan surran, mint a vetöllő a zöld fűfonalak közt, hogyan hord, építget, rakosgat, fonogat, nyomogat, tapasztgat, hogy a finom moha szírom-fészek puha, tartós legyen. Az apró pihetollak közé még pókhálót is rejtett a fészek belső csészéjébe, s a külső peremébe még néhány korai virágot is befont. Aztán édes nyállal leragasztott néhány száraz, borzas szirmot és készen volt a hajlék.

Hamar megfélelkeztek azonban róluk, mert közben kiteljesedett a tavasz és valósággal megbolondította a madárnépet. A vörösbegy reszketett az ágon örömeiben és hullott róla a szín. Az ágvizsgáló cinke megnézett minden friss falevelet, a pintyőke, az erdő csengetyűje állandóan szólott, felhőjárás magasságban fityeregtek a cikázó fecskék, a harkály megdöbbenve hallgatta a szárazon maradt fákat, mint az orvos a beteg mellét, az ökörszem a bokrok közt „Köd előttem, köd utánam”-ot játszott, a kék, piros lábak, zománcos, színes madártestecskék minden gallyon reszkettek az izgalomtól, a barázdabillegető minden lépésnél bólogatva ugrált a patak meleg kövein. A fák olyan szépek voltak, hogy a jámbor, becsületes, de szegény pipiske nem mert egyikre se rászállani. A kövér, ragyogó új fű már elfedte a gömbölyű fűrt. Igaz, hogy nem nagyobb, mint egy összeszorított gyermekököl. Még a seregély is, ez a ravaszkepű madár, ki óvatosan mindig az árnyéket keresi, megfélelkezett magáról és hangosan csárogott a tavasznak. Csak egyedül a bagoly fintorgatta az arcát, mert a nagy magafeledkezésben senki se akarta észrevenni feketével szegett új fátyolát. Hát hiszen nem is volt különösebb látnivaló rajta, mert a tavaszbemutatóra ragyogóan kiöltöztek a madarak. Egyik fehér pettyes volt, mintha hópolyheket hordozna a hátán, a másik, mintha kicsi korában ibolyára esett volna, a piros pírókot a hajnal színezte, a fekete rigót az éjszaka. Csőröcskéje olyan, mintha arany-cigaretta állana ki szájából. Szárnyát, farkát teregette minden és káprázott az ember szeme, úgy ragyogott a sok kék, zöld, arany, sárga zománc, mindenféle színű tükör a melleken s még a vén, mogorva gavallér, a holló is ünneplőbe öltözött, de a sok Isten remeke közül ő se tudott volna választani. Az ölyv magasan lebegett fölöttük a kék azurban, de úgy látszik, valami szokatlant láthatott, mert mint lehulló ólomdarab jött közelebb a földhöz és elképedve kiáltozott:

- Ki ő, ki ő, ki ő?

A mindig kíváncsi, nyughatatlan cinke mindjárt megnézte. Rongyos, félmeztelen cigány-asszony orozkodott el a bokrok alatt. Barna emlője kilátszott.

- Kinn csicse! Kinn csicse! - Csúfolódott a madárka, de hirtelen elhallgatott, mert észrevette a fészken ülő fülemülét. Nem szabad ilyenkor zavarni a teremtés nagy pillanatait.

- Szerencse! Szerencse! - mentegetőzött elröptében.

Már hogy a cigányasszony szerencsét hoz a fülemülének. Az azonban talán meg se hallotta, mert az előbb az öt apró, olajzöld felhős tojáskáit átvizsgálva, csodálatos dolgot tudott meg. A vékony burok alatt mind az ötben finom kis erek futottak össze egy pontba és ez a pont elkezdett mozogni, dobogni. A szív! Kicsinyei szívecskéje! Az élet!...

Szemlesütve, szemérmesen suttintotta meg a titkot párjának, ki úgy elszédült a boldogságtól a hírre, hogy lábacskaival alig bírt megkapaszkodni a bokron és szinte felragadt az ágacska végére.

- Fiú lesz! Fiú. - biztatta a szürke rigó átfutva alatta.

A kicsi fülemüle azonban behúnyta szemeit, még jobban beburkolózott a falevelek közé és arany-hullámok borították el agyát. Szinte túlvilági könnyű volt, hogy alig hajlott meg a vessző alatta. Tiszta fehér lehellet reszketett szája körül.

Órákig ült elmerülve, mozdulatlan és észre se vette, hogy lassan besötétedik. A szalonka már belefúrta hosszú csőrét a puha, nedves földbe, hogy az erdő nehéz, hűvös illata felszállhasson. A zsibbadtlábú fák elszenderedtek és már álmosan csüngöttek a gyenge falevelek. Határtalan, mély lett az ég, furcsa lények lopakodtak a fák közé, a puha moha elnyelt minden neszt és hihetetlen mozdulatlanságba dermedt az erdő.

Ekkor tért magához a fülemüle és túlradó boldogsággal belekiáltott az éjszakába.

- Tyuhaj, tyuhaj, tyuhaj!...

Ránézett a párjára, kinek pőrére kopaszodott a mellecskéje, olyan magát-odaadóan melengette születendő kicsinyeit. Vére áttüzesedett, feléje nyujtotta csőröcskáját, nyelvére édes harmat hullott:

- Judith! Judith! Judith!... Csók! Csók! Csók!...

Még küzdött magával, még nem tudta teljesen kifejezni magát, de érezte, hogy piros vers árad szét benne, benyomul a szemeibe, drága ritmus rázza egész testét, fellebbenti nyelvecskéjét, álommal szépül a világ, mert kicsinyei lesznek, akik fűzérbe kiülnek majd szorosan egymás mellé az ágra és még olyan gyengék, mint eső után a vesszőn egymasmellé sorakozott ingó vízgyöngyök. Kicsinyei lesznek!... Előre látta, hogy fogja dugdosni őket minden jó falattal ez az önfeláldozó, gyenge madárasszony, ki itt ül előtte lehellet-hosszra, beleveszve a homályba és csak két örökdő, tiszta szeme látszik megnedvesedve az anyaság fenséges titkától és valószínűleg belesorvad a puha fészekbe, hogy minél jobban odaadhassa testét, lelkét kicsinyeinek... Vajjon mire gondolt Isten, mikor így rendezte?...

- Judith! Judith! Judith!...

Felpillantott az égre és lelki szemeivel szinte előre látta, hogyan fog majd szelíd aranymarok lenyúlni az ő kicsinyeiért:

- Mutasd, milyenek!

És a megtiszteltetéstől felére olvadt, remegő madárasszony gyengéden kirakja majd mind az ötöt erre az aranymarokra, mialatt ő kalaplevéve kucorog mellettük.

A holdfény ráhull és ezüsttel permetezi be a madárka hátát, de ő nem lát, nem hall semmit a külvilágból, mert most érik benne a vers, a dal. Soha nem látott, soha nem sejtett képek futnak át aranyban ködlő agyacsáján, áramok, ingerek, édesek, ékesek, színesek, erdőből, mezőből, égből, földből, e világból, túlvilágból, nedves rügyből, falevélből, alvó virágból, színből, sárból, vízből, szélből, csókból, ki tudja miből valók, de érzi, hogy nehéz szíve majd lehúzza az ágról, és bódultan hullana a földre, ha az alvó erdő lélekzete félig felemelt szárnyainál fogva fenn nem tartaná.

Maga se vette észre, mikor tört ki belőle önkéntelen a dal. Előbb néhány halk „csitt, csitt” pöttyen ki a torkából, mintha csendre intené a világot, aztán halkan, mintha fuvola kezdene szólni lágyan, mint az éj ajkára lehelt csók finom csattanása, szinte láthatólag gyöngyöznek fel torkába az ezüst buborékok. Kacag-e vagy sír örömeiben, ki tudná azt megmondani, de elvarázsol mindent maga körül. Piros harmat hull az erdőre, a késői rügyek kicsi bódult fejéből illatok áradnak, a vadak álmodni változtatnak, a kövek - a fekete föld fehér szemei - világolnak, a moha felkúszik a fák lábaira, hogy jobban hallja, a falevelek feléje fordulva nézik, hogyan tüzesedik át a forró daltól a madár csőröcskéje. Szinte arannyá változik és dicsfényt vet maga körül, melyben a lehúnyt szemek alatt folyton lebegő halvány nyelvecske látszik. Mit mond, nem lehet azt tudni, mert minden hang más és más, de szüntelen árasztja magából a ritmust, amely a földön kezdődik és valahol a csillagok közt ér véget. Áthatol mindenben, mint a megdicsőült Jézustest, hogy meghallják a tojásban fészkelődő kicsinyei, kiket epedő dalával - ime - hív, szólít az életbe...

És eljön az idő, hogy egy éjszaka a teremtés lázában fekvő madár-édesanya alatt öt kis kopogás hallszik és a feltört tojásokból reggelre kibuggyan öt kis vaksi, csóré madárfióka.

Meghasadt a hajnal, meghasadt a tojás és meghasad a fülemüle szíve is, olyan boldog. Az ujjongó dal szinte önkívületbe esik és reggel kilenc órakor is úgy kell leszidni az ágról, hogy pihenjen valamit.

Aztán alszik egy kurtát az ágba vájt hideg lábacskákon kucorogva és szellő borzolja pelyheit. Testében csak lassan hal el a dal, mint a megütött harangban.

Már újra él az erdő, mikor kábultan felébred. Felhőnyi sereg madár úszik az égen. Szétterjed, tömörül, hullámszik, lebeg, kereng, függöget. Az agyagszínű fű már lapul, lippeget a buja fű között, a zajgó mátyás lármázik a fák közt, a gerle fekete-fehér kalárisát nézi és kényesen lépked vérvörös lábain, a cinke már újra bújja az odukat, zugokat, a gyalogmadarak titkon lappanganak, a légykapó próbálgatja szárnyait, hogy rendben vannak-e, amott lopott tojást iszik a mókus, „*lili*”-t kiált a poszáta, a vén bagoly hamis bizonyítványt állít ki a vörösbegynek: „*magaviselete egyes!*” - Felháborító ez a korrupció!

Szóval minden a régi: a gyomorfájós, mogorva hegyek, a lármás erdő, a nap az égen, a karcsú, büszke fák, a szakadékok, fények és árnyékok. Semmi újság, csak a medve pofozta meg az éjszaka hűtlen feleségét. Jól tette! Erről is csak futtában értesül a fülemüle, mert éppen most vitatják az esetet a patakmenti égerfán a seregélyek, hiába reccsent rájuk nyersen a sárga rigó, hogy: „Eltakarodjatok a házam tájáról, cigányok!...”

- Menjen innen asszonyosság, míg jó dolga van! - fenyegetik meg, de különben nem törődnek vele.

A fülemüle nesztelenül lopakodik a fészkehez és oldalára függeszkedve kérdőn ránéz a párjára.

- Öt jött! - suttintja boldogan a vékony madárasszony és óvatosan felemelkedik kicsinyeiről, hogy az apa rájuk pillanthasson.

Melegen süt a nap és mégis megborzongnak a szellő érintésétől a pici, csupasz testek és sárga szájszélük megremeg.

- Öt jött! - melegedik el ő is és szemei előtt pillanatra szivárványszínű lesz az erdő.

De csak pillanatra, mert hirtelen ráereszkedik öt kicsinye gondja, komoly, acélos fényt kapnak barna szemei, testében feszül az akarat, szívében a szándék és a titkos változás végbemegy benne is. Életgond, kötelességek várnak rá és ő állja szilárdan, lankadatlan. Tudja miért. Értelme van az életének. Más ember lett. Apa, férfi, ki sokat nem teketóriázik. Dolgozni kell!...

Úgy vágódik be a bokrok közé, hogy a falevelek szinte forrnak a nyomában.

Párja szerelmes ellágyulással néz utána...

Otthon se volt, mikor a szomszédok bekukkintottak. Rigóné még radinát is hozott.

- Pü-pü, meg nem ígélek! - pökdösték meg a kicsinyeket és dícsérték, hogy az anyjukra ütöttek.

A kicsi madárasszonyka a betegágytól sápadtan, lesóványodva, félszegen izgett-mozgott. Kicsit szégyelte is magát, hogy ilyen fiatalon már öt fiókája van és a férfiak vaskos megjegyzéseire el-elpirult; de mégis jólesett az érdeklődés, a dédelgetés és dicsekedve ujságolta el az urának, hogy ki volt itt, mint mondott.

Aznap különben mintha az egész erdő csak értük lett volna, felséges és ragyogó volt minden. Az enyhe tavasz egészen elborította őket. A fény szüntelen volt, fák, füvek zölden tárultak szét, a víz üde hús, a madarak ragyogtak és olyan könnyen szálltak, mintha a nap színá magához valamennyit. Ízesebbnél ízesebb illatok kavargtak és az élet árama szinte kicsapott a fák hegyén. Sürgető ingerek feszültek a testekben és nem győzte kinyilatkoztatni minden önmagát.

Így tartott egész nap.

A föld és ég változásai olyan észrevétlenek voltak, hogy szinte meglepődtek, mikor egyszer csak este lett. Az apa-fülemüle még akkor se akarta abba hagyni a munkát. Egész nap hordott, gyűjtött szakadatlan. Fejecskéje forró volt a boldogságtól, drága gondolatoktól, a holnapra szőtt színes élet-álmoktól. Boldogok, kik hinni tudnak benne!...

Ő pedig hitt. Teste már fáradt volt, hiszen jóformán egészen meg is feledkezett magáról. Egész nap eszébe se jutott, hogy vízre szálljon és minden falatot sajnált magától, csakhogy övéinek minél több jusson.

- Pihenj! - bízta a madárasszonyka, de boldog és büszke volt az urára, ki tréfásan behajlott a fészekbe:

- Lololololoty! - csúfolódott kedvesen és ismét elszurrant, mert eszébe jutott, hogy tud egy helyet, hol akkora hangyatojások vannak, mint a feje. Igaz, hogy messzi van a hely, erősen szürkül is, de akkora hangyatojások!...

És akkor történt a baj.

Alig járhatott túl a tizedik fakörön, vörös, ravasz, fintoros, kegyetlen, vad fej nyomult a fészek fölé a falevelek közül és a habot csepegő fogak rácsaptak.

- Fülöp! Fülöp! Fülöp! - sikoltott kétségbeesetten a madárasszonyka az ura után, de hiába sikoltott. Annyi ideje se maradt, hogy széttárja szárnyait kicsinyei fölött...

Az est egy árnyalattal sötétebb lett.

Néhány pihenő madár a borzalomtól megdermedve ült az ágon.

Csak percek telhettek el, mikor duzzadtra tömött szájjal hazalibbent a fülemüle.

Előre élvezte övéi örömét... a fiókák nagy sárgaöblű szájukat magasra tartják idétlenül és úgy fog eltűnni benne a hangyatojás, mintha feneketlen aranyzsákba fehér gyöngyöt dobta volna. Alig várta, hogy lássa... Mindjárt... Még egy pillanat...

Az ágon pihenő madárkák elfordították a fejüket, hogy ne kelljen látniok, mikor a fülemüle fészkéhez ér...

Döbbent, néma csend lett.

A madár pillanatig bénultan, felborzoltan, félőrülten bámult bele a szétdúlt fészek vérfoltos kelyhébe, szédülve ingadozott és amikor megértette, hogy mi történt, a fájdalomtól kétségbeesve felpattant az ágra és ő is belesikoltott az éjtől szörnyű, néma erdőbe.

- Judith! Judith! Judith!... Kicsinyeim! Kicsinyeim! Judith!...

Utolsó dala már félig önkívületben fogant. Végtelen, mély, halálos, fekete dal volt, mintha az éjszakából fonta volna. Mintha gyászfátyollal leterített fuvola szólana... Mintha fekete fészket rakna övéi lelkének... Mintha...

A fák lehajtott ágakkal sírtak tőle.

Az álmu kból felköltött madarak bedugták füleiket, hogy a szívek meg ne szakadjon.

A hegyek menekülni szerettek volna előre.

De a dal csak tovább vert a fekete varázsba borult erdő komor mélységében, míg a moha megőszült tőle. Vert, vert szakadatlanul...

Az idő nem mert tovább menni.

A sziklák bánták, hogy e világra jöttek.

- Miért is van halál! - sóhajtották az őzek és felnéztek az égre, hogy vajjon a Jóisten hallja-e, hogy mit dalol az ő madara.

A Jóisten pedig hallotta, mert könyörületesen lenyújtotta kezét az égből és a dal folyton gyengül, gyengül, mintha a hangok fekete buborékai egymásután pattannának szét és aztán megszűnik, belefutad a fekete semmibe.

Egy csillag lehull az égről.

Aztán feljön a hold.

A hold...

Ezüst kép a végtelen fekete falon.

VIII EZ MÁR A NYÁR

A földben, fákban, füvekben, emberben, állatban száguldó friss tavaszi áramok megcsendesedtek. A születés ártatlan zsengesége eltűnt. Kiérett, kiteljesedett minden. A szédelő, gyenge testek megerősödtek. Az őzek meggömbölyödtek és a korábban még alig rügyező szarvacskák keményen ültek a homlokon. Lábuk vékony, hosszú, mintha négy csontvonalat húztak volna a levegőbe. A kerek emlők, barna tögyek megduzzadtak, a fekete körömök fényesen ragyogtak. A medve a vágottban eprészik, mint valami bozontos, vén cigány, ki már túl van a szerelmen. A farkas békésen, unottan dől neki a lombfalnak, a vaddisznók az iszapban alszanak, az őzollók, szarvasborjak tejes, sárga szájburka megfeketedett. A lovak tikkadtan pipálnak a legelőn, a fehér csorda nesztelen, a gömbölyű juhok zsíros gyapjút izzadnak és áldott, drága béke ül mindenben. A keményderekű bükkök büszkén állanak a helyükön, a hegyek a tiszta levegőben a végtelenbe vesznek és alig látszó ködkáprázatok lebegnek fölöttük. A hegycsúcsokról látszik, hogy messzi a völgyekben a gabonák nagy táblákban sárgulnak, a kalászek lehelik a hőt és sárga lélekzetük ott libeg fölöttük.

Ez már a nyár. Holnap kezdik kaszálni a havast, de ma ünnep van, valami jeles nap, ha jól tudom Urunk színeváltozása, amikor vétek dolgozni. Ezért Péter, az Incze Dávid fia, becsületes nevin Incze Péter ott ül Szépaszó havasának a fejiben a Bartis Ignác leányával, Józéfával, akit ugyan tiltanak tőle, de ők egymás kezét fogják s el vannak bódulva, mert mióta az eszemet tudom, ilyen szép nap több nem volt a havason.

Kék és mély az ég, tiszta és zengő a benne ujjongó lélettől. A bogarak sárga és fekete húsa ragyog a napfényben, a hernyók hátán pusztán szemmel is látni lehet a szív löktetését, fényt lélekezik minden és az illatos levegőt szétárasztja testében. A méhek, ércesen csillogó legyek tánca szüntelen a levegőben, mintha drágakövek fényjátéka volna. - Az arany órarugók, a pillangók nyelve édes a méztől, szép, színjátszó szivárványpillangók kék, violaszínben, aranyrajban, fecskefarkúak, narancsszínű hajnalpillangók, fehér, vörös csupaszem-lepkék himbálózhatnak, játszanak az árnyékukkal vagy tétlen pompáznak a virágokon és a szárnyuk Isten ablaka. A füvek madárkái ők és a rengeteg virágai. Illatos lesz a hely, ahol elhúznak.

A legény és a leány elkáprázva nézik a havas csudálatos színeváltozását.

Az erdők bunkócsápú lakói, a gyöngyházás pillangók iromba csodabétűket hordoznak a szárnyukon s a napfényben fürödve felhőként rajozzák körül a kakukfüvet, szárnyuk libbenését hallani lehet. Tűzpillangó villan el az orruk előtt, mintha susogó lángocska szállana tova. Alig kéznyúlásra a targalyon gyönyörű, pávaszem pihen vörös-barna bársonyán kék, fekete, sárga, zöld foltokkal, felhőzött citromlepke ujjong a döngő legyek között. Fejük körül nagyfejű, virágbúvó, reszkető legyek nagy seregbe verődnek, de Péter és Józéfa talán nem is látja, talán nem is tudja, hogy játék, ragyogás, pompa minden körülöttük; égő arccal a földet nézik, mintha a keréknyom árnyékában hűsülő, párba kapcsolódott zöld „szerelembogarat” irigyelnék, ki a boldogság után sírkőnek választ egy követ és alája fekszik, hogy a szép napot örökre megőrizze.

Soha ilyen szépen fel nem pezsdült az élet.

A virágok szíromteste reszket, a fűszálakra kötözött selyemhálóingecskék, a gubók fityegnek, sárga port izzadnak ki a dudvafűrók, mintha apró bepúderezett kínaiak volnának s ha a szellőtől a növény alattuk megremeg, összehúzzák térdüket és leejtik magukat. Amott vén, kopott bogár lassú gyalogfutással vonszolja testét, komor, pajzsos bogárleventék, bakszarvú cincérek a hegedősök s az ezeresztendő, kopott, öreg tölgyre különös keleti betűkkel vési rá a

hőscincér a saját történelmét. Még a bimbólyukasztó bogár is felébredt erre a napra, amely pedig tizenegy hónapig alszik, mint a fakir. Cserjén, virágon, égen, földön turkál, motoz a sok élet, szárnyak, lábak, tapadó talpacskák nyugtalanok, a színtelen, sárgás, vagy zöldes vér felforr, az alig látszó millió harmatnyaló nyüzsög, kacag, vagy saját színeivel játszik, mint a szivárvány, a meleg fényben, vagy a föld, fű zöld áradásában. Fekete, zöld és bronzbarna széptestű futrinkák finom csápokkal simogatják egymást, vagy zászlójukkal hadonásznak, szétnyitják, mint színes legyezőt. Kacagnivaló kicsi rovarok bolondulnak meg, kiknek nagyobb a fegyverük, dárdájuk, tüskéjük, mint önmaguk. Már a bábokra se ügyelítnek, melyek úgy vannak a fűszálakhoz támasztva, mint bepólyázott múmiák; annyira hemzseg az élet és ahogy a nap emelkedik, mind elviselhetetlenebb lesz a tele szív és az érzés. Maga Péter, a legény is úgy liheg már, mintha ő is nagy utat tett volna meg a levegőben önfeledt, boldog keringéssel és úgy néz a leányra, mint a keringő bogár, mely egyszerre néz a vízbe és a levegőbe. Párszor némán mozdul a szája, míg ki meri mondani:

- Józéfa!

A leány szemei is felragyognak:

- Péter!

Több beszéd nincs, de nem is kell, hiszen drága, kedves, pirosszájú fénybogárkák ők is csak és azok se beszélnek, csak a testük és a lelkük tündöklük a foltos, égett, rossz condragúnya alatt.

- Józéfa!

- Péter!

A szóra a hangyák, a föld és élet egyensúlyának munkásai pillanatra megállanak és felnéznek rájuk, majd örömmel futnak haza a hírrel és egyszerre a boly is megmozdul, a fényesfekete és sárga arany-rögök kavarnak, örvényleni kezdenek:

- Hát én szeretlek téged, Józéfa!...

- Én is igen téged, Péter!...

Telt, kerek arcuk elpirul, úgy piroslik, mint a felettük lengő gubacs arca.

Aztán összehajlanak, hogy megcsókolják egymást, tisztán, igazán.

Utána fejük lehull és újra némaságba merülnek.

A havas színeváltozása kiteljesedik, mintha minden élet a két fiatal köré gyűlne.

A hintázó, lengő, lebegő méhek, pillangók, legyek fölöttük zengenek, szitálnak, donganak. A bundás, esetlen dongó, a rovarok medvéje is meghökken a levegőben. A lódarázs is ott köröz (osztrákszerű teste mintha vékony sárány fonállal volna hozzákötve), a kékdongó páncélos teste megcsillan a levegőben, a pókok, a nagy gömbhasú pókok is lennebb ereszkednek. Olyanok, mintha a földgömböt cipelnék magukkal, hogy utolsó cseppig kiszíjják a véré. A cigány, a tücsök is előterem, hogy rázendítsen, a sáskák, szöcskék tátott szájjal felfelé térdelnek, a lepkék szájából selyem fonál csurog ki s még a reszketeg, csillámló szitakötő is odazírren kíváncsian.

- Holnap kezdjük a kaszálást, idefenn a havason, - magyarázza Péter. - Eltart a hónap végéig, míg végzünk véle. Úgy kapok belőle kétezer lejt, mint egy krajcárt. Téltre favágást vállalom. Jó kereset.

- Az! - bólint örömmel Józéfa.

- A birtokosság ígérte, hogy a tavasszal a kezemre adná a meddűcsordát, - sorolja tovább Péter.

Olyan nagy hír ez, hogy még a tetűje is táncol örömében a szegény embernek.

- Hát neked volna-e valamid? - tapogatózik restelkedve Péter, mert nem illendő dolog a fehérszínűre támaszkodni, de ebben az esetben...

- Az a háromszáz kétszáz, amit a szolgálatban szereztem, megvan! - biztatja a leány.

- Akkor hejjes! - rikkant meglepetve a legény. - Akkor a házhoz is hozzákezdhetnénk még az ősszel. A boronafám már megvan hozzá... Mire a hó lehull, összeüthetjük s legkésőbb Szentandrás napjára egyesülhetnénk, ha te es úgy gondolsz...

- Csak édesapámék beléegyezzenek! - riad meg a lány, de a legény bátor.

- Azt bízd rám! Én apádékat eligazítom!

Büszkén kihúzza magát. Olyan boldog erőt érez most, hogy egymáshoz tudná verni ezeknek a hegyeknek a fejét.

- Csak te kitarts, József!

Szemmel látható, hogy abban hiba nem lesz, de az effélit mégis csak meg kell pecsételni.

- Eresszen! - lihegi boldogan a leány és utána egymásban gyönyörködve nézik egymást.

Semmiel sem többek szegénykéek most, mint a fölöttük lebegő összeölekezett szitakötőpár, mely úgy száll tova gyönyörű csillámlással, mint smaragdzöld repülő szív. Addig fognak emelkedni szédülő öntudatlanságban, míg hólyagos homlokukat a napba ütik... Ők is ilyen karcsú, kézzel, zölddel írott lelkű kis szitakötők csak, akik a szárnyukból háztetőt építenek maguk fölé. A fátymókák, ezek az arany szemű, recés szárnyú, világoszöld lence kis állatok úgy rajozzák körül a két fiatal, mintha a havas most tartaná esküvőjüket és ők volnának a nyoszolyó-lányok.

Mindenképpen szép nap ez a máj.

Észre sem veszik, hogy hanyatlóban van. Ők csak egymást látják.

Pedig alig egy árnyalattal borul az idő. Már előjöttek a szőke darazsak, ezek a csupasztestű, zabolátlan, vad, rabló barbárok, kik a sötét zugokban, odvakban papíros-kastélyokat építenek maguknak. Már szállanak a gyászlepkék is és előtörőben, kikandikál a kövek alól, nyirkos lyukakból, odukból a sötétbűvő népsöpredék, mert az ő idejük, az éjszaka következik. Ijedten húzódnak a lomb alá a lepkék, bogarak és hosszú csápjukat a hátukra simítják. Mások sietve pólyává göngyölylik a falevelet és abba rejtőznek. A virág gombján árván búsul a zománcos fénybogár, míg le nem szédül a földre.

- Menjünk mi is, Péter lelkem!...

Kár, hogy nem lehet örökre így maradni!...

Menniük kell, mert már a madarak is csapatostól hullanak rá az erdőre, a kígyó is elvonaglott a kőről, melyen egész nap hiába akart felmelegedni, a hegyek is ismét forogni kezdtek. A fák már emelik ágaikat, a vadak megelevenednek, a tolvajbogár lopni indult, a rejtettfejük ismét elrejtik fejüket, a fínomtestű, hajszálvékony szúnyogok már előjöttek, a vízikorpiók már borzolják a vizet, csíkbogarak, fényes csíborok testük körül kristálybuborékkal a mélybe buknak és a pontszemek lassan kialszanak.

Az esteledés elfogódottsága lepi meg a leányt, legényt, ahogy haladnak az ösvényen. Ők azonban tovább álmodnak:

- Ha az Isten éltet, esztendilyenkorra fejős tehenünk is lesz!... A legelőjogot kikötöm a birtokosságnál! - bölcsködik a legény.

- Jaj, édesapám már tüzet gyújtott! - ijed meg a leány.

Bizony megkéstek. Idefenn a havason hirtelen sötétedik s a szállás még messzi van.

- Jaj, csak baj ne legyen! - renyekedik a fehérnép.

Pedig baj lesz. Érzik, tudják mindaketten. Megriadnak, mint a gyermekek, kik rossz fát tettek a tűzre. Osonva bújnak át az ágak, lombok kárpitja alatt és egyszerre kijózanodnak, megállanak, felfigyelnek, mert az oldalon fejszés ember csörtet be keményen, elszántan, haragtól füstösen.

- Édesapám! - rebegi a leány és görcsösen a legény karjába kapaszkodik.

- Ne félj, - súgja Péter, de maga is elfehéredik, mikor a fejszés ember elibük toppan.

- No, gyalázatosok! - és durván elrántja a leányt a legény mellől.

- Haza takarodj!

A leány szegény moccanni sem mer.

Az apa fehér fogai csikorogva villannak ki, mikor öklét a legény felé rázza:

- Szecskába váglak, ha még egyszer szemet mersz vetni erre a leányra, te rongyos, senkisémmi tekergő!

A legény sápadtan a leányra néz, hadd lám, mond-e valamit, de az csak szipogva elindul az ösvényen.

Messzi járnak, mire szóra nyitná a száját. A fák közül komor sötétség gomolyog közibük, mintha mély szakadék vágná el a keskeny ösvényt.

Az árva legény állva marad lehanyatlott fővel. Haragszik is, de inkább szomorú.

- Vajjon Józéfa miért nem szólott?...

Üres, kietlen és szomorú lesz egyszerre minden körülötte. A setétség mélyebb, sűrűbb lesz és lassan elfogy az ösvény lába alól.

- Józéfa miért nem szólott?...

Az éjjeli lepkék szemei világítani kezdenek. Vastag, nagytestű, gyapjas szenderek zúgnak el a füle mellett. Se látnak, se hallanak. Messzi hallszik a zúgásuk. Olyan színű a testük, mintha halottak bőrébe öltöztek volna. Szennyesbarna, bolyhos, vad pillangók bojdulnak elő, komorak és esetlenek, mintha a hideg földtől megbutultak volna és üvegszárnyakon a kelő hold felé repülnek, vagy ott táboroznak a fészek-tüzek körül. Kénnel írott testük sejtelmesen villózik és kékes, sárga vonalakat húznak a sötétségbe. A hangyák már temetni viszik halottaikat. Az emberen kívül csak a hangya temeti el halottait. Ott cipelődnek tova a legény lábai mellett, ki mereven áll, mint a fák és tompán panaszojja:

- A boronafám megvolna a házhoz... Józéfa vajjon miért nem szólott?...

A hold lassan felkél. Az is olyan, mintha aranygyászjelentést szegeztek volna ki az égre. A legény felnéz rá s azt mondja csendesen:

- Este van!

A szíve megrándul, mintha bolond éjjeli pillangó ütődött volna hozzá és ő is sóhajtva elindult a szállása felé.

IX VIHAR

Hirtelen elszédül minden és mozdulatlaná lesz.

A havas készül a viharra.

A hegyek megdermednek, gerincük feldudorodik, a szakadékok szemlátomást tágulnak.

A fák megvetik lábukat, ágaik görcsösen egymásba fonódnak.

A füvek még jobban a földbe kapaszkodnak.

A kemény cserfák odaszólnak egymásnak: - „Az Isten legyen velünk!”

A vadméhek, bogarak fejvesztetten menekülnek.

A megbojdult hangyák mentik, ami menthető.

Az egerek ki- és befutnak likaikon és egymást szidják.

A vakond megtapogatja, hogy elég szilárd-e fölötte a föld.

A halak az iszapba süllyednek.

Az anyamadár ijedten huzigálja csőrével kicsinyei fölé a faleveleket.

A mezőről hazafutó elkésett magyarótyúk minden pillanatban megáll és sírni kezd.

A bagoly morcosan szidja a fákat: - „Miért nem költöttetek fel!... Most ki vezet haza?”

A seregélyek izgatottan csárognak, mint a cigányok.

A nyulak holtá tétetik magukat.

Az őzek azt sem tudják, hová legyenek.

A mókus saját farkával köti magát a faághoz és szédülve eltakarja szemait.

A róka kárörvendve kiszimatol zegzugos likából: - „Lesz itt világ mindjárt!”

A farkas ledobja nehéz zsákmányát és úgy menekül.

Az anyamedve összeszeri kicsinyei kezét: - „Imádkozzatok szépen, hogy a jó Isten fordítsa el tőlünk haragját.”

A csorda dübörögve száguld le a hegyoldalon. Szarvak csattognak, vér futja alá a szemeket és tompán bölgve gázolja a bokrokat. Nincs hatalom, mely meg bírná állítani. Csak a kormos, fehér bika nem mozdul a tetőn. Szembe mered a készülő viharral, kurta bömböléssel rázza szarvait és a véres indulattól arasznyit süllyed a földbe. A pásztor nem meri bántani és rekedten, idétlenül a csorda után futva, elkalimpál mellette.

Hideg szél lehel át az erdőn. Éppen csak megmozdítja, nyugtalanítja a faleveleket. A felhők futása megáll. Aztán csend. Rettentő csend. Egy pillanatig. Mindössze annyi ideig, míg a haragvó Isten végignézi a világ fölött. Háta mögött a veszedelem és vak, baljós, villámtalan moraj.

A gombák kalapjukat jó erősen a fejükbe húzzák.

A vadmacska borzongva köpik szembe az éggel.

Az odukból ijedten lesnek ki a kísértetek.

Csak a kövek bíznak magukban.

Hirtelen nagyot dördül, mintha az Isten ökle zuhant volna rá a legmagasabb szikla fejére.

- Jól bévágá Szentpéter a kaput! - aszondja a székel, ki szénát hoz le a havasból két remegő, rongyos tehénnel.

Alig ér le azonban az aljba, a súlyos felhők ráomlanak a havasra. A hegyek eltűnnek, mintha elsodorták volna. Vak, nyugtalan és pusztító éjszaka lesz.

A szél előrohan.

A sziklák jajgatni kezdenek, az odúk füttyülnek, a fák egymást csapkodják.

A sas, mely a veszedelem szépségétől megigézve élvezte a vihar készülődését, háromszor próbál felválni a magasba, de a vihar háromszor csapja vissza a földre.

Villám cikázik végig az égen és a fényénél látni lehet, hogy a szénásszekér feldőlt, gazdája pedig átkozódva rázza fel a háromágú vasvillát az égre.

A sas borzadva fordítja félre a fejét:

- Megint az ember miatt!

Minden baj a világon az ember miatt van. Jól tudja.

Gyors, szaggatott csattanások rázzák meg a mindenséget, mintha Isten szólott volna:

- Hát ezért teremtettelek!... Rajta!

És felbődül a vihar.

Megzendül az ég, megrendül a föld. Sűrű villámok járkák keresztül-kasul és szüntelen a dörgés. Az eső omlik. Lélekzetet se vesz a vihar, csak ontja a tüzet, vizet, tarol, zúz, füstöl, nyög és sivít. Recseg, ropog a föld, mintha fellázadt holtak vernék a halál koponyáját az örök éjszakában. Sudármagas fenyőszálak fordulnak ki tövestől, vagy a lábukon törnek darabokra, becsapó villámtól lángra lobbannak és szurokszagú fenyőktől piros lesz a vihar hasa. Az égő erdőre vörös vízfonalak hullanak a kínosra torzult, szörnyalakú felhőkből, mint a vér, mintha a magánosan a tetőn rekedt bika az ördög belét ontotta volna ki és ez most ráhörögné szennyes lelkét a világra.

Szenved és retteg minden élő.

A medve-anya reszketve kiáltja ki a komor, szörnyű világba:

*„Uram, irgalmazz nekünk!
Krisztus, kegyelmezz nekünk!
Mennybéli Atyaisten!...
Megváltó Fiúisten!...
Szentlélek Úristen!...”*

Kicsinyei hozzásimulva nyögik:

- Irgalmazz minekünk!

Az apamedve lemondóan legyint és magába mélyül, mintha a végrendeletén gondolkodnék.

Nincs kegyelem, nincs megállás és reménység semmi. Szüntelen és kifogyhatatlan a vihar.

Rettenetes, mikor az élettelenek élni kezdenek. A megszaggatott föld omlik, kövek robajlanak le a szakadékokba, szennyes vizek zúgnak, a rejtekről felragadott állatkák feje szétloccsan a fatörzseken, a szél a fészkestől felragadott csóré madárfiókákat a felhők közé vágja.

Tombol, rombol az égiháború és nincs határa és nincs idő és nincs gondolat és nincsen világ és nincs semmi, csak bénult félelem, rettegés, halálvárás, tobzódó sötétség, mintha a semmi megőrült volna.

A farkas megőszül a borzalomtól, majd dühében kivicsorítja fogait:

- Az ember miatt van! Az ember miatt!

A hiúz fogaival is kapaszkodik az ágban, csak hogy megmaradjon.

A sas némán ráhorgasztja fejét a pusztuló világra:

- Ha meg kell halnunk, haljunk meg férfiasan, büszkén!

Hiábavaló minden. Akkora a vihar dühe, hogy még az elköltöző lélek is visszahull az égből. Elviselhetetlen ez a szörnyűség. Minden élő felfohászkodik, könyörög a maga nyelvén:

- Fáradj ki vihar, könyörülj Isten!

A vérszomjas ragadozók földhöz vert homlokkal fogadkoznak:

- Nem, nem, soha többé!

De még sötétebb, még borzasztóbb az örök harag napja.

- Csak egy kicsi világosságot! - szomjúhozza minden.

Legalább annyit, amennyit egy bogárka szeme elnyelni képes.

Csak egy kicsi reménységet, hogy vége lesz e rettenetnek!

Reménységet, ha csak addig is tart, míg a halott tátott száját kivilágítja a villám-fény!

Az általános kétségbeesésben csak a földhöz nyomott, remegő, finom, kicsi őzek nyugodtak és - ki hitte volna - nem magukat, hanem ezt a nyomorult világot siratják.

De mi az a pár könnycsepp a vízuhatagok közt, melyek szennyes áradattá növe tombolnak és háznagyságú sziklákat görgetnek?

Már-már beletompul minden elkerülhetetlen végzetébe és kábultan már-már belenyugszik, mikor a vihar utolsó dühkitörése még rettentőbbé fokozódik és még egyszer egymáshoz veri a hegyek fejét. Recseg, ropog az egész föld eresztékeiben. Már nem bírhatja sokáig. Bódultan szédül és vész el a végtelen sötétségben. Csak ez a sötétség ne volna, mely semmivé süllyeszt mindent, mintha minden fény elpusztult volna, minden szem lezárult volna és nincs többé semmi, ami újra bevilágítsa a mindenséget. Önmagát se látja semmi és csak a rettegésükből tudjuk, hogy még vagyunk és a folyton cikázó villámok tartanak életben, melyek sűrűn átszövik az eget. Olyanok, mint felrobbant arany-kígyók, melyek tüzet sziszegnek rá a világra.

Ez már a vég, dehát mindegy. Úgyis már csak élettelen, pusztá testeket kínozt a vihar. Mindössze pár pillanat és minden megsemmisül...

És ekkor jön a szabadulás. Váratlanul, mikor már alig volt, aki higgyen benne.

Még egy utolsót csattan és a vihar ahogy jött, olyan gyorsan el is vonul.

Az égő erdő-részlet még egyszer fellobban, aztán kilobban, elalszik a tűz is.

Lassan derengeni kezd. Beteg, szürke, kis világosság támad, de végre világosság, mely alig észrevehetően erősödik.

Minden megkönnyebbülten sóhajt fel:

- Fény, világosság, újra élet!

Elsőnek a tetőn a furcsa, tejszínű ködlésben hatalmassá nőtt bika tetszik fel, ahogy leszegett fővel mozdulatlanul áll, míg a terhes felhők zúgva elmorajlanak fölötte. Aztán lassan felemeli fejét és a felhők után néz, de csak villámoktól véres hátuk látszik, ahogy a láthatár mögé torlódnak folyton gyengülő, de szüntelen dörgés közben, míg az is lassan elhal és a világ végre megnyugszik.

Nem mer azonban semmi mozdulni, csak a bika rázza meg bömbölve vizes szarvait és körülnéz a tájon.

Csend, némaság.

Hiába süt ki újra a nap.

Először a barna medve lép ki a barlangjából. Vésztjósító, haragos. Látszik rajta, hogy nagy elhatározás támadt benne és az Isten legyen irgalmas annak, ki ma vele találkozik!

- Az ember miatt volt! - dörmögi maga elé.

Az ember miatt, ki felrázta vasvilláját az égre a feldőlt szénásszekér miatt.

Most leszámol vele a sok rettegésért, veszedelemért, mit a havasra hozott. Nem lesz addig békessége az erdőknek, míg ember fertőzi meg.

Amerre megy, megrendülve látja a pusztulást.

A hegyek már csak sírhalmok a világ fölött.

A víztől csurgó sziklák agyonverve fekszenek, mint meztelen óriások, kiken még rajta van a halálverejték.

Elalélt minden.

Ezek a megkínzott fák talán már nem is élnek. Törötten, tiprottan, csonkán merednek fel a törzsek, vagy tövestől kitépve, messzi dobva hevernek szétszórtan és egész erdőrészeket égetett fel vagy tarolt le a vihar. Még azok is földig csüngő ágakkal erőtlenül egymásra borulva hallgatnak, melyeket megkímélt az Isten ítélete.

A füvek, virágok vízbe, iszapba fulladtak. Az eper merő véres seb, a hangyák földönfutó koldusokká lettek és zűrzavar az egész havas. A villámok korma bemocskolt mindent.

Megölt, ázott állatok düledt szemei ijesztik lépten-nyomon. Holt madárcsák fekszenek hanyatt és hidegre dermedt, vékony cérna-lábacskáikat meresztik az ég felé. Megrendítő, ahogy haját tépve futkos, keres a rigó a bokrok közt és félőrülten kiáltoz:

- Nem láttátok a gyermekeimet?...

A medve fogcsikorgatva megy tovább.

- Az ember miatt!... No megállj!...

A halak még most is némák és hidegek az ijedtségtől, mint a háromnapos halott.

A rákok, ezek az őslények, alig bírják vonszolni kövektől összevert, dagadt ollóikat.

A szerencsétlen kicsi gombák is kitört nyakkal hevernek, mintha a szél fejestől elfújta volna kalapjukat.

- No megállj, ember!

Szinte kővé mered a medve azonban, mikor kilép az utolsó bokrok közül és látja, hogy hült helye van embernek, szekérnek. Csak a letaszított, ázott széna hever az útmarton.

- Megmenekült! - lihegi sötéten.

Nem akarja elhinni, hogy mégis megmenekült az ember. Bután pislog a távolba, hol még nyúlánk, fehér ködök állnak a szakadékok fölött, mint egy szál ingben kimenekült síró asszonyok és összeráncolt homlokkal dörgi:

- Nincs igazság a földön!

És mérgesen visszafordul.

Az őzek éppen akkor jöttek elő szerényen a bokrok sátra alól, mintha szégyelnék, hogy életben maradtak.

A hangyák újra építeni kezdik összerombolt palotáikat.

A magyarótyúk odakottyant valakinek: - Hiába! Élni kell, komámasszony! - és visszafut a mezőre.

A levegő ismét zengeni kezd a méhektől, bogaraktól.

A nyúl vizes ülepét szárítja a napon.

A róka oldalt pillant és mohón ráugrik az első állathullára.

A farkas előóvakodik és új ölésre feszíti izmait.

A hiúz ragyogó bundában újra kifesti leshelyére, a faágra.

A bika a tetőn megadással lehajtja fejét és békésen legelni kezd.

A medvében felforr az indulat, az undor és sötéten, megvetéssel, káromkodva tántorog vissza barlangjába.

Az élet újra megindul.

A sas sietve felnyilall a magasba és megkezdi őrálását a világ fölött.

X NAPTŰZGYUJTÁS

Egész áldott nap Reginával, a vén Üdö Márton unokájával játszadoztam, mókáztam, töltöttem az időt kellemesen. Úgy vettem most is, mint gyermeket, hiszen úgyszólván a térdemen nőtt fel; bár három esztendő óta, amikor utoljára láttam, szép, melles, gömbölyű, tüzes leánnyá fejlődött. Üdö Márton nem szólt bele a helytelenkedésünkbe, nem is igen látott sokat belőle, mert vén, mint az országútja s az idő régen kitördelte a fogait. Valamit ugyan morgott kétszer is, de számba se vettük.

Estefelé azonban látom, hogy az öreg öltözködni kezd. Lecammogott a patakhoz, megmosdott, fejért vett, innapi harisnyát, lájbit, kurtit s két szennyesfehér hosszú bajszaszálát keményen kiserítette.

- Tán leánynézőbe készül? - boszontom.

- Jobb, ha tü es készültök, - mordul Reginára - mert indulni kell. Holnap János napja, a napfordulás ideje s meg kell a naptűzit gyujtani!

Akkora ünnepélyességgel mondja, hogy egyszerre elfeledkezünk játékról, tréfáról, kacagásról, mert nagy dologról van szó.

Rövidesen érkeznek is a havasi népek: Ugrai Nőrinc, Rab Péter, Ádám Emri bá, az erdőpásztor, Ülkei Ádám, Márton Feri vénlegény s mások.

- Maga is itt van? - köszönnek nekem is.

- Részt veszek én is! - bölintok s éppen olyan komoly vagyok, mint ők, éppen olyan szótalán, elmélyülő.

Együtt megyünk fel, csak ide, a Nyilénk tetejére az öreg, messzitekintő nyirfa alá. Ez alatt szokás a nap tűzit meggyujtani. Nagy időket látott fa. Félig már ki van billenve a földből s olyan, mintha az ördög kapaszkodott volna a gyökerébe, hogy végkép ki ne dőljön. Az erdei emberek leveszik a fővegüket s éppenúgy köszöntik, mint az élő embert.

Mert ez a vén nyirfa az áldott nap fája. Ezt onnan lehet ilyen biztosan tudni, mert az Öregisten megjelentette Üdö Mártonnak, lehet annak nyolcvan esztendeje is.

Az úgy volt, hogy a régi áldozófa elpusztult s az akkori emberek nem tudták, hogy mitévők legyenek. Akkor történt, hogy Üdö Márton éppen pihent ez alatt a fa alatt, mikor egy sas megölt galambot dobott az ölibe. Ebből lehetett tudni, hogy ezután ez lesz a naptűzgyujtás fája, amit azóta egyszer sem mulasztottak el a havasi népek, mert az ember a lelke üdvösségét nem kockáztathatja.

S még ha csak a lelkünk üdvösségéről volna szó!

Igaz, hogy az sem kicsi dolog, de sokkal nagyobb baj származik abból, ha a naptűzgyujtás elmarad. Erdő, mező, füvek, fák, minden elveszíti „fogamatját”. Hiába vetnek, a földre esett mag még feljajdul s ami kikelt, megnőtt, abban sincs köszönet. A virágot, termést akárki átcsalhatja más határra, a fű olyan keserű lesz, hogy semmiféle állat meg nem eszi, a mező borzongós pusztasággá változik, a víz elveszti ízét, mintha halott ivott volna bele.

Az erdő nemkülönben. A fák megodvasodnak, mintha az ördög lehelt volna beléjük, vagy hirtelen, váratlanul minden igaz ok nélkül egyszerre csak tűz jön ki az ágakból.

Nem hiszik?

Emlékezzenek csak arra a nagy erdőégesre a csiki szélén, ami a félhavast elpusztította!

Hát az vajjon mitől volt?

Ha ez nem elég, hát az jut-e eszükbe, hogy ugyanaznap három embert holtan kaptak meg a nap fája alatt. Pontosan azokat az embereket, kiket a somjói barátok küldtek volt ki, hogy ne engedjék meg senkinek a naptűzgyújtást. S mi történt? Azon az éjszakán a fáról lehulló harmat megölte őket. Pedig bikaerős, kemény emberek voltak, nem afféle sovány, sápadt, szárazagyú városi népek.

Tanólt ember vagyok, de nekem is el kell hinnem, ahogy az öreg Marci bácsi ezeket a dolgokat előadja, mert ökeme saját szemeivel látta.

- De ne töltsük az üdőt, mert ebbe helybe besötétedik s mire a nap lemenne, a tűznek égnie kell! - ijed meg Üdö Márton s egyetlen pillantással megállapítja, hogy van-e elég fa, mert ha nem volna, az nagy baj volna. Elszárad a keze annak, aki naplemente után egyetlen száraz ághoz is hozzáér.

Isten őrizzen tőle!

Még a gondolatára is reszket a Marci bácsi keze, mikor szikrát üt az acéllal s a tüzes taplót bedugja a száraz lapi közé, nekihajlik s fújja, fújja, hogy lobot vessen a tűz.

Egytől egyig igaz hittel s félelemmel nézzük a fellobogó tüzet s várakozunk.

Üdö Márton összeszi bogos, vén kezeit s fejét a füstbe horgasztva elrebegi az ősi imádságot:

*„Áldj meg minket...
ki őrzöd a fenyőket,
ki őrzöd a tölgyeket, bükköket
és a fehér nyirfát...
az erdőt,
a mezőt,
oktalan állatot...”*

Rohamosan sötétedik és fekete lesz az Üdö Márton imádkozó szája. Alig van már valami a napból. Elmeredő arccal nézzük, hogyan tűnik, fogy el és moccanni se mer senki, míg utolsó sugara is ki nem alszik.

- Most van Isten legközelebb a földhöz! - suttogják megrázkódva az erdei emberek és ebben van is valami.

A különös hangulat engem is megkap.

Körülnézek és látom, hogy áhítatot tartanak a fák is, az esteledésben lassan egymásba fonódnak, majd a tűzverésben könnyűek, lebegők lesznek, mintha elengedték volna a földet. A bokrok viszont a földbe bújnak, elfogynak, elenyésznek. Csakhamar egyetlen összefolyt mély homállyá lesz az egész havas. A tűzünktől megvilágított öreg nyirfa a lángoktól arannyá változik, néhány közeleső, törpe fáról ezüstösen lóg le az angyalok cernája, néhány tavalyi iszalaginda. Komor sötétség van és az éjjeli havas ma nem olyan borzadályt keltő, mint máskor. Nyilván érzem, hogy a füvek, fák, minden tele van természetfölötti erővel és hatalmakkal. Szeretnék a bennem hullámzó, belső ingerektől felkiáltani, hogy: - Ki beszél ilyenkor a fák zúgásában? - de Üdö Márton, mintha észrevette volna, hogy mit akarok, - csendre int a szemével és én is a többiekkel együtt a tűzbe bámulva hallgatok, míg megvas-tagodik a nyelvem a szájamban, mint egy fasarus, temérdek barátoknak a sok szillenciumtól.

Valahogy megsejtem, hogy ez az az időpont, mikor a kíváncsi virág a fűben alvó ember fölé hajlik, hogy megtudja a gondolatát. Egyszerre édessé válik a levegő s az erdő sátra alatt merengő őz ráfújja illatos lehelletét a fára, mintha gyónnék vagy ő is imádkoznék s a fa suttogása Istenhez viszi szavát... A következő pillanatban minden vidám, friss és mozgékony lesz. Érzem magamon és társaimon is látszik. Meg vagyok győződve szentül, hogy az örömtől piros még a farkas nyála is, csillagfénnel játszik a róka, a gimszarvas hátán mókus lovagol, a madarak nem tudnak aludni és táncol szemeik előtt az erdő, az összes virágok hirtelen kinyílnak s úgy látszanak a szirmok, mint ég felé tartott leány-ujjak. Különb a varázs- és gyógyítófüveket ilyenkor termi a föld. Tisztán érzem, látom, hogy minden nő, nyujtózik, gyarapszik, megtelik áldással, erővel, élettel, kedvvel, drága vágyakkal, különös zamattal és meg mernék esküdni rá, hogy virágot termik még a koporsó is.

Valamivel később feljön a hold. Saját fülemnek sem akarok hinni, mikor hallom, hogy a fa hegységben megszólal egyszer-kétszer az elült kakuk.

- Lehetetlen! - töröm meg a csendet.

Öreg Üdö Márton mosolyogva mondja:

- A kukuk a hold állatja!

- A hold állatja? - álmélkodom, mert még ilyent nem hallottam életemben.

- Az! Szentkereszt legyen velünk!

Osztán előadja, hogy a hold-állatok: a vaddisznó, a nyúl, a kukukmadár, a haris, a vízikígyó, a pók.

- Hát ezért szólt a kukuk!

A hold járásához van kötve az életük. Ha telik a hold, az ő vérük, velejük, erejük is gyarapodik és együtt fogynak, gyengülnek vele.

- A holdé a tönör es! - magyarázza Üdö Márton bácsi. - Mert az úgy van, - tudja-e - hogy minden, ami a földön van, még mi is emberek, fel vagyunk osztva a nap, hold és csillagok között. Ezért kell háromféle füvet vetni a jánostüzebe.

- Ezzel is többet tudok! - tetszik nekem a háromféle áldozás.

Újra elcsendesedünk s virrasztunk tovább. Egyszer csak aszondja Ugrai Nőrinc:

- Éjfél van!

A többi bólint.

Máig sem tudom, honnan tudhatták olyan biztosan, hogy éjfél van, de rajtam kívül mind tudták.

Most Marci bácsi int:

- Hozhassátok!

Két ember szökik, megragadja a földre fektetett hatöles lajtorját s a szent nyirfának támasztja.

Megtudom, hogy kilencféle fenyőből vannak a fokai s aki ezen felmegy a fa hegyibe, meglátja a jövőjét. Bizonyosan meglátja. Nincs is kívülem senki, aki erről meg ne volna győződve. Olyan izgalommal néznek rá az emberek, hogy szinte kipattan a szemük az arcukból. Hogyne! Sok baj történt a multakban a lajtorja miatt. Megtörtént, hogy a kíváncsi holtan esett le róla. Nem szerencsés dolog Istent kísértetni! Az izgalom, a kíváncsiság azonban láthatólag gyötri őket. Mégis jó volna tudni, hogy mit rejt a jövő.

- No, Marci bácsi! - bíztatják a vén Üdö Mártont.

Egyetlen ember köztünk, kinek nem árthat meg a jövőbenezés. Izgalomban lesik, hogy megteszi-e, megkísérli-e, de az öreg csak aszongya bölcsen:

- Minek? Ha az utolsó levél a fáról a vízbe hull, megfagy a víz!...

A fáról a vízbe hulló utolsó levél az élet utolsó perce. Az is lehull egyszer. Esendő, mulandó semmiség az ember, mint a tűzbe esett légy hamma.

Az emberek lehiggadnak. Most már inkább csak időöltésből bíztatják egymást:

- No Pétör! No Nőrinc!

- Úgyes úgy lesz, ahogy lesz! - von vállat Rab Péter.

- Mit érek vele, ha tudom a jövőmet? - mérgelődik Ugrai Nőrinc is, mert mostanában éppen elég baj érte. - Annyi az csak, mintha az ember a fogfájást cérnával a fához köti.

Neki is igaza van. Ott hadd üljön az a lajtorja! Hinni hisznek benne, de senkinek sincs bátorsága megkísérelni. Belenyugosznak, hogy jobb így, ahogy van, ahogy „rendöltetött”. Minek előre tudni, hogy mi lesz. Inkább tréfából mondom én is:

- Egye fene, én megpróbálom!

Az emberek elhűlnek s úgy néznek rám, mint akinek elment a szépesze.

- Meg kell gondolni az effélit! - figyelmeztette Üdö Marci bácsi is.

- Eh! - s már lépem is a létrához.

Ekkor odaszökik Régina s megfogja a karomat.

- Jaj, nem! Jaj, ne! - sikolt.

Annyi rémület, annyi féltés van a sikoltásában, hogy meghökkenek.

- No! Mi az, Régina?

És kedvesen megbillentem az állát.

Jobban megnézem s hát látom, hogy fehér, mintha jégből született volna. Szeme tele könnyel, furcsa meleg titokkal és egész teste csak úgy izzik felém. Az élet, a lélek, szerelem, az odaadás minden vágya, fénye, szemérme sugárzik róla.

Hát ezért nem engedett fel a létrára, hogy ne tudjam meg, sohase tudjam meg, hogy ő engem mennyire szeret...

Kedvesen megfogom a kicsi kezét.

- Ejnye Régina!... Nem is sejtettem!... Kicsi Régina!...

Az emberek szedelődzködnek, de előbb szerencsegallyat vágnak az áldott nyirfáról, hogy az Isten őrözze meg tüztől, víztől, égi háborútól, gonosz ember szándékától, kártól, bajtól, betegségtől.

- Hát te, Régina?... Jere, vágjak neked is szerencseágot!... Milyen kár, hogy nincsen aranybicskám!

A szép leány azonban szégyenkezve kiszakítja kezét a kezemből és pirulva, remegve elfut.

- Már úgyis mindegy! - bólintok utána. - Immár futhatsz, Régina, szegény kicsi Régina!...

- Há maga, nem jön? - hívnak a többiek.

- Még maradok egy kicsit!

Nem is hallom a búcsúzásukat, csak komoran, elgondolkodva nézem a napforduló szent, hamvadó tűzét, mely fényességével megvilágítja az ég, föld és élet nagy, nehéz titkait.

XI HAZUG ISTVÁN

Egy sebzett kant nyomásztunk az öreg Hazug Istvánnal egész áldott délután. Sok mocsok helyet, szakadékot, száraz patakfenekeket, bozótos sűrűséget összemásztunk utána, de csak estefelé kaptuk lövésre a vágott völgyében, fenn a havas fejében. Fáradtan, lihegve, szuszogva kapom a puskát, de az öreg István megrántja a karomat:

- Hó! Itt nem szabad lőni!

- Mit beszél? - hárítom félre a puska újtájából. - Nem szabad lőni?

- Nem! - támad rám az öreg konokul.

- Miért?

- Mert ez a kicsi Jézus völgye!

A szenvedély, harag elfut.

- Én nem bánom, ha...

Az öreg azonban újra ráveti magát a fegyverre.

- Amíg én itt vagyok, addig nem lő a tekéntetes úr!

Addig húzozkodtunk, míg a disznó odalett.

- Megette a fene! - mérgelődtem, de ezt a nyolcvanesztendő apró öregembert mégse vethettem le az oldalon. A disznót se üldözhattük tovább a setét miatt:

- Verjünk szállást! - mondom mogorván.

Az öreg tűzrevalót gyűjtött, fenyő-csereklyét vagdalt ágynak, párnának, de nem szólt hozzám, csak magában morgott, míg a lombkalyibával bíbelődött:

- Jöjjön közelebb, öreg! - veszem elő a jó fenyővizet.

Ettől ő is újra barátságos lett. A tarisznyából jól laktunk, ami meghozta mind a kettőnk lelki egyensúlyát. Teljesen megbékélve nyujtózom el a tüzecske mellett. Akkor jut eszembe a különös név, hogy ez a *Jézus völgye*.

- Hallja, öreg! - mosolygok feléje. - Mióta lett erdőbirtokos Jézuska a havasban?

Az öreg a pogány, illetlen tréfától megbotránkozva néz fel:

- Hát maga még nem hallotta?

- Mit?

- Hogy Bolond Mózsai idehozta!

- Kit?

- Hát a kicsi Jézust!

Tudom, hogy az öregnek egyetlen szavát se lehet elhinni. Azért is nevezik Hazug Istvánnak.

- Mesélje el! - buzdítom és rápislantok, de István bácsi halálos komoly marad, sovány arcán nem táncolnak a mókázás ravasz ráncai, mint máskor.

- Ezzel a két saját szememmel láttam, hogyan ült kicsi Jézus azon a csutakon.

- Hol?

- Azon a szürke csutakon, amihez hozzákötözte volt Bolond Mózsi, hogy le ne essék róla. Mintha most is látnám... Hogy az milyen ékes, szép szobrocska vala!... Festett, piros orcája, arany haja, gömbölyű karocskái, lábacskaí. A két ujját áldásra tartotta s úgy kacagott, mint a napfény.

- Aztán hogy került Bolond Mózsihoz?

Az öreg vörös szempillái sűrűn pislognak, ahogy belenéz az estbe vesző rengetegbe.

- Az úgy volt, - tudja - hogy Mózsi a kicsi fia halála miatt bolondult volt meg, lehet annak tizenhét-húsz esztendeje. A nagy fájdalom elvette az eszét.

- Azt már hallottam!

- Hát azt hallotta-e, hogy azóta télen-nyáron mezítláb, hajadon fővel egy nagy bogos cserefa-karóval a havast járja s keresi a fiát, mert a gyermek itt veszett volt el a havason.

- Ezt is mondták!

- De azt már nem tudja, hogy - már elfelejtettem - melyik csiki templomban, ahova béve-tődött, meglátta a Mária ölében kicsi Jézust... Azt hitte szegény bolond, hogy az ő fia. Ott, a népek előtt felfutott az oltárhoz és össze-vissza csókolta: - Hát itt vagy, Jánoska? Hát te vagy, Jánoska? - Négy erős ember alig bírta kivinni a templomból.

Az öreg rámnéz, hogy csodálkozom-e és csak aztán folytatja:

- Azon éjszaka ellopta a kicsi Jézust az anyja öléből... Hét nap, hét éjjel kereste az egész falu, de Mózsi szobrostól úgy odalett, mint a kámfor... Én azonban még aznap éjszaka találkoztam vele a Benék-kútja mellett.

- Kied látta? - lepődöm meg, hogy az öreg annál jobban belemelegedjék a beszédbe.

- Mint a tekéntetes urat!... Kicsi Jézus ott volt az öliben... Ne érjem meg a reggelt, ha nem így volt!

- Elhiszem! - nyugtatom meg, mitől az öreg még bizalmasabb lesz.

- Még hozzám is szólott szegény: - Megvan a fiam! Megvan a fiam! Megkerült! - Mielőtt a számat feltáthattam volna, el is tűnt a szoborral a sűrűben. Az erdő elnyelte.

- S kied nem ment utána?

- Várjon! - dugja fel az ujját az öreg, hogy ne szóljak bele, mert most jön a java.

- Egy hét múlva mégis megkaptam.

- Bolond Mózsi?

- A szöme világát!... Kicsi Jézust!... Akkor már oda volt kötözve a csutakhoz.

- Maga pedig leoldozta s hazavitte! - hamarkodtam el a dolgot, de az öreg István megvetőleg legyint:

- Vóna esze a tekéntetes úrnak, de az a baj, hogy nincs kezeügyibe!... Annál sokkal szebb dolog volt!

- No?

Kissé nehezen tudja elkezdni. Hol a tűzbe néz, hol a földre, hol a magosba. Végre felcsillan a szeme.

- Üsmerte úgy-e, Bokrást, a kutyámat!

Bólintok, hogy üsmertem.

- Az olyan kutya volt, hogy egy alkalommal a medvét készen hazahozta a házhoz s felszorította az asztalra. Úgy ült az asztalon a medve, mint egy nagy bihaj...

- Tudom, tudom, de mi lett kicsi Jézussal? - térítem észre az öreget.

- Éppen azt akarom elbeszélni... A kutya vezetett hozzá...

- Ugyanbiza!

- Virradatkor kijöttünk, hogy széjjelnézzek. A kutya felvert ott az aljban egy vén kant. Komótosan mentem a nyomában, mert tudtam, hogy ha kell, egész nap ott tartja, ahol lefogta. Még gyönyörködtem is benne, hogyan hörög, morog Bokrász, de hirtelen úgy elhallgatott, mintha késsel vágták volna el a szavát...

- Csak nem ölte meg a kan? - ijedek meg.

- Futok oda, kapom a fegyvert, de alig érek ki a sűrűből, akkora csodát láttam, hogy szinte sóbálvánnyá változtam.

Mélyet lélekzik az izgalomtól. Sápadt, komoly.

- A kicsi Jézus körül volt véve vadállatokkal.

Az öreg szentséges komolysággal lelkendezett.

- Annak a bokornak a tövében feküdt két lihegő farkas - mutogatta. - Velük szemben két anyamedve, a fa tövében nyulak, távolabb őzek, vaddisznók, szarvasok. Ami vadja van az erdőnek, mind ott volt s mind elhozta a kicsinyeit, hogy jácodjanak a kicsi Jézussal...

Olyan meglepő volt, amit mondott az öreg, hogy nekem is elállott a lélekzetem. Az éjszakai erdő a tűz varázsában fürdött, illatozott. A kicsi keresztekől összerakott fenyőlombok meg se moccantak. Az ég mély és fenséges volt. Az öregember nekipirulva beszélt, hosszú, fehér haját lengette a tűz melege, száraz, aszott teste fénylett, mint a prófétaké.

- S a vadak kicsinyei jácodtak vele...

Hangja meleg, ködös, elfogult és halk lett a szeretettől. Mocskos condrája, szakadt, durva kendervászon inge aranylott s az egész ember fénylett, mintha a szívében, az élet házában lámpát gyújtottak volna. Olyan vontatottan beszélt, mintha az agyán, lelkén átvonuló drága képek nyomában gyalogolna.

- A rókaifak szökdöstek előtte és bojtos farkukat csóválták. Egy farkaskölyök felugrott melléje a csutakra és végignyalta az arcát. A párhetes, barázdás vadmalacok felcsivogtak hozzá, a nyúlfiak a fűbe lapulva bajuszukat, szájukat fintorgatták, az őzgidók egymáson szökdöstek át, hogy kedvet csináljanak kicsi Jézusnak. Két kövér medvebocs szakadatlanul mórlikázott neki. Még a fákra is felmászta a kedvéért. A mellette ülő farkaskölyök játékosan béharapta kövér kacsóit. Az egerek felfutottak a vállára. A mókus fenyőtobozt hajigált le neki. A madárkák egy hosszú ágon úgy ültek fölötte, mint vasárnap a leányok a templomban. A felnőtt vadak gyönyörködtek és szelíd tisztelettel őrizték őket... Volt ott - mondom - mindenféle állat. A tisztás hemzsegett tőlük. Az anyák még a most született kicsinyeiket is elhozták a szájukban. Az egy hiúz nem mert közel jönni, de az is ott lappangott azon a vastag fán. Kilógó piros nyelve olyan volt, mintha tűz égne a szájában. Soha efféle csodát az életben nem láttam!... Nem én, pedig ennyire megvénültem!...

Kurta szünetet tartott az öreg, míg az izgalomtól lobogó lelke kissé megpihen, de utána mindjárt úgy nyílt ki a szó a száján, mint a virág.

- S a kicsi Jézus áldásra tartott két ujjal mosolygott reájuk...

Maga elé mélyed a vén ember, úgy ismétli:

- Mosolygott reájuk...
- S azok visszakacagtak, vinnyogtak, sírtak, magukon kívül voltak örömükben...
- Amennyi virág, fű, fa, még az is mind feléje fordult...
- Soha ilyen csodát!...

Szinte elgyengül a vén székelly most is az emlékezéstől.

- Mikor megláttam, valami furcsa melegséget éreztem, a puska kiesett a kezemből s csak éppen annyit tudtam mondani: - Jó reggelt adjon az Isten! - azzal a szó megfogant bennem. Kicsi Jézus mintha a szemeivel mutatta volna, hogy húzódjam közelebb s én le is ültem az egyik medve mellé... Akkor látom, hogy a kutyám, ez a vérengző, vad, veszett állat békességgel hever a farkas mellett s hűséges szemeit Jézusra függesztve könnyezik a meghatottságtól, mint egy vénasszony.

- Lehetetlen! - csudálkozom, hogy én is szóljak valamit.

Az öreg megrebben, de mindjárt bizonykodni kezd, hogy abban nincs semmi lehetetlen.

- Ha hiszi, ha nem, ott semmi sem bántotta egymást... Én se őket, ők se engem. Még csak nem is gondoltunk effélére. Eszünkbe se jutott. Tudj' az Isten, hogy volt, mitől volt, de így volt!... Olyan ártatlanok s tiszták voltunk, mint a csecsszopó gyermek, mikor elalszik az anyja mellén. Olyanok!... Egyebet sem csináltunk, csak néztük kicsi Jézust. Sem éhesek, sem szomjasok nem voltunk egész nap. Észre sem vettük, hogy telik az üdő. Mintha nem is ezen a világon lettünk volna... Nagy dolog volt, annyi szent! Az áldott nap olyan enyhén, lágyan égett az égen, hogy szinte kézzel meg lehetett volna fogni a sugarait, mintha a Mária hosszú aranyhaja hullott volna a szemünkbe a mennyországból.

- A Mária aranyhaja! - ismétlem magamban megejtve, megbabonázva.

Az öreg székelly száraz kezei remegnek, míg megigazítja a tüzet, bennebb tolja a leégett hasábokat s csak azután folytatja nagyot sóhajtván.

- Csak este ne lett volna!... Sajnos, hogy bésetétedett, vége lett mindennek.

Olyan szomorúan mondja, mintha kedves halottjától búcsúznék a sír partján.

- Haza kellett mennünk... A vaddisznó röffentett malacainak, a medve előtt kézenfogva ment a két bocsocska, az őzgidók úgy kényeskedtek az ösvényen, mintha pipaszár-lábú városi úrficskák volnának. Farkasanyó tiszteletből félrehajtott fővel ment közel a szoborhoz, hogy egyik erőtlen kölykít a szájába vegye. A másik a Jézuska nyakába kapaszkodott és semmiletteképpen nem akart hazamenni. A madarak a szobrocscsa fölött lebegve csicseregtek jóéccakát. A nyúlfiakat, egereket a fű elnyelte. A mókus hátára már javában hullott az éj korma, mikor a fák tetején odujába szaladt.

Az öreg feje előre csuklik és olyan csendesen beszél, hogy alig hallom a hangját.

- Magam maradtam - pihegi bánatosan maga elé - és egyedül néztem Jézuskát... Szegénykének az arcája már nedves volt a harmattól, arany haja is, kicsi teste is megfakult az esteledésben; de ő csak tovább mosolygott... Néztem, addig néztem, míg egyszer csak távolodni, kisebbedni kezdett, mintha a csutakkal együtt úszna a messzeségbe, a fekete ködben. Amerre elhaladt, a fák ráterítették ágaikat... Aztán arra napnyugat felől egy fekete homály felkerekedett az égre s végleg eltakarta...

A tűzbe bámulva elhallgat az öreg. Csak félve merem megkérdezni:

- Hát aztán?

- Azon vettem észre magamat - rezzen fel ismét, - hogy a kutyám húzza az ujjasomat, hogy mi is menjünk haza...

- Az eszem azonban ott járt kicsi Jézuson. Alig vártam, hogy reggel legyen. Jóformán ki sem virradt, ismét itt voltam, de kicsi Jézus nem volt sehol...

Megsajnálom, olyan szomorúan mondja:

- Nem volt sehol... A szürke csutakon ott volt az eloldott istráng, de ő eltűnt végleg... Össze-kerestem a fél havast, de híre-pora se maradt. Csak későre fedeztem fel, hogy Bolond Mócsi odajött az éccaka s elvitte magával.

- A letaposott fűvön tisztán látszott, hogy merre ment. A szálerdőben azonban végkép elveszett a nyoma. Ki tudja hova, merre lett. Azóta nem láttam sem őt, sem kicsi Jézust.

Erőszakosan megrándul, mintha azt mondaná, hogy most már minden mindegy és mintha mély álomból ébredne, kicsit szégyenkezve mondja:

- Hát ezért nem szabad ebben a völgyben semmire reálóni, semmit bántani!... Most már tudja, úgy-e, tekintetes úr?...

- Igaza van, öreg! - bólintok elkomolyodva.

Több szó nem is esett köztünk. Későn is volt, hát elnyúltunk a tűz mellett. Az öreg István mindjárt el is aludt, nekem azonban nem jött álom a szemeimre. A harmat lassan permetezett, a keresztlevelű fenyők susogtak fölöttem. A szürke csutakra, melyen egykor a kicsi Jézus ült, ráesett a tűzünk világa.

Megpróbálom lerázni az igézetet.

- Milyen szép volt! Kár, hogy nem igaz. Akkora tekergő nincs az egész földön, mint ez a vén bolond itt, mellettem. Minden szava hazugság.

Futó pillantást vetek rá, mielőtt a fejem lehajtanám az illatos csereklje-párnára.

Az öreg álmában mosolyog. A ráncos, fekete, öreg arc tele van mosolygással. Lapos, sovány melle olyan, mint a süppedő sír. Nem sok van hátra neki se az életből.

De azért mosolyog.

Lehet, hogy megkapta a szürke csutakhoz kötözött kicsi Jézust s ennek örvend, de lehet, hogy álmában is hazudik.

Milyen kár, hogy hazudik!...

XII AZ ANYAMEDVE

Rekkenő volt a hőség. A zöldderengésű erdőben egyetlen falevél se mozdult. A nap lángverésében minden álomszerűnek látszott. Az állatok földre horgasztott fejjel lihegtek. A mókus az ághoz lapulva aludt s csak a teste végén kunkorodó nagy kérdőjel, a farka látszott, mintha azt kérdezné: „Ki vagyok?” A gyíkok fehér gyöngyökkel kirakott, tátott szája izzóvörös volt, mint a tüzes kemence. A farkas kábultan a bokrok zöld falához dőlt és oldalt tartotta a fejét. Két szeme két vörös csöppé olvadt a hőségben. Az éneklőmadarak alatt gyúlt meg a fészek és még az erdő rabszolgái, a hangyák is alig lézengtek. A fák meggörnyedtek s a durva, fekete bogok, mint a beléjük szorult kísértetek kínlódó feje látszottak. Amott egy, a lepkék hímporától megfulladt béka mozdulatlan, kidagadt szemekkel ült a száraz fű között, mint valami sároshátú hindu-szobor.

Csak a mogorva borz, az erdő orvosa, ment sétálva betegéhez, a földhöz közel tartott orral, mert rövidlátó volt. Szuszogott, szimatolt mindenfelé és mellső lábát egyre a szeme elé tartotta, hogy védje a napsugaraktól.

- Bolond német! - pillantottak rá a vadak.

- Brunó, Brunó! - csúfoltak a gerlék.

Semmiféle állat nem szerette önző, gyanakvó, mogorva, magával meghasonlott természete miatt, de tisztelték tudását és titokteljes életét.

Oda se figyelt az állatok gúnyolódására, buta parasztnak tartotta és megvetette őket. Futó pillantást vetett a hiú fecskékre, kik a víz színe fölött röpködve nézték magukat a tükreben és nyugodtan beváltott a sűrűbe, hol az erdők öre, a hiúz nesztelen ugrással toppant az ágról a földre valami egér után. Itt is olyan nagy volt a hőség, hogy teljesen eltűnt a víz a levelek hónaljából és még a barlangból is meleg csapta meg, mikor pillanatra bekukkintott, hogy megfigyelje a denevéreket, melyek úgy csüngtek le a falakról, mint becsukott kis, fekete esőernyők. Különbek ezek a furcsa, hideg ördögfiókák voltak egyetlen szenvedélye. Hosszas tanulmányozta őket, míg rájött, hogy mindenkük egy-egy élő rádió, kik a levegőnek, elektromos és láthatatlan fényáramoknak legfinomabb kis hullámát is megérzik és ezért van, hogy a vak denevér éppen olyan biztosan röpköd, mint a látó.

Aztán komótosan felmászott a csapáson, mely a medve fészkéhez vitt és ezüstderes pocakját kidüllesztve tekintélyesen köszöntött be:

- No, mi van azzal a boccsal?

Az apa mogorván fogadta:

- Eleget mondom, hogy ki kell tekerni a nyakát!

Az anyamedve fájdalmában öklével a földet verte, de erre a szóra felkapta a fejét és villámló szemei gonosz dühvel tapadtak emberére, ki vállat vont és lomha rengéssel elindult a málnavész felé.

Szegény kis bocsoska - alig hat hónapos, kedves kis fiúcska - megtört szemekkel didergett a fák gyökerei alá rejtett vackon. Hasacska felpuffadt, homlokán verejték gyöngyözött, testecskeje reszketett, szájaszéle elfehéredett, orra gombja száraz és szürke volt, mint a föld, a bőre már kékült és görcsök rángatták belső részét. Mikor anyja ölébe vette, vinnyogva bujt a melléhez, reszkető karocskáját átvette a nyakán és a világ minden panasza benne volt esdeklő szemeiben.

A borz első tekintetre látta, hogy menthetetlen.

- Mérgezés! - morogta egykedvűen. - Valami mérges bogyót evett...

- Mentse meg!... Csak maga mentheti meg!... - esdekelt az édesanya.

Csodatevő híre volt a borznak az erdőben. Azt mondják, hogy ha akar, képes megfordulni a saját bőrében. Hát ez természetesen afféle számár beszéd, mint az, hogy a párdúc az illatával csalja magához a zsákmányát, a kígyó nézésétől lehull az érett gyümölcs a fáról, a béka szerelmében arannyá változik s a halott emberfejtől megrémülnek az összes vadak. Rémulnek ördögöt!

- A Jóistenre kérem! - pihegett az anya.

- Ki vért iszik, megbutul! - kapta félre az orrát lenézően, mert a borz volt az egyetlen istentagadó a havason. Az anya fájdalma is inkább csak tudományos szempontból érdekelte. Most sem érzett különösebb részvétet és inkább csak azért szólt oda az asszonynak, hogy lerázza a nyakáról:

- Jöjjön velem asszonyság! Majd adok valami csillapítót!

Öröm nyilallt végig az anya szívében.

- Oh, hogy az a jóságos Isten fizesse meg!...

Durván ráfordult a borz és a szegény együgyű medve-asszony mukkanni sem mert egész úton. Sóhajtvá, könnyezve cammogott a borz után, aki csak sétált, minden lapi alá bedugta az orrát s az anya siettetni se merte.

Jó óra is beletelt, mire a szálláshoz értek.

- Várjon! - surrant be a lyukon a borz.

- Vajjon megmarad?... Vajjon használni fog az orvosság? - szagolta türelmetlenül az anya kétség és reménység közt a borz-lyukat.

Észre sem vette, hogy ezalatt az erdő derekából sűrű füst tört elő éppen azon a tájon, hol a fészke van és az ide világító vörös tűzfal alattomosán már kezdi bekeríteni az erdőt.

Valaki, arra járó pásztorgyermekek égő gyufát dobhatott el, attól gyúlt meg az erdő.

A füstszagra rémulten felkapta a fejét a medve, de akkor már a figyelmeztető ordítás is végigharsant a havason. A rémülettől megbénultan nézett az égő erdőre az anyamedve és észre sem vette, hogy a borz egykedvűen már ott áll mellette, csak nézte rettentően a veszedelmet. Már az első menekülő vadak, őzek, rókák, véresorrú farkasok elhúztak mellettük, a füst fehér tejében madarak küzdöttek és ájultan hullottak vissza. Mások menekülni se bírtak, a tűzvész rettentő szépségétől megigézve hozzádermedtek a faághoz, fészkeikhez. Tüzet lehellnek be a tehetetlen fiókák és holtan hullanak ki a felrobbant fészkekből. A meglepett kígyók kínjukban megeszik saját farkukat és szétpattanva, kunkorodva sülnék. Foltonként terjed a tűz, majd itt, majd ott izzik fel, mintha az arrajáró Isten lábanyomának arany foltja volna. Pillanatok alatt különben minden arannyá változik. A fák aranyfák, az ágak aranykarok, a bokrok arany-fészkek, az égő falevelek arany pénzként szállnak az erdő fölött. Ha egy-egy fa ledől, a nehéz fekete füst közt égig porzik a szikra. A megrepedt fenyők égő nedve pirosan folyik le törzsükön, mintha a vérük hullana, majd tetőtől-talpig hirtelen lángbaborulnak és távolból úgy látszanak, mintha hatalmas égő fáklyákat tartó vörös angyalok kara síró énekszóval vonulna a hegygerinc felé, hogy itthagya ezt a szerencsétlen földet. Nyomukban a hőség égő ágakat sodor a magasba és valami vad, tompa zúgás morajlik, mintha a gomolygó füstfelhők közt az ördög párzanék a halállal.

A borz elborzongva gyönyörködik a látványban.

Csak a szegény medve-anya nem lát, nem hall semmit, mi körülötte történik. Eltorzultan mered rá még mindig az égő pokolra, mintha nem volna magánál, majd megvonaglik, mintha óriáskígyót tépne le melléről, böszülten, eszelősen felordít:

- A fiam!

Gonosz, vad, vérengző, bosszúálló indulat önti el, szemei szikráznak, fejét mélyen behúzza vállai közé és nekiront az égő erdőnek.

A borz bámulva néz utána.

- Lehetetlen!

Nem akar hinni saját szemeinek.

A sarj-erdőben látható utat vág a rohanó medve és tisztán látszik, hogy a lángfal előtt kissé megtorpan, de ismét felordít:

- A fiam!... - és eltűnik a vörös, fehér, fekete zűrzavarban.

- Vége! - mondja a borz és visszahúzódik hűvös barlangjába, mert neki is tűrhetetlen a hőség.

Tényleg, a medve összerogy. Szőre cserszeg és valami éles, fehér fénnel belevillámlik a fejébe s a következő pillanatban szemei szétpattanva, véresen ömlenek ki. Megvakult. Fogait összezicskorgatja a fájdalomtól, de mintha éles, tüzes késbe harapott volna bele, úgy röppen torkába a lángcsóva. Felpattan a földről és előre rohan, de vakon újra átesik az össze-vissza zuhant égő fatörzseken. Égett seb egész teste és már-már megadja magát végzetének, de ismét a tudatába villan: „A fiam!” - és tombolva száguld tovább.

Végre a lángokból kikerült. Kissé megenyhül.

- A fiam! A fiam!

De hol keresse?... Hiába nyomja bele orrát a forró perjébe, hamuba, hogy a szagot felvegye. Forró, repedt, égett, halott az egész föld. Szédülve, tüsszögve, fulladozva tétováz a füstben. Tüdeje sípolva lüktet, száját véres hab veri ki, majd vérhányás fogja el, amitől kissé megkönnyebbül. Isten csodája, hogy még nem esett össze holtan. Már csak a rettentő indulat tartja ébren:

- A fiam!...

Hangja is elégett a tűzben s a hatalmas száj némán vonaglik fájdalmában. Mégis megy, keres, imbolyog vakon, félholtan, tapogatva, míg végre boldogan rogy rá egy szénné égett fekete csutakra:

- A fiam!...

Szerencsére szél kerekedett és nekihajtotta a tüzet a sziklafalaknak. Ezeken megtört az ereje. A füst eloszlott, az ég kitisztult s hamuba roskadt, szenes csonkokká sorvadt a leégett erdő. Élőlény sokáig nem mert a közelébe menni, a repülő madarak is elkerülték. Semmi sem látta tehát, hogy a szerencsétlen anyamedve hogyan küzdött napokig a halállal. Azt hitték, hogy elpusztult a lángok közt. Gyorsan meg is feledkeztek róla. A havas népe nem érzeleg. Az ilyen kis erdőégés mindössze múltó bajocska csak. A nagy fekete folt is majdnem elveszett a rengeteg zöld tengerében. Néhány kitépett hajsza csak az egész a föld hatalmas fején. A vadak, madarak új tanyát vertek és újra megindult az élet.

Csak akkor rendült meg minden, mikor hosszú idő multán a megégett, vak medve újra megjelent az állatok közt. Lassan, révetegen tapogatózott az erdőben, vigyázva, óvatosan ment, mert karjai közt szenes facsutakot tartott.

- A fiam! - lihegte boldogan.

Haragosan fenyegette meg, ha valaki zajt ütött körülötte:

- Csend!... Alszik!...

- Megőrült! - döbönt meg a hiúz, ki elsőnek találkozott vele és bársonyos, puha talpain finoman lappangva, borsódzó háttal tűnt el az ág-emeletek között.

Minden állat kerülte. A farkas mukkanni sem mert, a róka tisztelettel elkerülte, az őzek síróra görbült szájjal keresztet vetettek a félelemtől s még a vizek hideg cigányai, a békák is elhallgattak, mikor a vak, őrült medve arra járt, karjain a szenes csutakkal és csak merev, kiülő szemük látszott ki a pocsolójából. Elnémult az erdő, merre járt, de szegény medve-anya nem tudott róla. Új fészket keresett fiának egy széldöntött fenyő gödrében és elhelyezte benne jó kényelmesen, mert jött az éccaka. Már elhangzott a farkas vadászatra ingerlő kiáltása, a harmat is hullani kezdett és ő is valami legyőzhetetlen ingert érzett, hogy ölni menjen. Testét, izmait kéjes erő rántotta össze, szomjas nyelvén a vér íze és maga is csodálkozott a lényét ingerlő furcsa változáson, de nem mozdult.

- A fiam! - hullott vissza ismét a fészkekhez és szeretettel megtapogatta a szenes fadarabot s minden érzékét megfeszítve örködött fölötte a baljós éjszakában.

A mellette elhúzó vadak borzadva látták, hogyan ül mozdulatlan a holdfényben messzi világló vörös szemgödrökkel, orrát a levegő áramába tartva, szimatolva, rettentő elhatározással védve kis fiát.

- Bár az Isten megkönyörülne rajta és elvenné!

Csak a borz merte meglátogatni. Minden éjszaka odaszimatolt pillanatra a holdfénynél és minden alkalommal megdicsérte a bocsocskát:

- Mindössze pár nap és olyan egészséges lesz, mint a makk!

- Úgy-e, úgy-e? - örvendezett az ijesztőre torzult eszelős anya.

- Eleinte kissé aggódtam a kölyökért, - áltatta könnyületből a borz - de most már nincs semmi baj!

- Tudtam én azt!... Tudtam én azt! - mozdult hangtalanul a szája, de tisztán látszott, mit akar mondani és a borz töprengve, szégyenkezve sütötte le szemeit, mikor a szegény medve-anya világtalan szemeivel hálásan, átszellemülten felnézett a magosságokba.

Áldott legyen, aki ott lakik!

XIII CIGÁNY AZ ERDŐN

Ma olyan különös, édes nap volt, hogy egyebet nem tudtam csinálni, csak sétáltam az erdőben puskával a vállamon. Élveztem, hogy minden milyen csendes, békés, nyugodt és hogyan tobzódik mégis az élet körülöttem. Saját lélekzetük piros párájába burkolva állanak a virágok, füvek, a falevelek szinte hallhatóan lihegnek a rekkenőben, elárad a meleg élet a fákban. Fölöttem a világtérben kis felhőfoltok úsznak, fejlődő világocskák csírái, a megsuvadt hegyoldal homokjában arany-morzsa csillog, a daloló pacsirta emelkedik fel a földről a magasba, az ég kék üvegburája millió zengő méhet, bogarat, lepkét borított le és úgy megsűrűdött az élet alatta, hogy a kissé távolabb legelő csorda megszédül tőle s a duzzadó, édes füvek zöld teje lecsurog a tehenek fáradt szájáról.

Meglepetve látom, hogy a közelemben ribirongyos lepedős-cigány lopakodik. Fénylő fekete haja vállára hull, füstös arcából kivillogó éles szemei kékes fényt vetnek maguk körül. Csupasz mellén bodros fekete szőr. Izmos, hajlékony, fiatal és nyugtalan. Gondtalan, szabad feketerigó. Övé az erdő, mező, patak s a nap az égen. Csak a mának, a percnak él. Bú, baj, gondolat nem bántja, érzékei kinyílt fekete virágok és csak játszik a mindenséggel. Jól teszi! Ez az ő napja. Mindíg irigyeltem ezt az életet. Hej, ha én is ilyen cigány lehetnék, akinek csak megszokásból van a rézüst a hátán, de olyan vele, mintha a világ boldogabb felét ellopta volna és most azt fürkészné, hogy hová rekkenthetné. Az én zsebemben is cifra, rezes, csillagos bicsak volna és semmi egyéb. Egyetlen vagyonom, mit az utókorra hagyhatok.

Nem vett észre, de én innen, ahol állok, tisztán látom minden mozdulatát. Minden fát, bokrot, zugot megles és csupa izgalom az egész ember, mintha megsejtett, homályos csoda után futna. Könnyű, mint a lidérc és ösztönösen óvatos, ravasz, lappangó, mint a vadak. Fehér fogai kivillognak az élet túláradásától. Hogyne lenne boldog ez a szabad, fekete nomád, kinek se gondja, se dolga, azt se tudja, van-e Isten - talán nem is hallott róla - s nem is sejtí, hogy az országok merev határfalán dögkeselyűk ülnek és - várnak... Egyetlen, mire gondolnia kell, az, hogy éhes, mert dél már eltűt s a nap is erőst fenn van. Fára akasztott rongyos kabátjának tátott zsebébe madárka búvik, de hiába búvik, mert morzsa sincs abban. Semmije sincs a cigánynak, de minek is! Az egész havas készen felterített asztal. Ha kedve szottyan, halat fog a gübűben rózsatövis-horoggal, vagy csak pusztá kézzel s pillanat alatt megsüti földbe szűrt kicsi akasztófa-nyárson. Szedhetne gombát, áfonyát, málnát, vagy kövel vadgalambot hajíthatna magának az ágról, de ma tejjre vágyik. Alig hajításnyira legelnek a tehenek, a pásztorok bokor hűsében szundítanak, a kutyák valahol a szakadékon túl, a másik erdőben kódorognak. Ritkajó alkalom. A cigány vigyorog és elsurran a fák közt. A kiszemelt állat - nagy, bámész, piros tehén - együgyűen bámul a cigányra. Hatalmas, zsíros tőgye szétfeszítette lábait, emlőbimbói végén csillog a tej.

- Me! Meme! - hízeleg a cigány.

A tehén megrázza szarvait, de nem menekül el.

Fene tudja, mit csinált, mit mondott az állatnak, de olyan nyugodtan, bizalommal várja be a tekergő cigányt, mintha ő volna a gazdája.

Kíváncsi vagyok, hogy mibe feji meg, hiszen semmi edénye nincs. Csak nem a zsíros, mocskos sapkájába!

A cigány azonban a tehén nyaka alá nyúl és elfogja a rajta lógó nagy kolomp nyelvét, hogy ne verjen jelt. Másik kezével fűrgén leoldja. Mégegyszer körülfürkészs és bebúvik a tehén alá.

Már suhog is a harangba a tej és percek mulva fehér habja ráfoszlik a cigány barna kezé nyelére.

Olyan ízes, meleg, szép a tej, hogy magam is megkívánom. A cigány száját a habjába túrva issza, issza. Kicsit vasízű a harangtól, de annál jobb.

Kétszer, háromszor újra feji a tehenet és addig iszik, míg gömbölyű csokoládés-hasa kifordul a gatyá korcából. Végül a tehen farkabotjával kitörli a kolompot, hogy a rászáradt tej el ne árulja és újra visszafűzi a tehen nyakára.

Jókedvűen felvicog, mert arra gondol, hogy holnap a pásztor, mikor a gazda vasvillával fenyegeti, mennyre-földre esküdözni fog, hogy saját szemeivel látta, mikor egy tízőles rézkígyó felkandarodott a fűből és kiszopta a tejet. El is hiszik neki.

- No megállj, gazember! - háborít fel engem is a tejlopás. Tudhattam volna, hogy rosszban sántikál. Semmirevaló, tolvaj, tekergő! Egy szeg sem jó bennük.

A cigány azonban nem törődik vele, hogy mit gondolok róla. Kényelmesen, jóllakottan leballag a szakadék széléhez és elnyújtózik a fű között az árnyékban, hadd jácodjék szemeivel az álm.

Magam is kényelembe helyezkedem egy öreg bükkfa alatt s falatozom, de alig nyitom ki a bicskámot, hát hallom, hogy a szakadékon túl a pásztorkutyák éktelen hajtásba kezdenek.

Valami nagyobb vad van előttük, ahogy a csaholásukból hallom. Három oldalról szorítják neki a szakadéknak. Az ilyen kuvasz addig abba nem hagyja, míg meg nem botlik a saját kilógó nyelvében.

Ijedt, rémült böffentés hallszik. Tehát őz van előttük.

A vadászszenvedély elfog s izgatottan lesem, hogy mi lesz.

Egyszerre a kutyák hangja eltompul, mintha üres hordóba ugatnának bele. Ahá! Belekerültek a mély útba. Akkor pedig vége az őznek. Ismerem a helyet. Kétfelől meredek part, elől a mély, széles szakadék. Izgalmamban észre sem veszem, hogy a cigány is felgörbül a fű közül és rámered a szakadék peremére. Időm sincs felkiáltani, olyan gyorsan bukkan fel az őz. Hirtelen megtorpan, iszonyodva hátrál, de az izzadt kutyák a nyomában. Nincs más választása, le kell ugrania. Még egyszer felsikolt és kétségbeesett ugrással beleveti magát a szakadékba.

Önkéntelen keresztet vetek, olyan megrendítő ez a halálugrás, olyan gyorsan átvillant rajtam a szegény állatka rettegése, kétségbeesése, utolsó borzongása. Mintha a szívem verése is pillanatra megállott volna.

- Vége szegénynek! - suttogom leverten s most mégjobban gyűlölöm a vad cigányt, ki mohón fut oda a szakadékhoz. Még a tetűje is táncol örömében, hogy ilyen könnyű zsákmányhoz jutott.

Majdnem belelövök első felindulásomban, de hallom, hogy az őz hirtelen sírni kezd a szakadék mélyén. Öröm fut át rajtam és megindulok, hogy lássam, mi van és hasrafekve kúszom ki a mélység fölé egy kiálló szirtdarabon.

Megkönnyebbülök. Szerencséje volt a drága kicsi őznek. Egy vihardöntött, hatalmas fa ágai felfogták, de ott függ tehetetlenül a mélység fölött.

Mégis jobb lesz, ha lelövöm. Úgyis ott fog pusztulni étlen-szomjan. Mit kínlódjék szegényke!

De mit akar az az istenkísértő, bolond cigány, hogy lemászik a meredeken!

- Hé! - akarom kiáltani, de már késő. A cigány már ott lóg ég és föld között egy kimosott fagyükéren.

Még a lélekzetemet is visszatartom, nehogy megrezzenjen és elveszítse az egyensúlyt. Segíteni nem tudok rajta, csak nézem és együtt kínlódom a szakadék fölött küzdő emberrel. Engem is éppen úgy kiver a verejték, mint őt, éppen úgy érzem izmaim lankadását, éppen úgy szédít, szív magához a mélység, mint őt. Nem bírhatja sokáig. Máris olyan sápadt, színtelen fekete arca, mint a füst a téli hidegben. Ide hallom füttyülő lélekzetét és behúnyom szemeimet, mikor egy-egy biztosabb ponton megpihen. Sorvasztóan hosszú az idő, füleim zúgnak és meg vagyok győződve, hogy le fog zuhanni, de úgy kell neki! Megérdemli, hiszen ő is csak azért megy, hogy öljön, megfojtsa, vagy elvágja a torkát az ártatlan állatkának. Piszkos ember-farkas!... Mégis megkönnyebbülök, mikor merész ugrással a kidőlt fára pattan.

- Hálistennek! - sóhajtom önkéntelen, de újra csak setétre tűrődik homlokom, mikor látom, hogy milyen fékevesztett vággyal kúszik és ragadja meg a törbe esett őzet... Spárgadarabokat szed elő a zsebéből és boszorkányos gyorsasággal kötözi össze az őz lábait, majd gyakorlott mozdulattal a nyakába ölti az ijedt, néma állatot.

- Hát persze! - jut eszembe. Élve több pénzt kap az őzért. Van esze a gazembernek!

Már-már beleeresztem a jobb csőből a madárseréket, olyan dühös vagyok. Hogyne! Amíg én itt az aggodalomtól lehelem ki a lelkemet, addig ennek az akasztófárávalónak a mocskos pénzen jár az esze. Na várj, cigány! Az ujjamat se mozdítom meg érted!

Nem is kell! A cigány izmos, hajlékony és kitartó. Hihetetlen erővel kapaszkodik vissza a nyaktörő úton. Ágról ágra, kőről kőre, fagyökérről fa gyökérre kínlódik, sokszor egyetlen fű-csomóra bízva életét. Végre sikerül felvetnie magát a partra.

Rossz az ember! Szinte sajnálom, hogy megmenekült. Valahogy úgy érzem, mintha becsapott volna azzal, hogy nem zuhant a mélységbe.

No, de alaposan megdolgozott, mondhatni, az életével váltotta meg azt a szerencsétlen őzet, amely karikába kötve ott hever mellette. Fájdalom és rémület lüktet a bőrén. Nagy szemeit le nem veszi a cigányról, ki odahajlik és mond valamit a riadt állatnak, aztán előveszi a bicsakját és - nem akarok hinni a saját szemeimnek - hirtelen elvagdálja az őz kötelékeit.

- Lehetetlen! - képedek el és csak nézek hitetlenül, bámulok, mikor ez a vad, országkerengő, nyomorult cigány, ki semmivel sem különb a vadállatoknál, ahelyett, hogy megölné az őzet, piszkos, kerges kezével dörzsölni kezdi a kicsi, sebes lábakat, furcsa cigány-nyelven dédelgeti, símogatja, nyugtatgatja, még meg is csókolja óvatosan, lábra segíti, támogatja, míg megjön az ereje, édes fűvel kínálja, istápolja, ajnározza és búsan vakarja a tetves fejét, mert nehezen tér vissza az élet az állatkába.

Hát én - mondom - ilyent életemben nem láttam!

A végén már azon se csodálkoztam, hogy az őz később se menekült el, hanem megült a cigány mellett és csendesen nézték a havast.

Én pedig csak álltam fölöttük levett kalappal, míg a rám boruló bükkfa levelei megszűntek zizegni, elfoglalták éjjeli állásukat, a havas lassan nyugalomba süllyedt és a cigányt őzestől elborította édesanyja, a setétség...

XIV FARKASOK

Az a nagy szégyen érte Rab Péter havasi pásztort, hogy egy évesforma szép szőke üszőborjú elveszett a keze alól. Valahová elbódorgott s úgy látszik, a farkas elütötte. Előbb jól elnégyelte a kutyáját s aztán keresésire indult egy hosszúnyelű baltácskával a kezében. Sok mocsokhelyet összejárt, benézett minden bokor alá, leereszkedett a szakadékokba, de a borjúnak hírepora se volt. A farkabojtja se maradt meg belőle.

Keresés közben messze elvetődött s fenn Kútpataka fejében véletlenül ráakadt a farkasfészekre. Két gömbölyű, alig kéthetes, kedves kicsi farkaskölyök vinnyogott benne. Játékosan még oda is hemperegtek a Rab Péter lábaihoz s kedveskedve beleharaptak a bocskorába. Ügyes, eleven állatka volt mindakettő, nedves orrocskával, üde, piros nyelvecskével, kövérek, mint a hájfalat, ravasz pofácskájukon a gyermekek kedvessége, ártatlansága derengett és éhesek voltak, mint mindig. Még tán a farkacskájukat is csóválták Rab Péternek, de a durva, vad ember mérgiben rájuk káromkodott:

- Dögöljetek meg ronda férgek!

És pillanat alatt mindakettőt agyontaposta.

A két kicsi ártatlan állatka holtan nyúlt el az avaron, testecskéjük összeroncsolódott s Rab Péter még messzi be is rúgta őket az erdőbe, ahogy az ember útközben fel szokta rúgni a bolondgombát.

Mikor az anyafarkas estefelé összeszedte a nyakuknál fogva halott kicsinyeit és egymás mellé tette a fészekben, kíméletesen s fájdalmában borzalmasan kornyikálni kezdett; Rab Péter már ereszkedett le az oldalon az öreg Üdö Mártonék tüzihez. Kicsit megrázkódott a farkasüvöltésre, de külsőleg nem látszott semmi rajta. Tempósan, nyugodtan kívánt jóestét.

- Tán a bornyúért jöttél? - azzal fogadta Üdö Márton.

- Hát itt van? - lepődött meg Rab Péter.

- Ide verődött az én csordámba! - nyugtatta meg Üdö Márton.

- Akkor jó! - örvendett Péter s letelepedett ő is a tűz mellé.

Az üstöcskében buzgott a víz, Ugrai Nőrinc, a Marci bácsi legénye megfőzte a puliszkát, a Csóré Dávid fia, ki itt inaskodott, egy fenyőfát ródalt el, hogy legyen éjjelre mit a tűzre vetni.

A vacsora elkészült. Hozzálátnak. Hívják Pétert is.

- Csak tessék Isten áldásával, - köszöni Péter - az enyém megvolt. Nincs félórája, hogy falatoztam.

A tűz bevilágít az erdő mélyébe s a láng aranyverésében tündökölnék a hatalmas szálfák, melyek felnyúlnak az egek mélységébe és olyanok, mintha csillagos éggel volnának leterítve.

Általában kevés szó esik. Hallgatag népek az erdei emberek. A fák se beszélnek, a sziklák is hallgatnak s ők sem fehérnépek, hogy sokat szaporítsák a szót. Férfiember kicsiből is eleget ért.

Éppen csendesen szivarozgattak, mikor újra felhangzott a távolban a farkas panaszos üvöltése.

- Nem tiszta dolog! - jegyezte meg Üdö Márton, ki az állatok minden hangját ismerte s úgy értette, mintha könyvből olvasta volna. Volt ideje megtanulni, mert van hetven esztendeje, hogy kinn él a havason. - A farkas valakit gyászol!...

Olyan panaszosan vert a farkassírás, hogy a kutyák is dideregtek tőle a tűz körül, a vacsora után lihegve. Rab Péter nem szólt, csak összerázkódott.

Kicsit feltűnt, hogy így megüli magát s nem igyekszik haza, de azt gondolták, hogy meg akarja várni, míg pitymallik, hogy a borjút haza hajthassa. Üdö Márton azonban tudta, mi a tisztesség s azt mondta:

- A borjú miatt ne töltsd az üdőt, Péter, mert reggel hazaküldöm! Dávidka haza hajtja.

Rab Péter elvörösödött s lesütött szemmel megköszönte.

- Hát akkor ne sokat szokotálódjál - tanácsolta Üdö Márton. - Nehogy valami baj érjen otthon! Jó pásztornak a marha mellett a helye.

Rab Péter fel is állott, hogy menjen, de ekkor harmadszor is felvert a farkas sírása. A kemény, edzett, durva ember megrázkódott és esdő pillantást vetett a vén Üdö Mártonra:

- Ne küldjön el, Marci bácsi!... Én... én... félek!

Ha az ég leszakad, akkor se lepődnek meg jobban a pásztorok. Ilyen hihetetlen dolog nem történt, amióta a világ fennáll, hogy Rab Péter féljen valamitől. Ez a kemény, vashéj ember, ki képes pusztá öklével leütni a marhát!

- Vagy én bolondultam meg, vagy a te eszed ment el! - jegyezte meg fejcsóválva Nőrinc, de az öreg Üdö Márton elgondolkodott s merően ránézett Rab Péterre:

- Te akkor valami rosszat csináltál, Péter!

- Én elég rosszat! - ismerte el az ember.

Hallgattak, hogy mondja tovább. Rab Péter felfohász kodott:

- Tudják-e, miért sír a farkas?

- No?

- Az azért, mert odakünn Kútpataka fejében összetiportam a két kicsi kölykit!

- Híj a Ponciussát! - ütődött meg Üdö Márton. - Hol volt a szépeszed?... No, ez elég baj!

- Eléggé resteltem! - bánta Rab Péter. - Meg voltam haragudva a borjú miatt. Azt gondoltam, hogy a farkas pusztította el.

Türelmetlenül intette le az öreg pásztor.

- Gyilkos vagy, Péter!

- De hiszen csak farkasok!

- Igen, de ártatlanok! - csattant fel vén Üdö Márton. - Magatehetetlen kölykök, még csak gyermekek... Nagy bűn, amit elkövettél!

- Az! - hebegi Rab Péter. - Most is hallom a vinnyogásukat, folytonosan a szemeim előtt vannak. Nem bírok szabadulni tőlük... Pedig szép kicsi állat volt. Alig kétheteselek... Még játszadoztak is a bocskorommal... Hol volt a szépeszem?... Adjon tanácsot, Marci bácsi! Most mit csemljek?

Az öreg pásztor komoran belenézett a tűzbe, hosszasan figyelte a lángverést és hallgatta a farkas dühöngő jajongását. A többiek feszülten várták ítéletét. Későre azt mondta az öreg pásztor százesztendőös bölcsességgel:

- Köztetek csak az Isten ítélhet!

- Az Isten! - rettentek össze a félvad emberek, mert nem kicsi dolog, mikor az Istennek kell valamibe beleavatkoznia.

- Más mód nincs! - hánnya-vetette meg rangosan az ügyet a vén ember. - Meg kell küzsd-netek! Valamelyiketeknek meg kell halnia! Vagy neked, vagy a farkasnak. Ez a törvény... Aztán Isten döntsön köztetek!

Senki sem mert ellenmondani. Mind a négyen tudták, hogyha elhal a farkas gyászüvöltése, teljes dühvel megindul a gyilkos nyomán, hogy bosszút álljon. Senki és semmi, sem ember, sem állat addig nem bánthatja, míg el nem igazította a dolgát Rab Péterrel, ki megölte kicsinyeit.

- Hát ez így van jól!

- Nincs pardon! - dördül fel Üdö Márton. - Senki meg ne próbálja segíteni sem egyiknek, sem másiknak!

Némán hajtják le a fejüket az emberek. A kutyák se mozdulnak, csak szomorúan maguk elé néznek. Pedig érzik a farkasszagot, hallják üvöltését, de azok is tudják, hogy ez a farkas védelem alatt áll. A furcsa varázs mindenkit megejt.

- Akkor megyek! - hebegi Rab Péter és tétovázva pár lépést tesz.

- Várj! - állítja meg Üdö Márton. Már-már azt hiszik a többiek, hogy visszavonja az ítéletet és a Rab Péter szíve megdobban az örömtől, de az öreg pásztor sovány, kietlen arca zord marad.

- Van-e valami hagyakoznivalód? - azt kérdi.

- Tudhatják, hogy senkim és semmim sincs a rajtam levő gúnyán kívül! Ha mégis úgy fordulna, hogy otthagynom a bőrömet, a csordát adják számba s az apróságon, mi a kalyibában van, osztozkodjanak meg testvériesen.

- Jó, jó! - morogják a pásztorok.

- Hát akkor csendes jóccakát!

- Adjon az Isten!

Rab Péter tétováz.

- A testemet reggel keressék meg!

- Eridj csak nyugodtan!

Az ember tovább szaporítja a szót, csakhogy maradhasson.

- A kutyámat itthagynom. Ha mégsem kapnának meg, bízzák csak reá magukat, az elvezérli!

- Kösd csak oda a fához! - egyezik bele Üdö Márton.

- Kötoznivaló bolond vagyok! - dühöng magában Péter, amíg a kutyával bajlódik. - Ketten biztosan elbántunk volna a farkassal.

Most már restelli ott nem hagyni a kutyát.

- Nekem es elébb jár a szájam, mint az eszem!...

Sötéten, loppal nyúl a hosszúnyelű baltácska után, hogy legalább valami fegyvere legyen, de vén Üdö Márton mérgesen rászól:

- A szekörcét hadd itt!... Annak a két ártatlan állatnak se volt fejsze a keziben, mikor megölted... Ha kés van nálad, azt es tedd le! Az az igazság, hogy egyformák legyetek.

- Hiszen nem es azért! - szégyenkezik Rab Péter, mialatt ledobja bicskáját a földre.

- Sokat ne szokotálódj! - fenyegeti a másik két pásztor is. - Ha vétköztél, hát bűnhődjél!

Ebben megnyugodva ülnek a tűz mellett és az ujjukat se bírnák megmozdítani az érdekében. Sejtik, hogy a halálba megy, de ha az Isten úgy akarja, akkor menjen.

Rab Péternek ködösen eszébe jut, hogy felmászik egy fára a farkas elől, de mindjárt le is tesz róla. A farkas ott őrizné úgyis a fa alatt s addig az Istennek se mozdulna onnan, míg meg nem ölte.

- Nincs más mód! - sóhajtja. - Meg kell küzsdennem vele.

Lassan, nehezen indul. Mikor a tűz fénykorén túl ér, már nem is látszik semmi belőle, csak a távolodó léptek recsegése, dobbanása hallik. A sötétség szinte megfullasztja. Nem bírja a rengeteg bénító hatalmát, szinte összeroskad alatta és félelem futkos a háta gerincén, minden íze reszket.

- Miért félek? - csodálkozik maga is. - Soha életemben nem féltem!

Szerencsére felkél a hold, amitől kissé megkönnyebbül, de azért reszketve kémleli a fák között és riadtan siet, fut közöttük. Hátra nem mer nézni és minden pillanatban úgy érzi, hogy no most zuhan a nyakába a dühös farkas. Behúzott nyakkal rohan előre. Előtte tisztás, melyet elöntött a holdfény. Szép, tiszta, hideg, ezüst holdfény. Csak azt elérje épségben! Azt sem tudja, mióta fut, lehet egy órája is, mert lábai fáradtak, ernyedtek. De minek menekül? Az erdőből kifutni úgyse lehet. Be Csíkszeredáig minden erdő, kietlen rengeteg erdő... A két farkaskölyök is állandóan ott vinnyog a fülében és kis holttestük ott lebeg előtte... Bár azok elmaradnának! Bele lehet bolondulni ebbe... Legjobb, ha mégis leszámol az anyjokkal. Nincs más mód!...

Elfulladva áll meg egy óriási bükkfa mellett. Neki támaszkodik, hogy legalább a háta védve legyen és esett fővel, meleg párát fujva áll és rémült szemeit várakozva belefúrja a sötét bokrok szövedékébe, a veszedelmektől terhes erdő mélyébe.

Bár jönne az a farkas, hogy legyen vége!

A végtelen erdőben azonban sehol semmi nesz. A gyászoló farkas üvöltése is megszűnt.

A pásztortűz mellett ülő emberek se mernek lenyugodni ezen az éjszakán. Feszülten várják őket is, hogy mi lesz. Mozdulatlanok és némák, mint a fák, melyek felettük állanak. Mind arra gondolnak, hogy ma éjszaka kialszik egy élet. Az izgalomtól tele szájjal nehezen lélekzenek és gyilkos indulattal fénylenek a szemek. Lehetetlen kibírni a nyomasztó várakozást. Olyan siket a csend, mintha sírjában feküdne a világ. A falevél se mer rezdülni. Vajon mi van Rab Péterrel?...

- Méges menjünk s keressük meg! - moccan meg nyugtalankodva Ugrai Nőrincc.

Üdö Márton tiltakozva rázza a fejét.

- Még nincs itt az ideje!

Kicsit hallgatnak. Nőrincc, a legény azonban nem bír az izgalomával.

- Én nem féltem Pétert! - aszondja, hogy megnyugtassa magát. - Tíz farkassal is megküzdök, amilyen kemény ember.

A vén Üdö reámorcan:

- Elfelejtetted, hogy ott van az Isten es!

- Hogy? - kételkedik. - Az Isten a farkas mellett volna?... Effurcsa!

- Az neked, de nekem nem! - Az Isten örökké amellet van, kinek igaza van!

- No, akkor megette a fene Pétert! - adja fel a reményt Nőrinc.

A pásztorfiú a beszéd alatt titokban vacogva tekint fel az égbe, hogy valahol nem látja-e az Istent.

A máskét pásztor is rajta felejtí az értelmét az Istenen. Nőrinc fejcsóválva taszítja bennebb a fenyőörnköt a tűzbe, hogy jobban világoljon s maga elé dermedve virraszt tovább. Futó pillantást vet a marhára, amely a közelben fehér foltként nyugszik a borókatövisből vert karámban.

- Bárcsak már reggel lenne! - óhajtja. - Hátha már vérébe fagyva hever Rab Péter? - irtózik át rajta a gondolat és újra feszülten lesik mindhárman az erdő minden neszt.

Az erdő azonban csendes.

Eltelik fertájóra, s akkor borzasztó farkasüvöltés hasít bele az erdő némaságába.

A pásztorok felugranak és egymásra merednek.

- Kezdődik! - mondja sápadtan Ugrai Nőrinc. - Én megyek! Én nem hagyom!...

- Ülj le! - parancsolja Üdő Márton. - Úgyis hiába mennél!

- Hát ez igaz.

Leroskadnak ismét a tűz mellé, de a lábuk reszket alattuk.

- Isten, Isten! - Villog bele az Isten neve a legény agyába. - Jól ügyelj, hogy mit csinálsz!...

A vadállat üvöltésére Rab Péter is kiegyenesedik. Tudja, hogy a nyomát szagolva jön a farkas és nincs hatalom, mely eltérítse a nyomtól. Pattanásig feszült idegekkel figyel a bokrot, ahol kilépett. Ott fog kibukkanni a farkas is, és valóban, a bokor csakhamar megrezzen. A vad az ember láttára megtorpan s csak két sóvárgó zöld szem fénylik vele szembe.

Az ember és a farkas némán nézik egymást.

Az ember szemei is ugyanúgy villognak, mint a vadéi. Egész teste forróságban fürdik, a dűh ugyanúgy gyűl benne és primitív lesz úrrá rajta is.

- Jere no, ha mersz! - morogja a bokor felé.

Most, hogy látja halálos ellenségét, félelme elmúlt, egészen felszabadult. Az ő fogai is fehéren villognak, szőre borzolódik, olyan, mint egy második farkas. Belsőleg most már nincs különbség köztük. Rekedten kacag, mert látja, hogy a farkas megborzongott, mintha vesztét érezné. Aki pedig ilyenkor fél, az meghal.

- Mi az, kutya? - hörgi a farkas felé az ember. - Te félsz?... Jobb lesz, ha dógodra mégy!

A hangra a vadállat felhőrdül, fogai fehér habban fürdenek és furcsára szabott, ravasz pofája megrándul, orrát feltartja és pirosan lángoló innyel felvonít. Eszébe jutottak kicsinyei és egy ugrással kiszökik egy tisztásra.

- Hát mégis meg akarsz dögleni? - komorul el Rab Péter.

Hiába dühíti azonban magát, máris átvillan rajta a gondolat, hogy hátha neki kell meghalnia.

Halál!

Ilyen állapotban semmiség a halál. Valószínűtlen, homályos, alig derengő kicsiség. Az ölés, a harc, a felszabadult erők kéjes boldogsága és az ezentűli, primitív szabadság borzongása a fontos. Az a pár pillanat, ami még hátra van, megéri az egész életet. Szinte jól esik látni, hogyan csúszik feléje minden porcikájában feszülő testtel, a dühtől borzadó, a bőr szikrázá-

sától felmeredő rőt szőrrel a vadállat. Szája lángol, fogai fájnak a halálos harapás túlhabzó vágyától, lábaiban, izmaiban annyi az erő, hogy képes volna a csillagokig felugrani.

Az ember megigézve önkéntelen előre görbül, hasát behúzza, két szörnyű markát kimereszti, csontos állát eléveti, háta felpúposodik és szilárdra merevül, mint a szikla. Haja tövében verejték gyöngyözik, de nem tud róla és szennyes vad teste nehéz emberszagot áraszt.

Már csak egy-két pillanat és összecsapnak.

Hirtelen, mégis mozdulatlanul megáll mindkettő.

Ez a pillanat a végső meggondolás ideje, melyet minden halál előtt mindennek megad az Isten: embernek, állatnak. Sokszor megtörténik, hogy ilyenkor megfordul a két ellenség és feloldódva, rémülten menekül el egymástól.

Az élet, halál szédítő határvonala ez a pillanat.

Ők azonban nem borzadnak vissza. Hangosan lihegnek, szemük valószínűtlenre tágul, megterhelt szívök alig fér el széles mellkasukban és már-már fáradtak saját túlhajtott erejüktől, mely muzsikálva zsong izmaikban.

De miért nem támadnak?...

A támadás, a kirobbanás semmiségeken múlik.

Most is így történik.

A farkas hátára ráhull egy kis súlytalan falevél, amitől gyorsan végigborzong és a következő pillanatban elsötétült aggyal, vakon repül át a levegőn az ember torkának.

Elkészt.

A Rab Péter hatalmas karjai egy szemvillanásnyival gyorsabban mozdultak és a két kemény marok, elkapja a farkas torkát. A fának tántorodik és bűzös lehellet csap bele arcába.

- No, kutya, az enyim vagy! - hörghi irtózatosszerű erőfeszítés közben és már-már diadal villan a szemében, de ugyanakkor éles fájdalom hasít bele a gyomrába, combjaiba. Ronggyá tépett fehér harisnyáján párálva végigcsurog a vér.

A farkas karmairól megfeledkezett.

Csikorgó dühvel maga alá gyűri az állatot és egymás arcába fújják a szájukon foszladozó fehér habot.

- Mi? A beleim kellenének? - bögi bele Rab Péter a farkas pofájába vadul és irtózatosszerű szorításra kapcsolódnak a fekete ujjak.

A két puszta test szörnyű erőfeszítésben vonaglik, hánykolódik a földön. Mindkettőnek acélból vannak az izmai és a halálos tusa rémületében roncsolják egymást.

Minden azon múlik, hogy melyik bírja tovább.

Méltóak egymáshoz.

Szinte jól esik az embernek a vadállat hasogató körmeitől feltépett test kéjes fájdalma.

- Ahá! - újjong fel bensőleg, mert érzi, hogy az állat hatalmas torkának ellenállása gyengül, csontjai ropognak és véres nyelve sebzetten, dagadtan, sötéten fordul ki a dűhtől ragyogó száj meleg fészkeből.

- Méges megdöglöttél! - üvölti szaggatottan és feketére erőlködött, duzzadt arcán végigrándul az újabb utolsó erőhullám görcse.

A vadállat teste elernyed, ellenállása, rettentő elevensége megszűnt. Hátsó lábaival utolsót rúg, a tüdő utolsót sípol, a fényes karmok hidegen visszahúzódnak pólyájukba és verejték ver ki a bőrön, mintha szennyes vízzel behintezték volna. A vonagló lombos farok is tehetetlenül nyúlik el a földön.

Meghalt immár minden szőreszála.

- Meg...dög...löttél! - gondolja boldogan az ember, mert még beszélni nem tud.

Halálos fáradtan fordul le a vadállatról. Sápadt és véres, tüdeje pattan szét a túlfeszítet erőlködéstől, karjai, ujjai elviselhetetlenül nehezek és nem bírja mozdítani, mintha megbénultak volna. Behunyja szemeit és szédül, mozdul, az egekig lendül vele a föld, mintha gyermek-hintán végtelenbe lendítették volna. Jól esik ez a tehetetlen lendület.

Fekszenek egymás mellett a farkas és az ember.

Időbe telik, míg annyira visszatér a Rab Péter ereje, hogy felkönyökölhet a földön. Maró fájdalom hasít bele a testébe a mozdulattól. Altestét teljesen összetépte a farkas.

- No, ez csúful megmászott! - pihegi és megpróbál felkapaszkodni, de tehetetlenül zuhan vissza. - Mind elfoly a vérem! - rémül meg és kétségbeesetten felordít:

- Segítség!...

Semmi válasz.

Újra ordít:

- Se-gít-ség!...

Megint nem jön válasz.

Csak most veszi észre, hogy hang nélkül füttyül a torka és a gége töve fel van tépve.

Irtózatossággal vicsorog rá a farkasra, de rémülten dőbben vissza. Mintha megmozdult volna a farkas. Legalább a szemek, a zöld kegyetlen, szívós szemek még élnek... Miért nem alszanak ki?... Csak azokat ne látná!... Félre fordítja fejét, még se bír szabadulni tőlük... Csak a szemek hűnyódnának be már egyszer!... Valami visszahúzza a tekintetét. Semmiletteképpen nem bír szabadulni tőlük.

- Én győztem, - súgja neki kérőleg. - Becsületesen jártam el veled szemben, farkas... Most kvittek vagyunk. Nem mondatsz semmit. Osztán tovább harag ne legyen köztünk!

A halál fagya megvetőre vicsorítja a farkas száját, mintha morogna és kitátott fekete-véres torkába belesüt a hold.

Rab Péter kénytelen nézni, mert elhúzódnai sem tud mellőle. Lábai hidegek és érzéketlenek, mint a fa, halvány belei kilátszanak. Gyomra piros, fekete, kék, tépett hústömeg. Most már fájdalmat sem érez. Tompult, néma lüktetés egész teste, de nem sokat törődik vele. Nézi a farkast. Valami feltűnhetett rajta, mert egészen belehajlik szúrós pofájába és elhűlve rebegi:

- Szentséges Úristen, ez mit jelent!... Könnyes a szeme...

Tényleg a halott farkas két szemébe könny szivárgott.

- Sír! - ámul el az ember. - Bizonyosan a kölykeit siratja!... - jut eszébe és az előbb gyilkos, vad erdei ember elérékenyedik. A könny legyőzte. Emberré változott újra. Levert, gyenge, gyámoltalan és szomorú. Homályosan sejti, hogy a testi harccal nincs jóvátéve semmi. Maga elé nézve, gondolkodik. Megpróbálja a dolgokat eligazítani a lelkében. Valahogyan - úgylát-szik - sikerül zöldágra vergődni, mert lassan újból a farkas felé fordítja fejét és szégyenkezve azt mondja:

- Hé, testvér! Hallod-e?... Bocsád meg, amit ellened vétettem!

Most már teljesen nyugodt, tekintete szelid és értelmes. Mióta rájött a dolog nyitjára és elvégezte magában, hogy kibékül a farkassal, mintha más ember feküdne ottan... Az nem baj, hogy a farkas halott és nem érti, amit ő mond... Az a fő, hogy mondja... Egészen könnyebbül minden szótól, ahogy gyónik a halott farkasnak.

- Én, testvér, elismerem, hogy nagyot vétettem ellened, mikor a te ártatlan kölykeidet megtapodtam... Hát azt nem kellett volna!... Dehát haragudtam a borjú miatt. Az ember gyarló no! Eleget bántam azután, de ezzel nem támaszthatom fel szegényeket... Ezt neked es bé kell látnod!

Egy szikrát várt, mintha időt akarna hagyni a farkasnak, hogy belássa, amit mondott.

- Abba es belégyőződtem, hogy emiatt valamelyikünknek el kell pusztulnia. Üdö Marci bátyám es aszonta... Nem mondhatod, becsülettel megküzdöttem veled. Azt mondtam: itiljen az Isten köztünk. Az elébb még azt gondoltam, hogy az én javamra itilt, mert a kezembe adott, de most bélátom, hogy a mi dolgunk a halállal nincs eligazítva... Lásd bétéses, hogy ez így van! Sült bolondok voltunk mindaketten!... Mindegy! Ha már így történt, hát így történt!... Én csak az Istent nem értem. Igazság szerint úgy kellett volna, hogy te ölj meg engem, s te megmaradj... Hát ez furcsa! - tűnődött az ember. - Semmiképpen nem értem az Istent.

Teljesen megfeledkezett halálos sérüléséről Rab Péter és csak azon, törte a fejét, hogy az Istent megsértse.

A fák némán állottak fölötte és siket, mély csend volt az erdőben. Vad nem vadászott, ág nem mozdult, csillag nem pillantott, harmat nem mert hullani, a madár lába a faághoz fagyott rémületében. Megfeledkezett a testéről, pedig már alig vert a szíve, viasszá változott a színe, álla leesett a gyengeségtől. Minderről - mondom - nem tudott semmit, csak tovább fürkészte az Istent, hogy megértse.

Hát az nem könnyű dolog, de a végén mégis csak kellett sikerülnie, mert mikor pitymallatkor rátaláltak a vén Üdö Mártonék, reszkető kutyája után menve, a Rab Péter halott arca földöntúli, békességes, mosolygó volt.

Az ember és a farkas, mint két megbékélt édestestvér, úgy feküdtek egymás mellett.

A havas lassan ébredezett.

XV A KÍGYÓK

Éppen a szállásra készülődött a favágó erdei ember, mikor az eltévedt utas elcsigázva, fáradtan odaért. - J'estét adjon az Isten! - köszönt barátságosan.

- Adjon az Isten! - nézett fel bizalmatlanul a favágó. - Mi járatban vagy, földi?

- Én elég nagy bajban vagyok! - panaszkodott az idegen. - Most jövök a szentmártoni vásárról, s nekivágtam a havasnak, hogy az utat rövidítsem, de úgylátszik, valahol elvitettem az ösvényt, mert van négy órája, hogy csak bojogok az erdőben, de sehogy sem tudok kivergődni belőle... Ehejt el is esteledém!

Az erdei ember felkacagott.

- Jól megjártad!

- Én meg!

- Aztán legalább volt-e jó vásár? - villant meg a szeme a favágónak.

- Nekem mindegy volt! - int lemondóan az idegen.

- Hogyhogy?

- Az úgy, hogy el kelle prédálnom két tehenemet!... Adtam, ahogy kérték. Még örvendek így es, hogy az ötezört megkaptam értük.

- Ötezört?

- Annyit... Mi a sújt csináljak! Muszáj volt odaadni!... Az asszonyt bé kell, hogy vigyem Szeredába az ispotályba. Az adó miatt is furt nyúznak...

Az erdei ember oda se ügyelt a beszédre.

- Ötezör!... - járt az eszében. - Annyi pénz van nála!...

Elgondolkodva vetette a szőrtarisnyát a vállára, a fejszét a karjára.

- Ha kivezetnél a havasból, megszolgáltatnám, - beszélt a másik. - Sietős volna, hogy hazakerüljek. Ha reggel nem viszem az asszonyt, azután vihetem, aszonta a doktor... négy árva maradna utána... Csúful bérántott engem is ez az operáció!...

- Aztán - szavadot ne feledd, hová való vagy? - kérdezte az erdei ember.

- Én ajnádi!

- Az elég baj!

- Miért?

- Az csak azért, mert nincs teremttött ember, ki éccaka kivergődnék ebből a havasból... Muszáj meghálni!... Reggel - nem mondom - magam is kikalauzollak...

- Hát akkor nincs más mód! - adta meg magát az ajnádi ember.

- Nincs!

Elindultak a szállás felé, a havasi embernek azonban nem ment ki a fejéből az ötezer lej.

- Nagy pénz! - vágyódott utána. - Hogy kéne megszerezni?...

Megrázkódott, mert eddig tisztességes-becsületes ember volt, de ötezör... Nem is igen látott életében annyi pénzt... a havason vannak, fél napi járóföldre, élő embernek híre-pora sincs... A kutya se jön ilyen hátra!... Egyetlen ütés a fejszével... Úristen, ne hagyj el! Hova sülyedtem!... De ötezör!... Mit kéne csinálni, hogy kéne csinálni, hogy az ötezer is meglegyen s neki baja se legyen...

Hirtelen eszébe jutott. Szinte felkiáltott örömeiben:

- A kígyók!... Ez az!

A hegyen túl, a Lapos-bérce alatt a tisztás tele van kurta kígyóval. Viperafészkek az egész... Ha ezt az embert a kígyó megmarná, rajta senki sem keresné... Ötezör!... Két tehén ára!... Úrul élhetne belőle. Át is léphetnék vele Móduvába... Eleget kínlódott életében... A kutya se tudná...

Mégsem mert felnézni a gyanutlan emberre, ki bízott benne, mert égett a két szeme, mint a parázs. A hangja is rekedt, bizonytalan volt, mikor ajánlotta:

- Csak ehejt a hegyen túl van egy szép tisztás, ott éccakára szállást verhetünk... Én is ott szoktam hálalni.

- Ahogy gondolod! - egyezett bele a másik.

Kényelmesen átcammogtak a hegyen. Az ajnádinak is tetszett a hely.

- Kicsi tüzet kuporítok! - szorgoskodott a favágó és hirtelen egész halom száraz ágat hordott össze. - Ez elég is lesz egész éccakára!

Száraz cserelapiból, vékony galyból ügyesen fészket kuporított a tűznek és halmot rakott rá a héjafoszlott vörös ágakból, de reszketett a keze, mikor a gyufát hozzá értette.

A kicsi tűz felvert a tisztáson.

Az erdei ember megkönnyebbülten fellélekzett. A bűnnél csak az első lépés nehéz.

- Elé a tarisnyát! - biztatta a másikat is kedvesen és jóízűen falatoztak. Utána barátságosan elbeszélgettek.

Jól tőtt az üdő, mert értelmes ember volt az ajnádi, s jól üsmerte a világ dolgát.

Mire a hold azonban feljött, nagyokat ásított.

- Két éccaka nem aludtam! - restellette az álmoságát. - A múlt héten az asszon miatt kellett virrasztani, s nappal ott a sok dolog... Ejjisen elteszem magam holnapra!

A havasi ember mohón biztatta:

- Azon nincs mit szégyelni!... Én es lefekszem... Egész nap csak törli magát az ember hiába...

- Az úgy van!

Kényelmesen leheveredtek a tűz két oldalán.

- Hát... nyugodalmas jóéccakát!

- Neked es!

Tették magukat, mintha aludnának.

Sokáig azonban nem bírta az eltörődött, holtfáradt ajnádi ember a figyelmet, a kábult, nehéz havasi éccaka is elnyomta, s nem tőtt bele félóra, úgy aludt, mint a tej.

A másik a szemeszőre alól leste, de nem mozdult. Várt, hogy a társa jól bonyolódjék bele az álomba.

- No most! - gondolta később és óvatosan felkunkorodott.

Lassan széthúzta az ágakat, hogy a tűz kisebb legyen és vigyázva újra visszaereszkedett a földre. Az arcára harmat hullott.

- Ez az éjjeli kígyók ideje!

A harmatban szoktak fürdeni az éjjeli kígyók.

Mozdulatlan fény ült a tisztáson. Falevél se moccant. A havasi ember megfeszített érzékkel figyelt, majd óvatosan, lágyan füttyentett. Riadtan kémlelt át az alvó emberre, de az nem mozdult... Most ismét belebújt arccal a fűbe és újra belebugyborékol a halk, meleg, izgató fütty a tisztásba.

Várt, de semmi nesz.

Harmadszor akart nekihajolni a csali füttynek, mikor egyszerre öröm futott át az arcán. Halk neszezés hallatszott és látta, tisztán látta, hogy néhány kígyó a fű fölé emeli a fejét és jégszínűvé kábult tekintettel belenéz a holdba, melynek fénye átsüt hideg üvegtestükön.

Az ember önkénytelen megborzong. Rettenetesezek ezek a félig lehúnyt, gondolatnélküli szemek. Mintha a világ kezdetének zűrzavara és üressége volna bennük, az egytagú hangok kezdetleges világáé, mikor még sokezer esztendőn keresztül állandó vörös eső verte a hegyek hátát.

Az erdei ember gyorsan összeüti a tenyerét, mert tudja, hogy tapssal hívják a kígyót.

A fejek most a tűz felé merednek pillanatig, mintha meg volnának babonázva, de nem birnak ellenállni. A tűz fénye dühíti, izgatja, magához vonzza, képtelenek szabadulni tőle és olyan gyorsan kúsznak feléje, hogy testük látható barázdát vág a fűben. Sikoltva röppen fel útjukban egy megmárt madár és holtan hull vissza a földre, de a kígyók nem állanak meg érte, hanem szakadatlan kúsznak a fény felé és egymásután vágódnak ki a bokrok, fű közül és hemzsegetve veszik körül a tüzet.

Az erdei ember megdermedten nézi, hogyan vonaglanak kéjesen a harmatcseppektől, gyűrűznek folytonos ritmusban és vörös nyelvük villámgyorsan kisziszeg, mintha apró, gyors villamos tüzezcsek csapkodnának ajkaik körül. Fehér és fekete torkuk megvillan, felfűjt-márványozott testük, zezugos hátszalagjuk mozog az izgalomtól, mintha szél lebegtetné. Nyelvükre méreg cseppen és dühükben megharapják az árnyékukat. A nagy, kerek, tüzes szemek kitágultan, dacosan égnek az előreugró, sárgás szempajzs alatt. Bámulva csúsznak egészen a tűz aranyvonalköréig és felemelt fővel ingatják feléje testüket, villámló nézéssel követve a láng szeszélyes mozdulatait, ahogy a tűzvirágok egymásba pattannak, fellobognak, lehanyatlanak, ágról-ágra ugrálnak, vagy a gallyon végigfutnak. Nyelvükkel feléje szúrnak, mintha meg akarnák csókolni mindeniket. A tűz forrósága azonban hiába ver át rajtuk, az üveges testek mégis hidegek maradnak, mint a jég.

- Nyolc, tíz... - olvassa a félelmében mozdulatlan bénult ember és csak a szemével állapítja meg, hogy még mindig jönnek, mintha az erdő ontaná őket.

Rézsínű siklók surrannak elő, fényes, fekete férgek vonszolódnak oda, mintha mindenik az ördög köldökzsinórja volna. Mások olyanok, mint a megelevenedett fagyökök. Nyáluk rothadást okoz és akit lehelletük ér, elveszíti szemevilágát.

A tűzfényben káprázik a sok szín s a lihegő szájából halványkék, sárga, piros, zöld párák szállanak fel, mintha mérget lehelnének. Furcsa kedvük nőttön-nő, a tűz varázslata fokozódik, az imbolygás, sziszegés mind erősebb lesz és úgy hallszik az éjben, mintha fekete ércre hegyes tűk hullanának. Álmosító, finom zene ez, a halál lélekzetvétele. Nehéz-fagyott vérük

mintha a hőségtől felforrna, szilajon keringene testükben, mely ismét olyan, mint egy-egy kivilágított üvegcső.

A tűz most teljességben áll. A folytonos sikos gyűrűzések nem szünetelnek, a lángkóstoló nyelvecskék nem pihennek, a különös tánc tovább tart a tűz ritmusa szerint, s a felgerjedt borzasztó szemek addig ki nem hülnek, míg az utolsó parázs is szürke hamuvá nem alszik.

Az erdei ember tudja, hogy míg a tűz tart, menekülhetne, de nem bír mozdulni.

- Ötezör!... - hebegi maga is megigézve és érzi, hogy őt is szomjas vágy ragadja meg és kinyújtja kezét, hogy a fényzűrzavarban imbolygó, gyűrűző, tekergőző kígyók közé nyúljon. Valami vak, érthetetlen és legyőzhetetlen vágy ez, amitől neki is ki kell tátania száját, hogy a tűz és hold belesüssön. Az ő félmeztelen, barna, szíjjas karja is gyűrűzni kezd és ujjai előremerednek, mint tíz földszínű, vak férgecske. Ő is sziszeg, mintha tátott szájának sötét üregén át a lelke nyújtotta volna ki a nyelvét.

- Ötezör! Ötezör! - hebegi majdnem magánkívül és nem veszi észre, hogy szél húz át az erdön és pillanatra füst lep be mindent. A füstben ködlő kígyók most olyanok, mintha karcsú, félmeztelen cigánylányok táncolnának.

- Ötezör!

És nem látja a hidegszájú, borzasztó éjszakát, csak a kígyók felé káprázik a lángtükrön át, hogy megragadja és az alvó ember arcába csapja. Szinte csodálkozik, mikor a kígyó kezéhez kap és szűrő fájdalom nyilall benne végig.

- Megmart! - bámul bambán maga elé. - Meghalok! - rendül meg, de nem akarja hinni, mikor az alig tűszúrásnyi sebet látja.

Érezte azonban, hogy szinte a marás pillanatában kábul el. Gyöngye szédülés fogja el és... mintha a tűz távolodnék. A kígyók mintha százszorosra nőttek volna és vad táncban kavarognának a tűz fényében, a füleiben puffogó dal tompa hangjára. A nyelvek villogó nyugtalansága feje körül játszik és a kígyótestek folytonos gyűrűzés közben forró színeket lövellve borzasztó magasságokba nőnek.

Borzadva tántorog hátra és érzéketlenül leroskad. Sebéből fekete vér folyik, arca pillanatok alatt beesik és felismerhetetlenné torzul. Alig hall, alig lát, de nem bírja tekintetét elvonni a borzasztó férgekről, melyek most a földre zsugorodnak vérizamos szájjal, vicsorgó dühvel belemarnak a moh-csomókba, a fogak megfeszülnek és bosszúszomjason kapkodnak a széltől mozgatott füvek felé.

- Ötezör! - jut megint az eszébe halványan és üres ájulásba süllyed.

Rettentő kínokra ébred, mintha láthatatlan villámok járnak át testét és félig még öntudatlanul bögi egyetlen gondolatát: „Ötezör” - de hiába akarja megragadni a kígyó testét, mert egész teste tehetetlen, dagadt kékesszürke és hiába ordítja, hogy „Segítség”, mert csak szája tátog hang nélkül, szörnyű szorongás és nyomás fekszik rá, hogy felnyög bele és minden izmát pattanásig feszítve birkózik önmagával, mintha a saját rettentő terhét akarná ledobni önmagáról és hiába... Aztán átmenet nélkül esik össze minden ellenállása, mintha minden feszült idegszálát egyszerre harapták volna át ezek a pokolbeli férgek. Már lélekzeni is alig tud, csak szorong, szemei kidüllednek és piszkos, sárga habot ver a szája.

- Bárcsak a halál jönne! - vonaglik át agyán a gondolat, mert már beszélni sem tud, se nem akar, olyan kimerült, gyenge.

A halál azonban nem jön. E helyett furcsa görcs fogja el a gyomrát. Nem fáj, de olyan különös, fullasztó és undorító, mintha belek helyett hideg kígyók tekergőznének benne.

Erre újra ájulásba esik.

Órák telnek el.

Mikor ismét felébred, úgy érzi, hogy megkönnyebbült. Lélekzete felenged, a fájdalom csak zsibong benne, hanem elviselhetetlen szomjuság gyötri és dermesztő hideg kínozza. Egészen meg van fagyva, mintha az ő teste is kígyó-test volna. Fekete szemcsillagai ólmossá változtak, de most mintha jobban látna... Igen, igen!... A tűz leszakadt, s az utolsó parazsak fölé hajlik néhány kígyó, s az ajnádi ember is itt fekszik békésen, szeliden, zsebében az ötezörrel... Legalább most nem tudja, hogy az adó miatt nyúzzák... a feleségét be kell vinnie az ispotályba operációra... s négy árva gyermek marad utána... Ötezör!... Még itt volna alig arasznyira a fejsze, ha már a kígyókkal így szégyent vallott, de... négy árva gyermek!... Énvétkem, énvétkem, éniennagyvétkem!... Jobb is, hogy így történt, legalább nem kínlódom tovább az életben... Nekem már elég volt!... csak az a háromszáz lej ne maradna benn a zsidóknál, amivel a favágás után még tartoznak!... Vajjon mi baja lehet az asszonynak?... Mégis ötezör, az sok pénz!... csak ne fáznám annyira!... Bár már a nap feljönne!... Soha többet az életben efféle számárságot nem csenálok!... Csak az Isten megbocsásson!... Vajjon van-e másvilág és Isten?... Isten!... Vajjon megbocsát-e?... Az Isten! Az... Isten!... Én igennagyvétkem!... Milyen jó, hogy nincs senkim, se asszony, se gyermek!... Négy árva maradna utána!... Hát sohasem akar megvirradni!... Ni, milyen puffadt a hasam, mintha jóllaktam volna kígyókkal!... Ki ül azon a csutakon! Csak nem az Isten maga?... Lehetséges! Az Is...ten!... Ébredj, földi! Itt van... az... Isten!...

Mikor hajnalosan az ajnádi ember felébredt, a tűzhelyen csak szürke hamu foszladozott s úgy kapta társát holtan a tűztől távolabb egy villámütött csonkfa tövében.

Két füstös, inas, hideg karjával akkor is úgy ölelte a kemény csutakot, mintha az Isten térdét szorítaná kétségbeesetten...

XVI BAJVÍVÁS

Kútpataka tetején, ezen a felhőkjárta fennsíkon, hol eső helyett nyáron is inkább hó pilinkézik, békésen legelt a csorda. Két pásztorgyermek ügyetlenkedett mellette. Már estére hajlott a nap, mikor egy vén, kivert, borzas vérmedve megrohanta a csordát és leütötte az erdő szélén magánosan legelő kicsi piros tehenet. Elhurcolni már nem tudta, mert a kutyák elverték róla és a gyermekek is rekedtre ordították magukat.

Ekkor történt, hogy a túlsó szélén merengő bika megvadulva, bömbölve odarontott és úgy dühöngött, hogy még a kutyák is remegve vinnyogtak el a közeléből. Rázta a szarvait, megküzdött a földdel, szagolta, nyalta a tehén ömlő piros vérét és dühében ökleléseivel megszagatta a feje fölött vonuló felhőket. Leánya, kedvence volt a kicsi tehén és nehéz fájdalmában össze akart rontani eget, földet.

A tehénke még élt, de már az utolsót rúgta. A bika mereven állott fölötte és nekiszegezett fővel nézte, hogyan ólmosodnak el leánya szemei, fordul ki széles nyelve és nyúlik el végleg. Földig érő szügye reszketett, fűjt, kapált tehetetlenségében a bika és mikor látta, hogy a tehén párája fehéren ott marad a fűvön, bömbölve felvágta kormos fejét, tajtékot csepegő szájjal, folytonos morgással az elmenekült medve csapásán beváltott a rengeteg sűrűségébe.

- Vajjon hová megy? - futottak oda a pásztorgyermekek, de nem mertek utána menni. A kutyák is vonakodtak. A csordát is át kellett hajtani a hegyen a szállásra.

- Reggelre lecsendesedik s akkor megkeressük! - nyugodtak meg a gyermekek.

Máskor is megtörtént, hogy a bikára rájött a vadság s napokig járta a havast, de mindig visszatért a csordához.

- Menj bolond, menj! - eresztették útjára.

Tudták, hogy minden kitér előle, semmi se meri megtámadni. És ha megtámadná?... Máskor is jött haza a megölt farkas kiontott beleivel a szarvain.

Ki tudhatná, hogy a havas királya ilyenkor mit forgat a fejében?

A bika pedig ment büszkén, ellenállhatatlanul, széttiport sarj-bokrokon át, vén, szakállas, egymásra görnyedt fák fekete szálai közt, vadak nehéz szagától ingerelve, félelmes zugok, baljós lombbarlangok savanyú lehelletében, sóvárgó vadak rátapadó, villogó szemétől kísérvé, az ősvadon kísérteties földjén dübörögve. Aki rálép erre az útra, az az érzése, mintha a halál görbe hátán járna. A föld hajló sziklák örökön vizesek, a falevelekről mérges nedvek csepegnek, mintha a kísértetek ürüléke hullana folytonosan a magasból, kik minduntalan a sarkadba harapnak. Vannak itt olyan helyek, hogy amíg áthalad rajtuk, megőszül a félelemtől még az állat is. Dermesztő hideget lehelő szakadékok, különös ködkutak, napfényt soha nem látott zugok ijesztenek, hol nyáron is úgy rothadnak a sárga hófoltok, mintha sokezeresztendő csontok várnák a világ végét.

Valahová ide rejtőzött az erdők sátánja, az önmagával és a világgal meghasonlott, magányos, dögevő dúvad, a vérmedve. Valahol itt kell lennie az elégedetlen dörmögésétől folyton kongó, öreg faodúnak vagy gyökérbarlangnak, melyben él és átkozza a fényes napot az égen, szüntelen szomjúsággal álmódva a feketére rágott szája szélén lecsurgó vér kéjes ízétől, mialatt a halál kék tüze lobog ereiben.

A hold már kelőben van, mikor a bika ide ér, de a medvebarlang üres. - Csak a szag maradt meg benne. Az orrfacsaró, dühítő medveszag, mely belevette magát mindenbe: földbe, fákba,

bokrokba, kövekbe. Szinte testi szemmel látható ez a szag, mintha az örök ölés és aljas bűnök ijesztő lelke volna. A bika maga is borzongva bődül fel tőle. Valamelyik áldozatát ide hurcolta és itt fogyasztotta el, mert a félreszórt csontok közt állatszarak is odvasodnak.

- A kicsi piros tehén! - jut eszébe a bikának és nem bír tovább magával. Nekiront a széldöntött fák alatt vájt barlangnak és szarvával széthányja az egészet.

Ez valamennyire megnyugtatja és előre úszó fejével tovább tört az erdő sűrűjében.

Szinte meglepetésszerűen lyukad ki egy váratlan szép tisztásra. Meghökkenve megáll, mintha hirtelen templomba jutott volna.

Csak most, a holdfényben látszik, hogy milyen gyönyörű állat. Hatalmas testén, izmos, hosszú hátán lecsurog a fény, emelt, nemes feje a fák alsó ágai közé ér, szügyének a nehéz golyót rejtő fekete lebernyegje a földig nyúlik. Igazi fehér óriás. Idegesen figyeli a tompán morajló havasi éjszakát, de nem lát, nem hall, nem érez semmi gyanúsat. Már-már megnyugodva belemeríti száját a térdigérő kövér fűbe, de háta mögött halkan a bokor megmozdul. Villámgyorsan fordul arra és meglátja, akit keresett, a medvét. Nehéz fejét idétlenül lógatva, gonosz, vad dühvel lopakodik feléje. Gubancos szőre izzik az indulattól. Nehéz, barna óriás ő is, a havas igazi ura. Ravasz, bizalmatlan s gonosz. Bárdolatlan, nehéz teste mintha rozsdás vasból volna durván kikalapálva. Két lábra állva kémlel át a bokor fölött. Most, ha vasporos bőrkötényt kötne, olyan volna, mint a fűtő a halál vonatán.

Semmi kétség: két végzet találkozott az erdei tisztáson.

A bika előtt még egyszer felrémlik a haldokló, kitört nyakú kicsi tehén és mély bömböléssel rázza meg szarvait. A bosszúállás elsötétíti egész testét, hatalmas eleje felpúposodik és lesunyt fejét szembeszegzi a közeledő dúvaddal. Ellankad a fű azon a helyen, ahová pusztító lehelletét befűjja.

A medve csontot, velőt átjáró gyilkos morgással áll előtte.

Egyikük se tudja, hogy mi a félelem.

De a fák tudják, mi készül alattuk és beleremegnek.

A virágok szeretnének elfutni onnan.

Csak a hideg, fehér, halott holdnak mindegy. Érzéketlenül, lassan úszik tovább a saját temetésére.

A két vad érzi, hogy a halál megérett bennük. Nehéz, fojtó szívük a torkukba ugrik, agyuk vörös ködben úszik, majd hirtelen villám cikázik végig bennük és elvakultan egymásra rontanak.

A medve fogait csattogtatva pattan fel és átrepül a levegőn, hogy egyetlen ütéssel kitörje a bika nyakát s szemig belemarva magát a szétszaggyátott nyakerek közé, megigya a torkába csapó piros, sűrű vért.

A bika csak a fejére zuhanó nehéz test súlyát érzi és már a következő pillanatban felvágott homlokával messze röpíti. A vadállat nehéz zuhanással hull a bokrok közé, de kétszeres dühvel pattan fel és mielőtt a bika megtiporhatná, belevájt karmokkal ott lóg az állat széles nyakán. Marja, zúzza, sujtja hörögve, mancsai vérben fürdenek, de a nemes állat megint lerázza magáról s a dúvad felhasított oldallal a földön hemperg. A fájdalom bömbölése tör ki mindkettőből és messzi felveri a rengeteg csendjét. Most már semmiképpen nincs kegyelem és még a halál se váltja meg a legyőzöttet. A pusztítás és rombolás veszettsége tör ki rajtuk. A medve fákat tör ketté, köveket morzsol szét csikorgó fogai közt, ahogy a földet marja, a bika tör, zúz mindent maga körül. Már nem is igen látnak a szemükbe hulló vértől, gondolatuk

nincs, csak újra összeroppannak és hull az ütés, tépnek a karmok, marcangolnak a fogak, ropog a bika szarva, omlik a vér és rettentő sebek nyílnak mindkét állaton. Szakadatlan morognak, bömbölnek, térdre rognak, forognak, küzdenek s a két szörnyű test közül egyik se gyengül, erejük elpusztíthatatlan. Szívósak, vadak, rettentőek. Egyik fehér ördög, másik fekete sátán, de mindkettő az erdők hatalmas fia, kinek meghalni igen, de tágitania nem szabad. Tüdejük sípol, lábuk már reszket, a szemek kidüllednek, szőr borzolódik, véres tajték csepeg mind a kettőről és alig lehet szemmel kísérni az ádáz tusa fordulatait. A szúrás, marás, sebesülés titkos és alattomos. Csak akkor vesznek lélekzetet, mikor eltántorodnak egymástól, hogy újból egymásnak rontsanak. Egyik se akarja hinni, hogy a másik még él, de jön az újabb fekete-vörös kábulat s mintha a pokol ösztökélné őket, tovább rontják, ölik egymást. Ha múltó percre valamelyikük felülkerekedik, diadalmasan bődül fel, de nem telik annyi idő bele, míg a falevél a szárán megfordul, újjongását a hasító fájdalom üvöltése váltja fel. Ha a hold felhő mögé búvik és sötét lesz, hogy egymást is alig látják: akkor sincs megállás.

- Most! Most! - súgja minden pillanat és tompán dördül a bika homloka valamelyik szálfá törzsén, mert ellenfele félre siklott, de bűzös lehellete már ott van és a dúvad beleharap orrának fekete burkába.

Hiába!

A régi farkas-fogás nem használ. Mégis odahullott a bika lábaihoz. Az állat előredobban és érzi, hogy meleg, puha húsba tiprott bele.

- A kicsi piros tehén!... A szelíd kicsi piros tehén!... - vonaglik át rajta és utolsó támadásra szedi össze minden erejét, de - hát van Isten? - a sátán megint kisiklott alóla.

Érzi, hogy már nem bírja tovább. A föld mintha ki akarna futni alóla... Nem, nem szabad elesnie!... Pedig milyen jó volna elnyúlni a hús földön a hímes fű között!... Az a vég volna!... Homályosan érzi, hogy valami kialvóban van benne. Feje sötét és burkolt, nehéz, szédülő és agyában már csak annyi a világosság, mintha a legtávolabbi csillagocska pislogna csak benne... De erre most nincs idő! Semmire sincs idő! Kilógó, érdes nyelvére felmart orrából csepeg a vére. Felnyalja és mintha saját véréből megújult volna. Irtózatos erőfeszítéssel felmagasodik és fújva előretántorog, hol a medvét sejtí. Vörös medve lett már az is a vértől... Alig lépésnyire vannak egymástól. Nézik egymást. Vérszomjuk nagyobb, mint erejük. Mégis ugrik a medve, de fáradt testtel előreesik. Végzetesen nehéz teher hull rá és eltört gerincéből vakító kín nyilall egész testébe. Tudja, hogy nincs tovább. Hátsó része tehetetlenül elomlik a földön, de még van annyi ereje, hogy megforduljon és hanyatt fekvé várja be, ami még hátra van... A következő pillanatban a bika is ráomlik. A dúvad mellkasa összeroppan. A csontok recsegnek: vége!

A medvének már csak a feje él. A vad, iszonyú, otromba feje, a pusztító fogak s az apró, gonosz szemek. A száj piros harmatot hörög ki magából és utolsó mozdulattal mégis ledobja magáról ellenfelét, mert megkezdődött a haláltusa, a harc mindenneknél nagyobb ellenféllel, a halállal. Végző kínjában karmai a földet hasogatják, karjai fákat, bokrokat tördelnek, ugató morgása, fogcsikorgatása, utolsó tombolása még egyszer megrázza a rengeteget. Nem akarja megadni magát. Még egyszer felveti testét a magasba, de szemei mind szűkebbek lesznek, bömbölése halk morgássá enyhül, hosszasan ásít, erőszakosan kinyúlik a földön, szájának finom kis csettintése hallik, mint mikor a kis gyermek megcsókolja az anyja kezét...

A bika elfordítja róla szemeit és kínos erőfeszítéssel lábra áll, hogy tovább menjen, de alig pár lépéssel odébb összerogy. Már nem dühöng. Némán emeli fel büszke, királyi fejét, hogy még egyszer megnézzé az erdőt...

... Szép volt a havas és jó volt benne élni. Édes volt benne a fű és hús a víz, puha a moha, áldott az árnyék...

Milyen csendes, békés ez az éjszaka is. El tudná nézni reggelig, de fáradt, álmos... Hát csúnya dolog volt ez kettejük között!...

Szájából vérfonál nyúlik le, de észre se veszi. Nincs fájdalma semmi, csak...

Csak mintha a piros tehén a fák fölött jönne szembe vele és intene, hogy menjenek együtt!...

- A piros tehén!...

A büszke, királyi fő lehanyatlík a fűbe, a nehéz sebeken feketére alvad a vér.

- Ah, semmi az egész!

És szemei megüvegesednek.

Csend van a havason. Néma csend.

Honnan tudja minden, hogy ilyenkor csendnek kell lennie?...

Aztán a fák ismét kiegyenesednek, a félelmükben lelapult hegyek újra felemelkednek.

A hold-koporsó megáll a tisztás fölött és felveszi terhét...

XVII ELSŐ LESEN

A kölyökfarkas ma nem akart anyjával játszani. Szőre felborzolódt, vad szeméből sárgászöld fény csapott ki, dühösen rá morgott testvéreire, majd hirtelen előreborzadva beleüvöltött az erdőbe. Az anya meg se moccant, csak mozdulatlan szemeiben csillogott fel az öröm, szájaszéle vicsorgó ráncokba tűrődött. Tudta, hogy fiában most ébredt fel az első vadászat szomja. A vak, ingerlő, nyugtalan szenvedély: ölni. Az ő farka is megrándult a földön, testét átjárta az aranytűz, de mozdulatlan maradt. Élvezte a fiát. Arányos, szélesmellű, fiatal farkas volt, tele erővel és vadsággal.

Máról holnapra változott meg a kölyök.

Tegnap még kedves, játékos gyermek volt, együtt hancurozott az erdő többi gyermekével: nyúlfiakkal, őzollókkal, vadtehen-borjakkal, medvebocsokkal, a szemeiben szeretet volt, ajkán csók, eszében öröm és boldogság, könnyelműség. Az orrára szállhatott a madár a nélkül, hogy bántotta volna. Alig figyelt oda, mikor anyja vadászni tanította. Még nem látta a vér kiontását és borzadva menekült a halálsikoltások, a végső vonaglásban küszködő, vicsorgó, hörgő, véres áldozatok látásától.

Ma egyszerre megváltozott. Maga se tudja, hogyan történt, csak, mintha mérges bogyót evett volna, arra ébredt, hogy gyűlöl mindenkit. Olyan túlhabzó volt benne a gyűlölet, hogy félelmében megrázkódott a falevél fölötté. Testvérei remegve húzódtak el a közeléből és harapásra fent fogakkal, dühös morgással védekezve lesték mozdulatait. A kölyökfarkas azonban észre se vette őket. Az agyában lángoló furcsa képekkel küzdött, melyek sárgán és vörösen gomolyogtak elő. Félönkívületben nehéz, buja őserdőket látott óriás fákkal és a nehéz ágakról súlyos, kövér levelek csüngtek alá. A tisztásokon akkora lángoló vörös virágok nyíltak, mint a nap arca s furcsa illatuk ölni készített. Ebben az erdőben látta önmagát. Testére hatalmas harmatcseppek hullottak, amitől elviselhetetlen szomjúságot érzett a vér után.

A vér!

Csodálatos vágya támadt utána. Torka, szája égett érte, gyomrát összehúzta az éhség, látása elváltozott és már-már az anya torkának ugrott, de a lábai mintha ólomból lettek volna, visszaroskadt és megrészegedett a saját szenvedélyétől.

Milyen jó volt ez az érzés!

- Ölni!... Ölni!... Ölni!...

Emberek, állatok örök ösztöne és titkos vágya ez. Bundája, bőre alatt kábító áramok pezsdültek és időbe telt, míg annyira feloldódhatott, hogy a levegőbe pattanva felüvölthetett.

Érezte homályosan, hogy akaratán kívül kell elrohannia a nagy vadászatra, de valami mégis visszatartotta. Talán a nap, a fák, az árnyékok, az erdő, az idő furcsa mozdulása, valami lappangó, láthatatlan tiltás, felhők ijesztő alak- és színváltozása a magasban, ki tudja mi?... Még legyőzhetetlen erők nyomták el, melyek elvágták lábai erejét, borzasztó súlyossá tették testét, tüdeje nehéz lett, fogai erőtlenek és kéjes szédülést érzett, látása sárga-vörösbe borult, mintha állandó langyos véreső hullana agyára.

- Mi ez? - csillant fel néha az öntudata s bár nem tudta megfejtetni, boldogan szenvedett miatta egész nap. Nem kellett az étel, nem kellett az ital, csak feküdt rendületlen alkonyatig, míg a nagy átalakulás végbement benne. Mire az első szellő végigborzolt az erdőn, a fiatal farkas is felszabadult. A nyomasztó látomások eltűntek. Friss, éber, újjongó és erős volt. Még egyszer

üvöltött hosszan, diadalmasan és felpattant vackáról. Szabad és boldog volt. Oda se mordult anyjának, testvéreinek, csak átugrott a bokron és beváltott az erdőbe. Többé vissza se nézett. Mire kiért az élre, teljesen elfeledte régi világát. Többé nem volt senkije, se szülei, se testvérei. Az első találkozón egymásra fognak törni, mint az idegenek.

A csúcson megállott és körülnézett. Ez a hatalmas és szép világ most az övé. Ura lett az erő jogán. Észre se vette, hogy egy alacsony ágon a kis vörösbegy csodálkozva sűrűn billeg, mintha a farkával pislogna. Mikor a nap lebukott a hegyek mögé, a fiatal farkas szembepördült vele és futni kezdett. Nem is futott, hanem ugrott végig a hegyormon, olyan szédülettel, hogy szürke, alakatlan köddé kavarodott előtte az egész világ. Nyitott szájából fekete lábaira ráfröccsent a tajték, szemgolyói vérbe borultak, füleiben halkán muzsikált a szél s repült olyan gyorsasággal, hogy az egész állat egyetlen valószínűtlen vonallá nyúlott a lassan besötétedő világban. Azok az erdők, melyeket befutott, máttól kezdve az ő birodalma. Halál lesz ezentúl azon a fekete körön belül, melyet lábnyomával meghúzott.

A kör kész, kezdődhetik az élet.

Mikor az utolsó csúcson lihegve, lüktető horpasszal megállott, a hold már besütött a szájába. Lüktető, kilógó nyelvvel pihent sokáig. Végre szája kaffantott, éhes, sárgás fogai összecsatlantak.

Kész! Már tudott uralkodni magán. Kezdődhetik a vadászat!

Az idő gyönyörű. Fekete síkká folyt össze a fák teteje s csak a közeli törzsek merevedtek egymás mellett némán, a lábukon állva. Itt-ott holdfény csurgott le rajtuk. Néha sejtelmesen felsusogott az erdő, mintha végtelen, fekete szárnyait lendítette volna meg. A mindenség álmosan sóhajt. A csillagok még erőtlenekek. Alig mozdulnak az égen. Az avaron semmi nesz. Puha, ijedt, hangtalan, néma az erdő mintha minden élet megbénult volna benne.

Most!

A farkas óvatosan feldugja orrát a széljáratba és figyel. Még a szemeit is lehúnyja, hogy a sötétben ne világítsanak. Már ravasz, lappangó és óvatos, pedig pattan meg minden idegszála a türelmetlen vágytól: ráugrani a zsákmányra; de a közelben nincs semmi. Nesztelenül beugrik a sűrűbe és észrevétlen oson tova az ágak sátra alatt. Néha megáll, figyel. Távol a hegyhajlatban szemek csillannak fel a falevelek között, majd hirtelen ismét eltűnnek. A farkas tompán felmordul. Tudja, hogy elkésett. Észrevették. Félre tartja a fejét és úgy lopakodik fától fáig. Minden érzéke feszült. Azt is meghallja, ha valahol egy bogár sóhajt és azt is meglátja, ha valamely alig született csillag elpattan. Még sincs sehol semmi. Teste végigrándul a türelmetlenségtől, mert az egész nap visszafojtott éhség egyszerre szakadt rá. Fekete szájaszélén kék fény izzik, belei égnek, mintha parazsat nyelt volna. Szinte elviselhetetlenek a pillanatok, mert a szél ingerlő szagokat hoz. Élő testek különös, fanyar, kicsit édes, kicsit keserű, sajátságos, elemezhetetlen illatát, melyek gyötrik szakadatlan, de a vadászó vad a földön a legtürelemesebb. Csak élvezni mohón, tárgult orrlíkkal, de vár.

Jól választotta meg a helyet. Ezen az élen van a vadváltó. Minden útjuk itt fut össze. A vízre is itt kell leereszkedniök. A sziklák közt bujkáló patak öble alig pár ugrásnyira fénylik. Az éjszakai víz lomha és hideg, szürkén csillámló és siket, mintha ólomból volna. Partján kis, zárt tisztás térdig érő fűvel, édes lombokkal.

Mindenképpen jó hely ez!

A vadászó fiatal farkas mozdulatlanul merevedik. A vadak megindultak éjjeli útjokra. Semmi el nem árulja. Faág nem reccsen, fű, levél nem mozdul, szemek nem látszanak, de a farkas tudja. A széljárás minden pillanatban más szagot hoz. Egyik olyan, mint a korhadtszaga, csiklandó, puha, alig lengő, alacsonyan járó és szaggatott ritmusokban ér orrához. Az ugráló

nyúl szaga. Szinte látja szennyesfehér színét is. A másik keserű, orrfacsaró, dühítő, szinte suhog a levegőben. A róka ment el, ki a farkával kormányozza magát. Amott mintha eleven korom futna: egér jár. A medve édeskés döglehellete percekig megfertőzi a levegőt. Az emberé sötét, kiállhatatlan, piszkos és verejtékes, tele bűnnel, gazsággal, mintha az ördög gondolata úszna a levegőben. A farkas megremeg, mikor valahonnan, távolról az orrához ér, kék-piros ínye megrándul, vicsorgó fogai összeverődnek és kitágult szemei annyira izznak, hogy egy éjjeli lepke körülkörözi, mintha fény volna. Időbe telik, míg megnyugszik és újból átadhatja magát a széljárásban áramló illatok élvezetének, melyek ingert, álmokat és vágyakat keltenek benne. Minden élő a lelkét a száján és a bőrén hordja. Ember, állat, madár, növény, fa, szikla és maga a föld is a lélek hangtalan megtestesülése. Egész bensejét kiárasztja és szakadatlan árasztja magából minden ajkán és testén át: a testét éppen úgy, mint a lelkét, gondolatait, vágyait, belső titkainak minden megrezzenését. Kutya, farkas és más, finomorrú állatok a szagból, illatból maguk előtt látják annak hordozóját testestől, lelkestől. Azt is tudják, amit mi alig sejtünk, hogy ez a belső lényeket rejtő szag és illat színezi a növényeket, állatokat. A fekete hiúz maga a fekete gondolat. Más a színe minden élőlénynek, a szíve körül is más, ahova az agy sugarai, a gondolatok érnek. Így öltözik fel a legdúsabb lelkű lény, a tarka madár. Szárnya piros, mint a szerelem, illata édes, mint a méz, feje fehér, mert ártatlan, vagy a dala szerint változó, ha fekete, a dal is szomorú, ha színes, mint a szivárvány, a különböző érzések pillanatonként színezi a dal illatával. Belső világának hangulatváltozásai szerint, az áradó lélek illata szerint egymásután gyúlnak ki testén a különböző színek. A farkas tudja, hogy a legszebb madaraknak a legjobb az élő húsa. Éhes nyál gyűl a szájába, mikor ezekre gondol és válogat a lakoma illatában, a végsőkéig izgatja magát, mielőtt az elhatározó ugrást megtenné. Ezért van, hogy minden vadászat megéri magát az életet.

A vad annyira elkáprázott a lesen, hogy észre sem vette, mennyire eltelt az idő. Csak akkor tért magához, mikor a szakadékokból ijedt, iszapszagú vaddisznók törtettek elő és rémülten átmenekültek vicsogó malacaikkal a tisztáson.

- Mitől ijedtek meg?

A farkas lekapja orrát és a földre lapul.

Éjfél van, a föld holtak szagát árasztja: a nagy figyelmeztetést minden élő és minden ország számára.

A havas behúnyt szemekkel alázatosan várja meg, hogy a minden nap megújuló, de minden nap elfeledett rettentő intelem elvonuljon fölötte. A testek elerőtlenednek, az orrok és puha talpak hidegek lesznek, mint a sír. Aki megfigyelte, tudja, hogy az ég is múló változásra elborul, nem felhőktől, nem külső erőktől, csak, mintha pillanatra a csillagok lehajtanák fejüket és az ég finom gyászfátyolt dobna arcára - értünk. Senki és semmi nem tudja, hogy ebben a lemérhetetlen pillanatban mi történik.

Szerencsére az erdő illatai újra áramlani kezdenek és a farkas ismét magához tér. Mikor megint nesztelenül felemeli orrát, egész lényé megtelik szenvedéllyel. A vágyva vágyott illat árad feléje, amely mintha tejből, tiszta vízből, ártatlanságból, galambok híméből és gyermek-kacagásból volna összetéve és pillanatról pillanatra erősödik. A farkas érzi az irányát és feszülten előremered. Szinte felüvölt örömében, mikor látja, hogy nesztelen őzek ugranak be a tisztásra.

Többé nem bír uralkodni magán, a talpába mintha villám ütött volna, előugrik leshelyéről, hogy támadjon. Földet sem ér azonban a lába, az őzek már eltűntek. Mire felocsúdnék, hogy mi történt, már messzi járnak. Hiábavaló volna az üldözés. Szégyenkezve már-már visszakullog rejtekére, mikor meghökkenve megáll. A különös, ingerlő illat az őzekkel nem tűnt el, csak gyengébb valamivel. A vak szenvedélytől elborult szeme kitisztul és akkor látja, hogy

alig néhány lépésnyire tapasztalatlan kicsi őzolló, félignőtt ártatlan borjúcska remeg dermedten a fű között. A rémülettől menekülni se tudott. Pillanatig késett, aztán a szíve megbénult.

A farkas közelebb megy, lopózik a fű hullámlásában és közvetlen a kicsi őz előtt meghökkenve megáll.

Felismerik egymást.

- Hiszen ez az én játszótársam!

Tegnap még együtt játszottak. Az őzike a nagy megkönnyebbüléstől elmosolyodik. Odabólint a farkasnak:

- Te vagy?

Már nincs semmi baj. Öröm fut át a bőrén. Böffent egyet-kettőt:

- Játsszunk?

Ártatlan nagyszemű kicsi leány. Fejével, alig két araszos, finom testecskéjével pár bolond, játékos figurát vet:

- Jere, játszodjunk, mint tegnap!

Csodálkozva néz a komor farkasra, hiszen olyan szép ez a tisztás és - ni, milyen tejfehér a holdfény.

A farkas csak áll, mintha villám ütötte volna meg. Valami rémlik benne: az elfeledett tegnapi világ, a játék, a tiszta, gyűlöletmentes, ártatlan és szép gyermekség, a szeretet. Mintha még egyszer átvilágosodnék a szíve tőle... Mi is volt? Hogyan volt?... Küzködik magával. Tegnap volt. Olyan régen volt, hogy alig is emlékszik rá. Múló fényecske volt csupán: olyan kicsiny, mint a tűnő napnak alig villanó utolsó fényecskéje, mely meghal a pici falevélen. Kellemetlen a farkasnak, hogy ha homályosan is, de felvetődött benne az emlék. Morogva, dühösen rázza meg a fejét. Szemeiből süt az éhség, a vadság, az erő, a durva erő, a hatalom érzete, amely megvakít embert, állatot egyaránt. Hogy kissé felmordult a jobb fele, a lelkiismerete is: annál dühösebb. Az erdő az enyém, megfutottam a halál körét és te ezen belül vagy, őz. Visszasunyja testét az utolsó ugrásra, homloka megtűródik, szőre felborzolózik, sárga nyál csillog vicsorgó fogain, mint a sárga méreg, a megtestesült éhség.

Az őzike meghökken. Csak most látja, hogy mi történt.

- Te, te!... - hebegi. - Hát nem játszunk, mint tegnap?...

A farkas nem hallja. Vérvöd száll a szemeire, izmai forró ütést kapnak és felpattan a levegőbe...

Azt se tudja mondani szegény ártatlan őzolló, hogy: „Jajistenem!” - az éles fogak belemélyülnek a torkába s a rőt bundácskán végigcsurog meleg, piros vére. Már nem hallja, hogy a távolból édesanyja sírva hívja, már nem hallja, hogy válaszul a fölötte álló farkas diadalmasan felüvölt, nem érzi, mikor testét vállára veti, hogy vékony lábcskái zörrenve csördülnek össze, csak megdermedt, üveges szemei fordulnak fel az égre a farkas hátán, mintha még mindig csodálkoznék:

- Hát nem játszunk?...

XVIII HULL IMMÁR A FENYŐTOBOZ

Völgyek torkában, patak mellett, tengő-lengő árnyékok múló, apró fények közt húzódik meg az erdei szállás. Jó hat óra járás a falutól. Farkasfogba eresztett, gerezdes, gömbölyű fenyőgerendákból összenagyolt, magasüstökű zsendelyes kunyhó két ablakkal, keskeny ereszzel.

Mellette rozzant pajták, szénacsűrök, beromladozott tetejű odrok, baromnak vert borókatöviskörök. Itt él a zsellérsorba került ember elhagyottan, a maga külön örömeiben és sírásában.

A hegyek felnyomultak az égi jelek szomszédságába és aranytűzbe borítja a vállukra emelt rabonbán, a nap. Borongó felhőket, reszkető ködöket hordozó magas és súlyos kőhomlokok a keskeny vízfolyások fölé tornyosulnak. Óriási fáknak, sűrű bokroknak szövedéke minden oldalon. A vágásokat virág foltozza eleven színekkel, mintha széttépett piros, fehér madárcák pihetollai lebegnének az avar zöldjén.

Jártkőt emberek beszélnek, hogy szörnyűséges hegyek vannak másfelé is, de - ott suvadjanak meg - azokban elvadul az ember, havasi betegség lepi meg.

Ez a havasi betegség primitív formája az ösztönöknek. A szénánhálástól és erdők terhességétől telített ősparasztvágy, mely csendes morgással várja magára a sötétet. A lapos homlok tudása, mely nem terjedhet a tíz ujjon túl, a juhtej művészete. Kutyarágta, füstös ajtók megett laknak. Ormótlan, féreggyanús, aligmosakodott lények, kiknek a gondozatlanságtól sárgák a fogai, mintha hullába, vagy halott népek viaszgyertyájába haraptak volna. A vegetatív élet hülyéi, kik lustaságukban lyukat ülnék a földbe. Megkuporodnak a lopott holmi felett, a fényes pénzt vigyorogva számlálják át egyik markukból a másikba. Rendesen túlszaporítják magukat. Az ibolyaszínűre csípett gyermekek a szalmán ványadoznak. A sárga penész-asszony merészen rántja térdéi közé a forró fazekat, hogy gőzében elborultan fürödjék az örökkön éhes vágy. Ezer hely van, hol a széldöntés lejtőjén megülnek a vadak és sokáig visszamarad az átható szag. A ferdén járó emberek világa ez, a havas nyomorultjaié.

A természet csak látszólag kedves. Valójában ádáz és gyilkos, minden gyengét elnyom és megöl, az erős embert még súlyosabbá teszi. Az ilyen erdei szállásokon vaskos és egyszerű dolgok folynak. A fák közt járó minden székely koponya más törvényektől fénylik az ágtetők alatti félhomályban, amit nem határol el sem kereszt, sem fegyver.

A patakon avult, fekete, moszatnyálás özönfa akadozott fenn. Rajta szitakötő ingadozik. Szereti, hogy a víz a fával együtt ide-oda siringeti.

Ember sehol.

Egyszer csak a meredek oldalon hangos baromcsendesítő hóhahóval leereszkedik egy szekér.

Idős ember üti fel az ostor nyelet a tehenek előtt, hogy helyben maradjanak. Félig sírba rokkant, törpe alak. Hunyorgó szeme alá véres kört vont a vénség, a szakadozott pillák be se fedik teljesen. Mérgesen tekintget az erdei szállás felé. Totyakos harisnyáján a piros zsinór feslett, rojtos és piszkos. Az ellenzőrészek kiszakadoztak, a szíj vége szomorúan csüng alá, mint a csíksomlyói barátkorda.

Eltelt annak az ideje, mikor híres dullók aranylikat, csatot verettek a harisnyaszíjra, paszománttal meghányatták, gyöngyszemekkel meghullatták. A legényfiak azonkívül ezüstbojtos csapót eresztettek a végébe királyleány kilenc sárga hajszálával összefonva.

Az ezüst kender s a királylányok megritkultak, a mód csúnyán meghanyatlott, a nadrág szíján az utolsó likhoz értünk.

A tehenes ember bezörget a szállás-ajtón.

- Uzon Farkas, állj elé, ha mersz!

A hetykén vetett szóra semmi mozdulat. Kis kémlyukat határol a kezével a szemének az ablakon. A ház üres. Legénykedve a rengeteg felé bődül az öreg.

- Uzon Farkas, te kászoni tolvaj!

Kérkedő állásban vár.

Settenkedő alkonyi árnyékok kelnek útra. A madarak pittyenve szállnak le a levegőből fákra, földre, szirtrepedésbe. A marhajárás távoli ösvényein cammog a jószág.

Újra megismétli a számonkérő hívást.

- Uzon Farkas, jere, hogy feszítselek fel!

Rekedtes hang zúg vissza később, hogy szinte sűrűbbé válik a levegő tőle. Uzon Farkas gallyat recsegtetve ereszkedik le.

Magas, erős ember, munkára vetkőzve. Érzéketlenül szilárd és elveteműlten nyugodt.

- Apró szóval es megjárná a beszéd! - dörgi.

- Mit csináltál a leányommal, te, te? - pattog a vén ember.

- Láthatta, ha szeme van!

A szekérre tekint Uzon.

- Szedje a perefernumát - látom, azért jött - s arra hágón ki, lütön bé, de osztán futtába, mert kiedet es hamar elnégyelem, ha sokat szokotálódik.

Az ajtón furfangos fa-zár. Rovások, lyukak özöne rajta. Érti, aki csinálta.

Uzon érti, de most mégis betaszítja siettében és dobálni kezdi ki rajta a tarkafejű párnákat. Feldobja a varrógépet, az ösztörüről hozzáveri a cserépedényt. A falról undorodva leöleli a tarkaszóttas rokolyákat. Sifonyérnak lába törik, úgy dolgozik. Végül csúfondárosan lenézi a tehénkéket.

- No most zódágazza fel a bogarait, s ahajt mint a fergeteg kifelé az életről, akar mozsika-szóval, akar a nélkül.

- Hát a leánka? - követeli az öreg.

- A leánka nem perefernum.

- A gyermek az anyáé törvény szerint! - jogászkodik az öreg.

- Csak legyen türelemmel - rikolt Uzon a nagyothalló ember fülébe. - Törvény nélkül es megjő mahónap! Ahogy én azt a zsandárt nezem, nem hatta a nélkül. Eleget megportyázták a házamat.

A szekér oldalán fejsze galandozik a lajtorja vaskarikájába fűzve. Az öreg azt szemléli.

- Lennék csak a régi erőmben.

Az esze több, mint az ereje. Elindítja a szekeret. Uzon Farkas csak azért is megsérti.

- Ájonsza meg! Anyósom hagyatékát ittfelejtette.

A vénség a tehén szarvának kap.

- Hó te! - Mi bajod anyósoddal?

- A szekér mehet! - inti Uzon. - A lelkire vegye kied, hogy a fejérréppel úgy kell bánni, mint a tojással! - Egyebet nem is hagyakozott anyósom.

- A kirisztus! - dűlőng tovább a szekér.

A fenyőcsúcsok belesodrónak az akadálytalan magasságokba, a gyantás, fűszeres levegő-hullámok közé. Az ágak közt a víg létnek dala ver át, valósággal trillázva gyöngyözik a fatörzsekhez verődve. A hegyek rózsás ködből szőtt zekéket viselnek.

Uzon Farkas görbe gerinccel visszaindul az ösvényen a kis leánya után és hogy a jószágot hazaterelje. Útjában gombát fordít fel. A törés helyén, s az éles, számtalan sugarak közt tej-gömböcskék remegnek. Ingó-bingó mókusok ébenfekete virágmag-szemekkel mellső lábukban gyönyörködnek, fenyőtobozzal harangoznak. Majd a sűrűbe menekülnek az Uzon zajára, ki aggodalommal fontolgatja, nem lett volna-e jobb a gyereket a faluba eresztetni. A leányka beteges, gyönges és csak nyűg a nyakán. Csakhamar elszéled az éj. A havasok vén tanácsurakká lesznek, kik észrevették országgyöndjukban, hogy a dombok mély bánattal a lábukhoz omoltak.

A gyerek látja az üres házat, megérti az árvaságot. Öt-hatéves pöttön teremtés. A vak és néma setétségben csendesén sírni kezd.

Apja kihozza a sajtár tejet. Kínálja. A gyerek szepeg és fél. Uzon belül sötét, indulatos, de mégis ajnározza.

- Csinálok holnap osztovátát, zergős sulykot, csak ne búsulj lelkem.

A gyerek könnyesen felragyogott.

- Hát kicsi vetőllöt?

- Azt es.

- Hát veres guzsalyt?

- Még azt es.

Ha fiú lenne, most faökröt, szekeret, festett jármot, rigó-fiát, kalitkát, madártojást ígért volna.

- Mert a gyerekeknek játék kell, - bölcsekedik magában.

Hogy fog ennek megfelelni. Feje lekonyul. Ha medvét kellene lehozni pusztá kézzel a málna-vészből, könnyebben megtenné, de játékot teremteni, angyszárnnyból tollat tépni, hogyan kell?

A leányka ettől kezdve felpendült. A levegőn az ökröknek dicsekedett:

- Kapok kicsi vetőllöt, osztán osztovátát!

A nagy, fehér állatok közt ténfergett, játszott és az ökrök gyöngéden őrizték. A lenyomott füvet kiettek a lába alól a nélkül, hogy a könnyű test észrevette volna. Embert, állatot össze-tipranának, ha kis pásztoruk felsikoltana.

Néha ráült a legelő állat fejére, de kitért karocskáit nem érték el a szépen hajlott szarvak fekete hegyét.

Az ökröfejről körülnézve, világlátása nem lehetett nagyobb, mint egy kerek virág karikája, mely az emberi terhek felett öntudatlan, boldog súlytalanságban lebeg. Az az élet-zaj is, mit a földön ver, bizonytalan és elenyészett, vagy még érthetetlenül nyugszik benne, mint a zúgás a fában.

Így látva ki hinné, hogy ez a semmi kis leányka, ez a tarkarongyos félmeztelenség, kiéhezett szegénység, már ivott az élet mérgezett kútjából. A borzalmak látásra kényszerítették korán és sokszor nyöszörgött a fertőzött szalmán. Sejtelmekben élő lények már ilyen hamar rettentő titokba zárult.

A kicsi vetőllő, - a szíve, - sötét fátylat szőtt fölébe.

Az alkonyban meglebeg a fák levele.

Uzon Farkas megfelelő fát keres a játékportékához. Semmi kedve hozzá. Emlékei keserítik. A cifra holmit már mind megcsinálta legénykorában a szeretőjének.

- Osztováta, veres guzsaly, istenharagja! - dörmögi.

Kényelmetlenül szélesre mozdítja a száját, de látható erővel ismét összezárja. Elfakul, dacol, megátalkodik, élete odúiban titkok villognak éhesen. A lelke didereg és visszavonja a kezét a játéknak szánt fától.

Leül és sokáig emészti magát, mint a róka a mérget, vérző nyelvvel.

Az erdők mélyén már árnyalakok, suttogások ébrednek. A szakadékok ásítanak. A fák reszketve, borzongva csapkodnak ágaikkal a rémek felé. Érthetetlen zavar, buta félelem rázza. Panaszok sírnak, szaggatott, darabos mozdulások neszeznek.

- Mi az! - rémül Uzon Farkas.

Születnek a kísértetek.

A különös szürkeségben minden torzalakat ölt.

Az ágakból, bütykökből, göcsökből sutafejű, sötétszínű, szabálytalan, beteges korcsalakok szövődnek. Háromujjú, töröttnyakú, süvegfejű madárcsőrre hegyezett apró szörnyek. Babona fiai, földevők, erdőszélen ágon ülők és szemnélküliek, tudatlan, ijedségből táplálkozó, álomnehezítő rémek, kárhuzatos gesztussal. Csak a kénszag hiányzik.

Asszony meg ne lássa, gyermek fel ne sírjon!

A leselkedő omladékok, megrémítő, siket szálfák, alattomos patakok a sötét láncával kerített erdő kísértettombolása nem ijesztette meg Uzon Farkast. Szokva volt hozzá. Erősebb is volt és szembe fordult.

- Felgyujtom az egészet!

Haza botorkált. Az asszony miatt nem bírta rászánni magát, hogy játékot tervezzen.

A szálláson a kisleány félelmében elszunnyadt. Ráterített egy tűzön, földön megviselt, kopott piros csergét. Fogta a kését és gondolkodva zsendelyt kezdett hornyolni.

Kívül még mindig vergődtek az erdő fantomjai.

Az alvó gyermek arca lázas fénnel égett. Hirtelen felült ágyában, apjára merevítve tekintetét, felsikoltott és visszaesett piszkos vackára.

- Megijedt valamitől - morgolódott Uzon.

Csitítgatta, csak onnan a kis székről.

Mégis félredobta a zsendelyt. Cseréptányért kotort elő. Öntött fenyőszurok volt benne, csepűbéllel. Meggyújtotta a primitív lámpát. Síma gyertyánfadarabot választott, lapos ácsplajbászt kerített és kirajzolta a játékvetőllő kedves határait.

Ügyes famunkás volt.

Pitymallatra kész lett a hajóforma játék, oldalán faragással cifrázva és a kis guzsaly is. Ökölnyi csepű rajta. Letette füstös, goromba gyöngédséggel az alvó gyermek mellé.

Maga lekönyökölt az égő szuroktányér mellé. Csontos, tatáros arcára könny cseppent. Egyébként érzéketlen, durva parasztnak látszott, ahogy fertályórára elnyúlt a fenyődeszka asztalon.

A fáktól az ablakig kékesen, hűvösen, gomolyogva, vízpárákkal szentelt fénnel virradt. A nyílások, ágak köze is megtelt lassanként. A színek madárkiáltáskor ébredeznek.

Azon mogorván felült.

Az ágy bontatlan, a ház feldúlt, az ablak tompa világosságában feltünedezik a pizsok, a nyomor. Elvert felesége szitkai egy szál ingben kuporognak a szögletekben.

A férfi szétkotorja a hamut, gyújtja a tüzet. Gyerekén vizsgálódik.

A kislányt hevesség, gyors lélekzés, testreszketés kínozza. Vacog a foga is. Az érintésre megrezzen félénken, ébred és tájékozódik. Meglátja a játékot. Magához szorítja a kicsi vetőllót s a guzsalyt.

Uzon elfordul, lágyan kilép az ajtón, mintha csendre intené a felkelő napot.

Fejéhez lát, de nyugtalan. Sürgősen jön vissza a fehérén ködlő tejjel. A tehenet csak megcseppentette.

- Egyél lelkem!

A gyerek fáradtan rázza a fejét.

- Nem istálok!

Uzon erőlteti, vigasztalja, ül mellette komoran.

A jószágot a legelőre kellene verni, a gyereket nem hagyhatja ilyen betegen. Tőkét is kellene faragni. Maholnap kijönnek a számbavevők. Az asszonyra gondol. Most jó volna.

- Csak azért sem!

Csergébe takarja a leánykát, ölbe veszi. Karocskái nyakára fonódnak, feje apja homlokára hajlik a füléhez. A pokol kulcslyukán hallgatkozik.

Le se tette többé az öléből.

Hordozta csordaórizni, kaszálni, gerendát faragni. Ágból, füből ágyat vetett bokor tövébe, vagy fához támasztotta gyöngé hátát. Gyógyította tűzzel, vadgyümölcscsel, virággal, madár szóval, minden erdei jóval. Hiába ígért neki ünnepi gúnyát, kis csizmát, pántlikát, gyermekizgató nagyszerűségeket. Lenhaját símogatta, a beteg harmatot törülgette homlokáról. Az elnehezdedt szemek ettől sem lettek fürgébbek, feje rágyöngült a vállára.

Napokon át őrizte embertől, haláltól. Nem tágított mellőle.

Leste az ösvényeket, hogy jönnek-e az emberek a tőkét átvenni. Azok pénzt hoznak. Ötven krajcárjával fizetik darabját.

A legelő jószág a fák közé szóródva legelt.

Végre őt kiáltották. A gyerek aludt. Ott kellett hagynia. Zekéjét a nap ellen védőleg állította.

A gerendák átvételénél baj volt. Méregettek, számígtattak s az idő telt. A szóváltásban el is feledte a gyermeket.

- Két peculát szálankint lehúznak, mert nyolc cól hibázik, - akadékoskodtak a gazdák.

- Nem cólra vót az egyesség. Osztán itt vőgye van a fának, ezt esment ki kell ejteni!

Csak létrejöttek egymással, Uzon a repedezett tenyerét nyujtotta, hogy átszámolják a pénzt. Bángóba fizették, az ezüst pénzt szépen kikerülgették ujjjaikkal.

Uzon egy koronás papírt kinyálazott a többi közül.

- Ezt cseréljük meg.

- Azt miért?

- A leánkának!

Egymásra hunyorogtak a gazdák. Szamár ember ez az Uzon. Ekkora pénzt nem hánynak gyermeknek. Mégis megtették.

Ekkor szörnyű és sok állatbődülés harsant fel, mint mikor medve lepi meg az ökröt. Felugrik a nyakára s úgy nyomorítja meg. Vad igézetet vert a kilátón.

- Valami baj van.

Uzon rohant a fák közé, heverő sziklák, csonka tönkök között.

A gyerek halott volt már a piros cseregén.

Halálküzdelmét könnyen oldhatta meg. Egy pillangó rászáll az örökkévalóság falevelére és néhány szárnylendítéssel egyensúlyozza magát rajta. Ennyi az egész.

Az ökrök körbeverődtek, körüle. Szagolták és tompán bömböltek, vörösre tágított szemekkel. Szarvuk összezsattogott. Az állati ösztönnek ez a megnyilvánulása nem ritka a havason.

Uzon Farkas lihegve verte szét a csordát. A borzalmas állatfejek iszonyatra tartva nyugtalanodtak, fehérén bámulva, szilajul, a férfi lábnyomára szegzett szarvukkal szántották az ösvényt.

A tőkeosztó emberek elborzadva nézték az ős, halotti pompát.

Uzon számba sem vette az egész világot. Dologhoz látott. Fűrészelt, gyalúlt. Újra elévette a lapos ácsplajbászt és reszketve rajzolta az elhunyt gyermek rövid határait a deckán. Ködös szeme előtt sokszor elgörbült a fekete vonal.

Csak akkor szepegett, szipogott kissé, mikor egyik felől a kicsi vetőllőt, másik felől a veres guzsalyt tette melléje.

Aztán őrt állott, míg mindenestől elmerült a sötétségben.

Nagy későre síró árnyék suhan be az ajtón. Az anya. Uzon nem szól, csak a szurkos tányért gyújtja meg a kis lány fejéhez. A cserepesbe tüzet tesz, a csüngő kormos láncra felakasztja az üstöcskét a vízzel és tovább bámul.

Inge szétnyílt. Bozontos mellén játszik a cserepes lángja szép vörösen.

Szívének fekete sugarai most változnak pirosra.

A hallgatásban koppan a háztetőn valami. Felpillantanak.

A ráhajló szép fenyőfáról ráhullott egy toboz. Semmi más. - Csak egy kicsi toboz.

Csakhamar megérkezik a vénember is. Morog, sóhajt a kis halottnak, aztán csendes csoszogással ő is beül a góc alá a veje mellé. Szenet kotor, a tenyerén mérlegelve, a pipájára teszi, görbén gunnyasztva hallgat, míg feje, az igazság örvénye elszenderedik a hunyorgó zsarátnok felett.

Az élők szájvonala elhalványodik a némaságtól. Időnként koppan a háztetőn a hulló fenyő-toboz.

Közeledik Szentmihály napja.

XIX HALAK

A napokban beállít a kalibámba Dávid Mózsi bá, ez az ázsiai képű vén orvhalász, aki csak ehejt fennebb lakik feleségével a Csinód túlsó oldalában s akinél jobb pizstrángász nincs egész Európában. Sokszor ígértem nagy pénzt neki, hogy vezessen be a tudományába, de Mózsi bá csak a fejét rázta s csak kacagott rajtam, mikor láttam, hogy napokon keresztül hiába kínlódom.

- Vótak itt valami ángolok es, akik az oskolában tanólták a halfogást s olyan gyári legyeket hoztak, hogy repültek el az ember tenyeriről: de azok es hiába mesterkedtek! - vigasztalt.

- Mi lehet az oka? - törtem a fejemet.

- Annak az, hogy én ezeket a halakat kitanítottam, - hunyorgott Mózsi bá.

Arról tudtam, hogy ha a pizstráng sokszor látja az embert, semmi fifikára nem kap a horog után, de az a „kitanítás” teljes lehetetlenség. Mégis később el kellett hinnem, mert saját szememmel láttam, hogy a halak a szavára feljönnek a vízből, úsznak a keze után, játszadoznak az ujjjaival s még álmukba is oda mennek, ahova ő akarta, vagy lesüllyedtek és mozdulatlan ragyogtak, mintha ezüst bicsakokat dobáltak volna a patak fenekére. Ilyenkor hiába röpködött fölöttük a sok ízes, színes rovar, mintha a víz virágzanék, egyet se moccantak. Ha azonban odaszólt nekik, hogy „no most jácódhattok” - egyszerre megbojdukt a sok hal, szántotta a vizet, pipált, szipákolt, nyelt, barangolt, szétriadt, siklott, iramodott, felvetődött; piros szíronya villogott, fénylő nyomot vágott, hasított olyan villámgyorsan, hogy porzott tőle a víz. Ilyen csudát azóta sem láttam, de más is keveset. Hát még hogy gyűlt a nyálam a gyönyörűségtől, mikor - néha - az ő sejtelmes módján a halról beszélt. Nem a buta iszapszopókról, hanem a nemes halról, a holdszeműről, a titokzatosról, aki fél a mennydörgéstől és aggódásában a szájába rejti el kicsinyeit, akinek arany-zöld színben csillámló fény a nászruhája, ha íváskor, holdvilágos éjszakán kibocsátja tejét, vagy farkával fészket ver a fenéken s lerakja homályos ikráit a kavicsokra, vizi növényekre, míg elerőtlenedik és meg kell küzdenie a közelgő halállal. Ilyenkor teste bíborszínű az erőlködéstől és haldoklás közben csodálatosan szép színárnyalatokon megy át. De ezzel még nincs vége. Van olyan hal is, kinek zöld színűvé válik a csontja, mikor meghal s úgy tűnik el a vízben, mintha piciny aranycserepekkal fedett házikó süllyedne le a mélybe, hogy később fehér hasára fordulva, ismét felvetődjék és ernyedten, szétnyílt körszájjal, pillanélküli, kiégett szemeivel, holtan is a világot nézze, a hullámokon ringatózva alszik, míg lecsap egy madár és felviszi a magas mennyországba.

Írtyeltem ezt a vén bolondot, aki látta, hogyan hallgatja szájátva a hal az erdők muzsikáját, nézi a víz tükrében a fölötte elvonuló világok változását és aki váltig bizonygatta, hogy a szerelmes halat puszta kézzel is meg lehet fogni... Hát amikor mutogatta nekem, mint a gyermeknek, hogyan kell a riadozó kis halat elkapni, marokkal kimeríteni és ha a dús fogáson csodálkoztam, csak ennyit árult el kacsintva:

- A fehérnépet s a halat a kíváncsisága ejti bajba.

Már letettem róla, hogy valaha is megtudjam a titkát s éppen haza készülődtem a havasról, mikor - mondom - beállít hozzám Mózsi bá s azt mondja komoran:

- Meggondoltam a dolgot, tekintetes úr!

- Milyen dolgot, Mózsi bá?

- Hát a halak dolgát!

Tartóztatnom kell magamat, hogy örömömben fel ne kiáltsak.

- S maga megmutatná?

- Mehetünk! - mondja kurtán.

Kapom a horgot, csalit, sürgölődöm, idegeskedem, de Mózsi bá undorodó pillantást vet a „felszerelés”-emre.

- Hagyja itthon azt a játékszert!

- Csak így megyünk? - kérdem.

- Csak így!

- A kárbid-lámpát se vigyem? - kérdezem - mert erősen hanyatlik a nap és mindjárt este lesz.

- Azt se!

- De az éjjeli halászathoz!...

- Ne tudjon többet! - utasít rendre és nekivág a havasnak.

- Nem a patak felé megyünk? - hökkenek meg, de az öreg válasza sem méltat, csak szuszog fel a hegyoldalra.

- Ejnye, beh különös ma az öreg! - gondolom, de nem szólok, nehogy felmérgeződjék s még meggondolja magát.

Bokros, mocskos, borsikás, elvadult helyen törtetünk át. Elég bajom van magammal, hogy az arcom, gúnyám megmentsem. A kezem is vérzik a tövisektől. Mózsi bá azonban az erdőjárók nesztelenségével siklik át köztük. Hátra se néz, csak bevált újra az erdőbe. Igazi ősvadon. Töretlen, járatlan. Alig haladunk fertályórát, teljesen elveszítem a tájékoztató-képességet. Kellemetlen érzés.

- Vajjon merre járunk? - loholok az öreg nyomában a nedves, víztől szortyogó mohán tovasietve.

A hegy fordul és magas sziklák vetik felém kemény arcélüket. Csak most hallom, hogy valahol a tövükben a patak morajlik.

- Áhá! Most már tudom, hogy átvágtuk a kanyarulatait.

Mózsi bá befordul két sziklalap közé, mintha valami óriási eldobott, szélről szétfújt szikla-könyv két lapja közé mászott volna be.

Követem. Fölöttünk fekete köd terjeng, mintha a lappangva égő szirtek fekete füstje volna, amivel az éjszaka összeszővi a fejüket. Viharoktól letördelt szálfenyők, lezuhant kő-özön között bukdácsolunk. Bénító csend van. Csak néha pilinkézik le a tetőn kapaszkodó nyomorék nyírfáról néhány piros levél, mintha lefelé tartott csőrrel, félignyitott szárnyakkal kicsi hajnalmadárkák hullanának le a sziklák tövébe.

A vén székelly érzéketlenül halad el köztük és szinte az orromnál fogva vezet az alig lábnyomnyi ősvénykén, míg nyomott, rejtett félbarlangban lyukadunk ki, melynek lapos, szürke boltozata alatt kövér, súlyosvízű tó csillog.

- Ez az! - lihegi Mózsi bá.

Bennebb olyan sűrű a setétség, hogy a székelly szinte beleragad, míg a szikla lábától elveszi a világlót és örülök az első felpattanó csillagnak, melynek a vízre hulló kicsi fénye úgy csalja fel a halakat, mint a beleöntött vér.

A Mózsi bá kezében fellobban a szurkos kalán, az erdei fáklya, melynek lehulló cseppjei továbbégnek a vizen is, mikor a sziklafalhoz dörzsöli.

Tempósan beszúrja a fáklyát egy repedésbe, mellém cammog, leül egy kőre és szótlanul nézi a vizet. Én se szólok. A meglepő kép elbűvöl és csak loppal merek körülnézni. A patak vájta a sziklába ezt a rejtett tavacskát, melynek boltozata tompán borul fölénk. Néhol a boltozatnak zöld moha-haja van, a durván vésett köerek közül hínár-rojtok csüngenek le és halkán cseppen az izzadó szirtekről egy-egy vízcsepp a tóba, amely olyan vastagon csillog, mintha a sziklahegy fehérresszürke agyveleje volna. A fénnel megtelt víz üvegszerű és bűvösen átlátszó. A szurkos kalán lángja fennebb csalja a pisztrángokat. Oldalukon a piros pettyek úgy látszanak, mintha kivilágított hajók vesztegelnének a vizen. Pérhalak, márnák, balinok is jönnek és csakhamar az összes drágakövek fénye, a szivárvány színei tükröződnek a tóban a fáklya szeszélyes világánál. Minden mozdulatra megriadnak a halak és eltűnnek a szikla-meder csorbái közt, ahol a víz bemélyed és fekete, reves uszadékfa között szétmállott rákok piros-fekete páncéltöredéke látszik. Van olyan hal is, amelyik felugrik a fény felé és farkával lefelé esik vissza, mint a megvénült nemes ezüst. Mások élő kövekként a fenéken hevernek, vagy néhány finom mozdulattal búvárkodnak, felszállanak, ha az elszakadt hínár-fonál elindul a víz tükreén és ők sietve hozzákapnak. Ilyenkor az úszósugarak meleg illanása olyan, mintha a fáklyatűzből ellopott fényecskét vinnék magukkal a szárnyukon. Kisujjnyi halacskák óvatos csúcs-szája kiszagol a vízből és múltó buborékot vet. Ott, amott sűrű gyöngysorok szállanak fel a titokzatos mélyből, mintha néma halkacagás volna.

Soha, soha sem láttam ilyen szépet!

Az orvhalász is megenyhül, jólesően elmosolyodik és dicsekedve azt mondja:

- Ez mind az enyém! Senki se tud róla!

Nem bírok szabadulni a megejtő képtől. Újból és újból leköt valami friss mozzanat.

A vén orvhalász azonban hirtelen felugrik, jelt ad, hogy csendben legyenek és a sziklahasadékból hegyesre fent szigonyt kap elő. Igazi ősi szerszám. Nem afféle mutatós bolti holmi, hanem „kipróbált vas”. Maga mesterkedte kasza fokából, vagy ócska patkóból. A világlót izgatottan a kezembe nyomja, maga feszülten vigyázza a vizet.

- Tartsa közelebb a vízhez! - suttozja.

Ahogy a víz jobban beveszi a fényt, magam is látom, hogy hatalmas hal közeledik. Síkos teste túrja a vizet. A vén halász két lógó bajszaszála úgy vonaglik az izgalomtól, mintha az is a hal két szájfonala volna. Az öles szigony szúrásra mered, karja feszül. Lángot vet a csóva, lángot vet a hal szeme is.

- Most! - érzem és már kirepül a fegyver.

A víz piros lesz a vértől, az orvhalász felujjong:

- Megvan!

Pillanat alatt partra rántja a halat, de ahogy ránéz, összerezzen.

- Nagy baj van!... Szörnyű baj!

- No.

- Megfogám az őrhalat!

- Mit fogott meg?

Nehezen kitudom, hogy az őrhal csak nagy viharra és nagy veszedelemre jön fel a mélyből. Kinek az útjába akad, annak a házában halál lesz.

Nem hiszek a babonában, mégis megüt a szele.

Kissé irtózva nézek az átlátszó állatra, amely súlyos, mint az ón és dühödten csapdossa farkával a partot. Csak most veszem észre, hogy százával tolongnak felénk mindenünnen a tóból a többi halak is, mintha támadni akarnának.

A vén halász fehéren meghátrál.

- Vesse vissza a vízbe!

Fél hozzányúlni, de én is csak önkénytelen borzongással csavarom ki a szigonyt a hátából és visszarúgom a halat, amely foszló vörös vérvonalat húz a vízbe, amint eltűnik újra a mélyben. A többiek is utána merülnek, de még sokáig furcsán forr a víz nyomukban.

Mózsai bá, ez a félig barbár, kemény, inas székelő láthatólag tusakodik magával.

- Nincs más mód! - morogja.

Olyan elszánt, feszült, indulattól lobogó, vak, mintha kés volna a kezében.

- Hát most látta, úgy-e! - támad rám.

- Mit? - hebegem.

- Hogy ilyen hal-hely nincs több a havason!

- Hát az igaz! - szorongok, mert az ember elszánt és nem tudom, hogy mit akar.

Szinte gyűlölködve sisteregnek elő a szavak.

- Tudja-e az úr, hogy harminc esztendőn keresztül ebből a tóból éltünk... Ez volt a mindennapi kenyerünk!

Bólintok, hogy elhiszem.

- Dehát mondja meg, hogy mit akar - megyek neki én is.

A vén halász megrándul, mintha hideg hal csapott volna a szívéhez.

- Én... én - küszködik - ezt az egész gubút halastól, mindenestől magának adom s esküszöm arra a fennvaló-egyigaz-istenre, hogy többet az életben még a tájékára sem jövök!... Nem mondhatja, hogy nem vagyok tisztességes ember!

- De miért? - döbbenek meg.

Mózsai bá nem bírja tovább. Ellágyul, megrokkban és felfogott kézzel instál:

- Legyen minden a magáé, csak gyógyítsa meg!...

- De kit?

- Szegény Borit!

- A feleségit?

A vén halász reménykedve sürget:

- Mindent megmutattam. Saját szemével győződhetett meg... Nem kívánom ingyen!... Az utolsó falatomat adom oda, csak segítsen rajta!

- De... de - szabódom.

Azt akarom mondani, hogy nem vagyok orvos, nem értek a gyógyításhoz, de Mózsai bá félreérti, azt hiszi, hogy keveslem a fizetséget. A szigonyt is a kezembe nyomja, valahonnan a horgát is előrántja, amelyen ott fityeg a pisztráng-csali színes kakastollból, amely után méterre is felugrik a hal és mindjárt teljes lelkéből magyarázza is, hogyan kell bánni vele. Mutatja is:

- Így kell hordozni a víz felett, mintha repülő virág volna... Ez is legyen a magáé! Ilyen horog nincs több!...

Most már igazán nem foszthatom meg szegényt minden reményétől. Idefenn, a havason, úgysem kapna jobb segítséget. Napi járóföldre nincsen doktor.

- Menjünk! - biztatom meghatottan.

Az öröm megrázza az öreg embert.

- Tudtam én azt, hogy jó helyt járok!

A máskor szótalan, zárkózott embernek egész úton jár a szája, mint a gyermeknek.

- Az Isten hozta fel a havasra a tekéntetes urat. Tudom, hogy nagytudományú ember, biztosan segíthet, ha akar...

- Nono! Meglátjuk! Majd meglátjuk! - mérsékelem, hogy ne legyen nagy a csalódása.

Az éjszaka kavarog a fák között s a havas már javában alszik. Csak mi törtetünk át hegyen-völgyön, izzadva, lihegve.

- Még csak a Csinódon kell átmennünk! - biztat. - Mindjárt ott vagyunk!

- Van-e valaki a beteg mellett?

Nekem is most jut eszembe, hogy megkérdezzem.

- Az Ülkei Ádám felesége! - nyugtat meg.

- Akkor jól van!

Üggyel-bajjal feljutunk a Csinód tetejére. Ide már látszik a Mózsi bá kalibájának a tüze. Ettől új erőre kap.

- Még fenn vannak!

Futva vág újra neki az erdőnek.

Én mindenütt a nyomában.

- Még csak a sirülő van hátra! - szól vissza örvendő, de alig lép néhányat, egyszerre megtorpan és állva marad, mintha gyökeret vert volna a lába.

- Mi az? - állok meg én is és belefülelek az erdőbe.

- Elkéstünk! - hebegi a vén halász.

A tűz felől alig hallszó énekszó ver ide:

„Oh, keserves jajszó, mindnyájan meghalunk!”...

Az Ülkei Ádám felesége virraszt csendesen a halott felett.

A vén halász leejti a fejét:

- A hal! Az őrhal! Tudtam én azt!... - és csendesen belép a fák közé, mintha koporsó után ballagna.

A hideg fokozódik.

Ősz van.

A halak maholnap leszállnak a mélybe.

Hal, ember egyaránt!...

XX SZARVASBŐGÉS

A lomberdő már piros, sárga, ezüst, szivárványszínekben haldoklik. Jól mondják, hogy az ősznek arany lába van s ahová lép, mindent bearanyoz. A havas fölött már átlépett. A fenyves is elkomorult és megvénült. Az éjszakák hidegek, még a szép nap is álmos és jóleső fáradtság horgasztja le a vadak fejét.

Királykútja sűrűjében napok óta várja végét az öreg király, egy harminckettes, remek szarvasbika. Alig bírja már koronáját, olyan súlyos lett. Fejét hosszan elnyújtja a mohán, hogy viselhesse. Ködruhában állanak fölötté a fák és lassan feltérdel, nézi az eget, mert most kél a nap. Merev, lefityegő ajkán úgy látszik a gyér, hosszú, ezüst sörte, mintha fényszakállá volna. Ferde könnygödrei kiapadtak, homloka behorpadt, egyenes orrgerince szikáran ütközik ki, az egykor könnyed paták ólomsúlyúak és hidegek. Sovány, erőtlen lett szegény, didereg a harmattól és fullasztja az erős havasi levegő. Lassan feláll, kitámolyog az erdő szélére, hogy csontjai még egyszer átmelegedjenek a napfénytől. Nedves bundája párálva szárad és reszkető dümmögéssel kószál. Még egyszer „templomba megy”. Oldalt összenyomott hosszú nyakát feltartja és körülnéz, de kialvó szemei már csak sejtik a hatalmas hegyeket, gyönyörű rengeteget, ahol eddig ő volt az úr. Nem is igen lát, inkább csak álmodik. A fák, a tisztás még egyszer tele lesznek fehér virágokkal, mintha a tavasz teje öntötte volna el az erdőt. Önkénytelen lehajlik az édes fű után, de már nem kell az étel se. Ide-oda támolyog a feje, mintha ma született, erőtlen csíráborjú volna és fához kell támaszkodnia, hogy megpihenjen. Félelem szállja meg és búsan hörög, mintha embert fojtogatnának. Aztán csend lesz. A szarvas a fához támaszkodva alszik.

Semmi sem zavarja. Még a tengő-lengő őszi légy se száll reá. Utolsó napja legyen szegénynek csendes. Minden kíméli. A fa susog neki, a nap langyos fénnel csendesen öntözi. A vadhajtó kutya is befogja a száját, míg ijedten hátracsapott fülekkel elhalad mellette.

Így alszik egész nap. Fekete-barna agancsai olyanok, mintha feje fölött bokrot vetett volna a fa törzse. Csak akkor ébred fel, mikor sárga hasa alá süt a lenyugvó nap.

Felrezen és maga is meghökken a szinte hihetetlen változáson. Ereje visszatért, mintha kilépett volna a halál árnyékából, mintha újjá született volna. Honnan tudta volna szegény oktan állat, hogy ez mindössze a vég előtti utolsó felragyogása csak az életnek.

Mind a három hangja megjött, mert három hangja van a szarvasnak: riasztó, mint az őzbaké, bömbölő és panaszkodó. Ércesen kürtölt és felvetett fejjel hallgatózott a többi után, de választ nem kapott, pedig soha jobban nem vágyott a többi után. Gyöngyös szarva csörrent az ágak között, mikor megrázta és kiugrott, hogy nyomot keressen. Hetvenhét jele van a szarvasnak az erdőben, nem volt nehéz rátalálnia. A szag is vezette. Egyenesen átvágott a madarasi részbe és az ingoványos felett megállott. Dühösen fújva szagolta a nyomot. Egy másik bika ment el itt, erős, nehéz szarvasbika. Ahol elhaladt, mindenütt levágta a fűvet. A sátés, mocsaras helyen jött keresztül és még „pecsétet” is hagyott, ahol lerúgta sár-bocskorát. Az öreg gyorsan haladt a nyomon, amely csakhamar kihűlt, de később a köves, levert erdei úton újra rátalált a zöld nyomra, hol a másik a levágott fűvet kihullatta csülkei közül. Ez a fűvesztés az erdőben lomb jelekben folytatódott, ahol agancsával a gyenge lombocskákat letördelte. A hangyabolyig kísérte, amellyel a másik enyelgett, földig szántó szarvaival szétverve a bolyt és itt abbahagyta. Néhány, lábán rothadó, mélyrehúzott kalapú gombát megszagolt és várt. Csendesen esteledett. Minél jobban setétedett, izgalma annál inkább fokozódott. A reggel még halálverejtékben fürdő nyers csuhája megfeszült és furcsa tüzet érzett tagjaiban. Az üzekedés vágya

mégegyszer feltámadt az öreg bikában, a világ minden kincse ott ragyogott a szemeiben és csak a jelle várt.

Mire odaérett az est, a jel is megjött. Valahol Székhavasa oldalában barcázni kezdett egy hím. Bögése megrázza az éjszakába dermedő erdőt. Az öreg király a hang irányába veti figyelő fejét és előnti az indulat. Felső ajkait fintorgatva rágja, fogait csikorgatja, szemeit dühösen forgatja és lehajtott fővel belefúj az avarba. Többé nincsen nyugta. Kurtát hörögve száguldani kezd az erdőn végig, a rigyető hely felé, ahol már évek óta megtalálta boldogságát. Teleholdfény szemetéz az erdőre, de a bikának ilyenkor nincsen szükségük világosságra. Eléggé világít a két szemük és a szívük, ahogy hátraszegett fővel kürtölnek, vagy orrukát a földre tartva szakadatlanul lótnak-futnak, keresik a sutákat, szétrebbentve a fiatal, fejletlen leánynepet, kamasz nyársasokat, míg megtalálják kedveseiket és űzik, hajtják maguk előtt a rigyető helyre, a félig ezüsttel kivilágított szép szálfák közé, hol hallgat a csend, puha a moha, ízes a rügy, ághajtás, szálfű és lombok takarják el a csókot és minden lélekzetre egy-egy piros levél hull le a fákról. Ilyen piros szavakkal beszél az ősz és a szerelem. Jó, jó, jó itt lenni és a barna, vértől izzó suták lomboktól takartan, remegve nézik a vőlegény büszke táncát a holdfényben, ki hatalmas, kihívó szózáttal hívja viadalra az erdő legényeit, vérbefutott szemekkel felbiggyesztve ajkát és pusztításra kész harciasságában felduzzadt nyakkal, izgalmában nekiront a fáknak, felhányja a gyeget és szétszórja a hantokat.

Az öreg király megbüvölve torpan meg és félelem rándul végig a gerincén. A hatalmas erő lenyűgözi. Nem mer moccanni se és elhamvadnak szemei, mintha a halál esernyőt tartana fölibe. Neki már vége... Öreg, aszott, gyenge, árnyéka már csak önmagának. A kicsi suták lábaikkal a földön dobogva undorodnak tőle és bosszúsan böffentenek oda a deli bikának, hogy űzze el onnan, de az erdő daliája észre se veszi, az édes ingertől egész testében nyújtózva megmerevedik, remek agancsa fénylik, mintha aranybokor volna és ágainak fehér hegyéből fény csap ki, mintha csodagyertyák égnének rajta.

Az öreg király gyönyörködve nézi. Nehéz érzése elmúlt. Mintha önmagát látná. Éppen ilyen volt ő is évekkal ezelőtt. Ilyen nemes és szívós, hatalmas és deli. Akkor nem kellett ilyen nyomorúságosan meghúzódnia a kidőlt fák mögött. Lesujtja a lemondás és szomorúan ejti le kiszáradt, üres fejét, melyben már pusztulóban az élet. A következő pillanatban azonban ijedten rezzen össze. Háta mögött zúgó szarvasbögés harsan fel, hatalmas és az egész havason átszálló, mintha az erdő orgonája zendült volna meg. Tele erővel és szilajsággal. Az öregnek még a csontjai is reszketnek tőle, pillanatig elsiketül és hosszasan zúg a feje tőle. Harcra kapja szarvait, mert jön a vetélytárs, csörtet, dohog az erdőn keresztül. Orrlikai fehér, forró párát fújnak. Teste szenvedélytől tüzes, nehéz bak-szagot áraszt, mikor elront a végét járó öreg bika mellett és kidobban a tisztásra a másik elébe.

A varázslat teljes lesz.

Az erdő köröskörül felzendül, mintha csak ezt a pillanatot várta volna, hol itt, hol ott zúg bele az éjszakába a szarvasok kürtje olyan erővel, hogy nyugtalanul megmozdulnak tőle a falevelek, felriadnak az alvó fák és a szerelem aranypárája úszik a levegőben. Menekülő suták dobognak valahol, szarvak csattannak össze, mintha ezüstpálcákat vernének egymáshoz, összetiprott fák recsegnak, majd hirtelen elhal minden nesz, mintha a riadó szarvasok önmaguktól megijedtek volna.

Csak a két büszke bika áll egymással szemben elvakultan. Nem látnak, nem hallanak. A düh és szenvedély végsőkéig forrott bennük. Méltó ellenfelek. Örömeiben tapsolhat egy reves faoduból kileső halál, mert ezek addig nem tángítanak, míg valamelyikük ott nem marad kiontott véreben, vagy nyakatörötten. Dühös vörös tekintetük egymásba olvad, mozdulatlaná dermednek, a két súlyos test szinte láthatólag süllyeszti a lábakat a földbe, a hatalmas izmok

feldudorodnak, megfeszülnek, a lobogó vér forró patakként hallhatólag lüktet, árad bennük s a kitágult orrlikák közt a fény-száj mohón remeg.

Fenséges pillanat. Minden élvezi. Az egész erdő, a komor havas. A szálfák mintha mind arrafelé hajlanának, hogy a két bajvívónak egyetlen moccanását se mulasszák el. A hold teljessé tárul a gyönyörűségtől, a bokrok úgy reszketnek, mint éretlen, kicsi leánykák, kiket elfeledtek elszídni onnan. A szerelmes suták, a válogatott hárem boldog izgalommal előre nyomul a szálfákig és alig várja a pillanatot, hogy az értük küzdők összeüssenek. A feszültség már-már elviselhetetlen.

Az öreg bika is elbódultan kiegyenesedik és rámered a képre. A különös légkör őt is újjáteremti. Az ő agya is elbódul, hideg nyelve elforrósodik, erőtlen lábai megacélosodnak, csontjai forrók lesznek és már-már kiront, de a két ifjú bika leszegett fővel most egymásnak rohan. Azt hinnéd, szikra pattant ki a két homlokból, ahogy összezsattan. Több hang nincs is. Némán vívják a viadalt felfújt testtel, egymásba robbant, láthatatlan erővel, kocogó, csengő agancsokkal és csak fújó, szaggatott lélekzetükről látni a fojtott dühöt, a halált megvető, emésztő kábulatot, amely bensőjüket eltöltötte. Néha az acélos paták megdobbannak a földön és úgy belefúródnak, hogy az alant rejlő víz buborékot vet szétfeszült csülkeik közt. A két hatalmas, a lekötött erők mozdulatlanságával küzdő rőt vad olyan, mint két rozsdás szobor, amelyek azonban mégis úgy telítve vannak élettél és indulattal, a művészet örökkévalóságával, mintha azt mondanánk: - „Az Isten se volt, amikor mi már itt állottunk!...”

Ha kacagni tudnának, kacagnának a felajzott suták örömükben, mert értük van mindez.

Nehéz felhő vonul át az erdő fölött és elsötétíti a küzdőket, mintha az éjszaka nem bírná tovább nézni a halálos erőfeszítést és közéjük ereszkedett volna. Fejüket eltakarja az árnyék és most olyanok a bikák, mintha a boldogság, a megálmodott új világ fekete kapuját akarnák bedönteni.

Tovább, csak tovább, mert a legyőzött hang nélkül összerogy és kicsordulnak könnyei. Erre vár mindkettő, hogy elmondhassa a rengeteget betöltő mennydörgő himnuszát.

A véres diadal azonban még messzi van. Erejük nemhogy lankadna, hanem még fokozódik. A vas-idegek, izmok töretlenek és elpusztíthatatlanok. Ha a fejek lesiklanak egymásról, újra és újra összezsapnak.

A látványra felajzott öreg bika az élvezettől felhúzott innnyel, koronáját hátára borítva, egyenesre nyújtott fővel nézi a gímek küzdelmét. Lépésről-lépésre közeledik, mohón, elborult szenvedéllyel, de az erőtlenségtől összerogy. Belesóhajt a fűbe, de a csattogó szarvak ismét talpra állítják, tovább szédeleg, nem is tud róla, hogy haldoklik és csak a vágya, a lelke utolsó fellobbanása az, ami él benne, hogy még egyszer, csak még egyszer!... Sietnie kell, mert mindjárt vége a harcnak. A két nehéz bika a végső tusát vívja. Már érzi a vér szagát és beledobban vén tagjaiba a düh. Szemei fátyolosak és csak derengőn lát, inkább érzékei mondják meg, hogy mi történt. A vér, a vér!... A csillapító vér!... Az egymásnak feszült bikák feje elcsúszott és felhasították egymás oldalát, de piros agancsokkal is tovább küzdenek. A dobbanások kurtábbak és gyengülnek. Jól hallja az öreg. Gyengülnek... Percek kérdése a győzelem! Figyel, hogy nem hallja-e az eltört nyak roppanását... A suták a végsőig izgatottak, testük különös dühítő szaga a végsőig fokozódott. Ez a hangtalan, de ellenállhatatlan biztatás: - „Öld meg!”... A furcsa áram tovább viszi az öreget, kiér a fák közül, de elkészt. Nem látja, csak tudja. Érzi, hogy valamelyik kiontotta a másiknak beleit, mert a gyomorban levő füvek illata betölti a levegőt...

A győzelem harsonája azonban elmaradt... Miért maradt el?

Ijedt dobogást hall.

- Hová futnak ezek? Mi történt?

Nem látja szegény a rémületet, amit okoz, amikor kitántorog a fák közül az éjszakától ijesztővé nagyított, sovány, kopár testtel, tántorogva, szinte a fák tetejéig emelt koronával, sorvadt, hatalmas csontvázként rogyadozva, magánkívvül.

A küzdő bikák, szerelmes suták rémulten néznek a viadalra hívó bőgésre tátott szájra, melybe belerekedt a hang és iszonyodva menekülnek el, mert a haldoklók a legerősebbek a világon.

Az öreg bika mit sem tud már a külső világról. Új világ nyílt benne és kavargó, meggyötört szemei új színt váltanak.

És megkezdődik az öreg királybika utolsó bőgése a havason.

Ő is eljárja utolsó táncát a gyepen, megküzd a fákkal, felszántja a mohát, hantot és büszke tartással, erejének utolsó maradékával belebőg az erdőbe. Utána még tompább, még nyomotabb lesz a némaság, mert minden tudja, hogy ez csak halálkiáltás volt, de a vén bika felfigyel, mert ő hallja a választ. Az erdő minden zugát betöltő harsonát és halált megvető bátorsággal várja ellenfelét, aki jön is csörtetve, erőt és fényt, szenvedélyt árasztva maga körül... De mintha a fák fölött száguldana, ahogy bömbölve leereszkedik a madarasi tető csúcsáról, hol eddig őrt állott az éjszakában. Soha nem látott vörös bika, ki testével mint nádszálakat hajtja félre útjából a szálfákat és az egész alvó világot felébreszti csontot-velőt átjáró bőgésével. A vén király azonban nem retten. Lehajtott szarvakkal várja és dühtől vörös fény lövell ki orrlíkain, agya elbódul, nyaka felduzzad és olyan erőt érez, hogy a hegyeket el tudná hányni a helyükből.

- Most! - találja ki az összeecsapás pillanatát és nekimerevedik ellenfelének, de a velőtrázó ütés helyett mindössze könnyű, meleg érintést érez, mintha tűz melege nyalta volna végig a testét és a vörös bika semmivé foszlik.

- Ez furcsa! - gondolja magában, mikor tehetetlenül a földre rogy és nehéz koronája az ég felé rántja fejét...

Még elmosódottan hallotta a bikák bőgését a hegy tulsó oldaláról, még egyszer megrándult tőle, a könnye kicsordult és mozdulatlan maradt.

Akkor már kezdett virradni.

XXI AZ ŐZ

Hasad a hajnal.

Halk zúgás borzong az erdő tetején és a derengésben zöld fény csap ki a fenyők csúcsából. A hegyeket lengő ködhidak kötik össze, melyek lassan felszakadnak, megülik a szirtek fejét, a felbukó naptól átszínesednek és arany lavinaként legurulnak a szakadékokba. A piros hasú felhők elúsznak és lebuknak a láthatár mögött.

A havas lassan világosodik. A rengeteg mélyében még mozdulatlan a sötétség. Komor, nehéz helyek ezek. A világ végéig nem fog megvirradni bennük. Homályos bűnfészkek, hol csak vak, savanyú hangyák élnek. Rothadt, meleg lélekzetük elkábítja a vadakat is, melyek zavaros tekintettel osonnak át rajtuk. Félelem didereg bennük és a hatalmas szálfák is olyanok, mint fekete, ijesztő felkiáltójelek. Ezekről jön minden rossz a világra.

Szerencsére odalenn a völgyekben nyugodt, enyhe idő van. A harmattól nehéz, ázott lombrengeteg párája fehér füstként száll fel róluk. Tiszta, ártatlan és szép minden.

Csend van és mozdulatlanság.

A bokrok sátra alatt lábon állva alszik egy őz. Korán van. A hegyek még szédülnek a föld első, zavaros lendületében és a hajnal mámorában piros, zöld, fekete, fehér színfoltokká mosódik minden.

Aztán álmában felkacag egy madárka.

Újra csend. Még minden alszik. Bár soha többé egyetlen szem fel ne nyílna! Bár minden így maradna ebben a meleg, öntudatlan, néma kábulatban. Bár...

Hirtelen lövés dördül valahol. Éles, erőszakos, csúf, halálos lövés és utána ijedt, fájdalmas őzsikoltás hasít bele az erdők drága csendjébe.

A kicsi, lábán alvó őz megugrik, szemébe vércsepp hull és rémült futással menekül. Újabb lövés csattan utána, de szerencsére nem talált. Valaki káromkodik. Olyan nyersen, olyan istentelenül, hogy az erdő beleremeg és minden felriad tőle.

Ember van az erdőben. Tudja minden, mert megfertőzött mindent. A vadak fogukat csikorgatják rejtekükön és gyűlölettel tajtékzanak. A gyengébbek remegnek és félelem bénítja meg őket. A medve baljós pillantással morog barlangjában. Izmok, karmok feszülnek, a szájak vigyorgó görcsbe rándulnak, a kígyó testét a furcsa inger a levegőbe pattantja és dühösen belemar a sziklába. A madarakba belefutad az ének és a szikla is olyan komor, mintha nap-szúrást kapott volna. A fák mereven nézik, hogyan üzi lihegve a sebzett kis őzet, ki az előbb még a lábán aludt alattuk.

A szerencsétlen kicsi állat pedig irtózva menekül és minden ugrásnál egy-egy vércseppet hullat a földre, falevelekre. Egy-egy néma piros vércseppet.

Szédítő futásában úgy látja, hogy az egész világ menekül. Füleiben füttyül a levegő, mintha a testből távozó lélek sikoltana. A hirtelen elmaradó fák egymáshoz verődnek, az erdő boltozata zöld síkká folyik össze, a hegyek szembe futnak vele, a vörös láthatár zavarosan szédül mögéje és az egész világ csakhamar vörös gömbbé válik tekintete előtt.

Az egész világ őt menti az ember és a halál elől és minden remegve vágyja, bár a kicsi őz ne lankadna. Amerre elhalad, szinte egyenes vonallá nyúlt kicsi barna teste a fák boltozata alatt, még a falevelek is megreszketnek fölötte és halkan susognak:

- Siess!... Siess!

Szél támad a nyomában, úgy úszik a vágató állat dermedt szívvel, két nedves orrlíán kigőzölgő forró lehellettel, öntudat nélkül. Talán már nem is élőlény, hanem csak menekülő test. Nem lát, nem hall, csak a legyőzhetetlen ingert érzi: futni, futni!...

Közben hull, hull a vére. Minden lépésnél egy-egy csepp, alig egy csepp, de az élete ennyivel rövidebb.

Borzasztó ez a véres út!

Már nem bírhatja sokáig.

Lábai már gyengülnek, rőtbarba bundája verejtékben úszik, szarvacskái hidegek és már-már torkába fullad lélegzete.

Pedig könnyű, alig látszó kis sebet kapott és mégis bele fog halni. Úgy fog elszállani utolsó lélekzete, mint ahogy a falevélről, fűszálról eltűnik a harmat. Fínom kis lelke elpattant, mint a buborék.

Mondom, ami maradt belőle, az csak test. Szelíd, szűzi, kis apácatest, kinek egyéb bűne nem volt, mint egyszer... Egyszer mégis titkos szerelmi vággyal megcsókolta egy éjszaka a patak vizében látszó holdat.

Talán ezért fognak nagy leányszemei örökre becsukódni, hiszen - jaj Istenem - már véresek az ajkai is és alig tántorog a Kútpataka kopár hegyoldalán.

Csak még egyszer beérne a sűrűbe!

Fejcsóválva néz utána a cserefa szürke ágán ülő rövidlátó öreg fülesbagoly:

- Mi lelte ezt az őzet?

Aztán visszamélyed súlyos matematikai problémáiba. Nem ér rá ilyen kicsiséggel törődni.

Az őz nem is tudja, hogy már alig vánszorog. Észrevétlenül rogyik össze egy boróka bokor alatt, de úgy érzi, hogy tovább fut szabadon, fáradtság nélkül, utólérhetetlenül. Még szédítő az irama. Félig behunyja szemeit és úgy érzi, mintha világokat röpülne át gátlás, félelem nélkül. Csodálatosan szép, langyos erdők maradnak mögötte és a virágos mezők fényében szájig érő édes füvek közt vezet útja, a bokrok tarka árnyéka alatt pedig lábai nyomán úgy cseng az ösvény, mint az arany. Fölötte vörösen ragyognak a fejalakú sziklák, mintha arany agyuk volna és zeng a levegő. Mitől zeng, nem tudni. Az ég könnyű kupolája a hegyeken nyugszik és - azt hiszem - megcsendül, mint valami kék harang, mikor egy-egy bódult madár neki-ütődik. Sasok kiáltanak, kis madarak esnek ágról-ágra, éhség érzik a vadak forró szájában és mikor felveti még egyszer szemeit az őz, látja, hogy kék mókus ugrál a rengetegben ágemeletről ágemeletre.

Ha valaki az erdőn kék mókust lát, aznap meghal az, de ezt nem is sejti a kicsi őz. Kissé elbámul, hogy a kék mókusok megsaporodtak. Tele lesz velük az erdő, szinte kivilágosodnak fényüktől a nehéz, hideg, sötét szurdokok, villognak az ágak reszkető levél-függönyei közt, majd lehullanak holtan a földre és köröskörül kék lesz tőlük a hely. Más vadak, madarak is látják és ijedten menekülnek onnan:

- Jaj, a kék mókusok!

A kopár hegyoldalon fekete kövek ütköznek ki, mint földet túrt vaddisznóhátak, távolról a láthatár szélén, hol a hegy a mélységbe hajlik, egymástól elmaradó fák sora látszik, mintha temérdek testű, kerekfejű ferences barátok mennének mezítláb az égbe. A patakok olyan tisztán hullanak le a hegyekből, mintha az Isten mosta volna meg bennük a kezét. Ahol

megszakad a fenyőerdő, a Rez oldalában, könnyű nyírfák süttetik fehér lábukat a nappal, a parton pedig egy szomorúfűz szürke hajával játszik a szél. És él, örvend, mozog, minden. A hegyláncok összefogott kézzel forognak és magukkal húzzák a haldokló őz fáradt szemeit.

Aztán lassan összefolyik minden előtte. Még egyszer felugrik a földről, mintha bőffentve virágos bokron szöknék át játékosan és lassan besötétedik körülötte.

Már öntudatlan utolsó sírása, ahogy gyengeségtől nehéz fejét emelgetve hozzáveri a földhöz. Úgy sír, mint a haldokló gyermek. Az egész erdő visszhangzik tőle. Véres arcához száraz falevelek, mohatörmelék ragadt. Hosszan tart végső panasz, míg fokozatosan gyengülve utolsó sóhajtásban elhal.

Valami nagyot csattan füleiben, oldalára fordul és vékony pálcálábai kinyúlnak.

Az utolsó pillanatban kék mókus ugrott a hátára, majd az is halványodni kezdett, végül semmivé foszlott az is.

Az őz halott.

A föld pillanatra megáll, aztán a nap mégis továbbmegy az égen.

Minden boldog, csak az őz halott.

Szép volt a világ...

De még szebb a halál...

Végre nyugalom...

A kicsi őz-holttestre orvul, némán rákúszik az árnyék...

XXII

A NAGY PIROS VADTEHENEK

Tetőfenyőt megkerülve ereszkedem le az erdőpásztor, Ádám Emri bá szállásához, ahol Élthes Zsigával, az aljegyzővel, egymásnak találkoztunk, és gyönyörködöm a tájban. A sudár fenyők itt már bokrokká törpülnek s a ragyogó szirtek örök némaságban fekszenek. Távol a Kárpátok azurkék gerincén fehérén vonulva legelnek Isten juhái, a felhők. Meg nem rendülő békességben él idefenn Emri bá a leányával, Ámálival s a vadakkal, madarakkal, mióta a feleségének ezelőtt tizenhat esztendővel kiloccsantotta az agyvelejét a medve. Azóta nem történt semmi baj. Így ősszel azonban a köd kellemetlen. Se tűz, se szél el nem hajtja. Két rongyos, gyapjas kecskéje van Emri bának, az is egész nap nedvességtől csepegő szakállal, dideregve mekeg fel az égre. Az idei ősz azonban jól viseli magát. Aranyosan ver a nap a mészkő szirteken, még meg-meglebben a fény, mintha a pátriárkák szakála száradna rajtuk.

- Netene! - örvendezik Emri bá. - Hova írjam fel?

- Hát kied? - vetem le a puskát, tarisznyát a tűz mellé.

- Megvagyok én es!

- Hát Ámáli?

- Valahol itt sétálnak a jedző úrral... Nincs több félórájánál, hogy megjött ő es.

- Eddig nagy leány lett Ámáli! - tudakozódom. - Van három esztendeje, hogy nem láttam.

- Biza megnőtt... Készül férjhez.

- Csak nem? - lepődöm meg. - Kihez megy?

- A Csedő úr volt szolgájához, Kárujhoz. Úgy tervezik, hogy a nagyfalusiaktól árendába veszik a fűrész, amelyik ott van Szökőpataka felett... Csak még a pénzből sok hibázik, s az árenda felit előre kérik, - magyarázgatja Emri bá.

- S mennyi az árenda?

- Nyócezőr, de ameddig nincs pénz, nincs fűrész, s nincs lakodalom.

- No szegények! - sajnálom őket, mert nyócezőr nagy pénz a havason.

- Ámáli bízik, hogy az ősszel kicsinálja! - vigasztalga az apja.

- Azt ugyanbiza miből?

Emri bá vállat von.

- Aszondja, hogy szarvasbikát addig nem lő senki a havason, míg neki nem fizet.

- Mit beszél?

- Én azt, - bizonykodik Emri bá - hogy ennek az én leányomnak a szavára úgy mennek a nagy piros vadtehenyek, mint a kezesbárányok, s ha egyet sikojt nekik, még az országból is kifutnak.

Jóízűt kacagok rajta, mert szokott effélit lódtani Emri bá, s tréfásan éppen oda akarom kiáltani Zsigának, ki éppen az ösvényen befordul a leánnyal, hogy: - „No Zsiga, arról a bogos gyertyánfáról vágj le magadnak egy szép tizenhatost, s menjünk, mert itt ma más agancs nem lesz!”, de a torkomon akad a szó, mikor a leányt meglátom. Arányos, szép, barnapiros,

kormos, vad teremtés. Üde, tiszta, romlatlan, vadmadár, tele lappangó tűzzel, színnel. Még a lélekzete is fenyőillatú. Piros kapcabocskorkája úgy fénylik, mintha tűzbe lépett volna.

- Szökjél az ölömbe s beszéljessünk! - gavalléroskodom, s az orcája felé nyúlok, de Ámáli hirtelen ráüt a kezemre.

- Nyughassék, tekintetes úr!

- Ejnye, vadmacskája! - gyönyörködöm benne. - Hát elfelejtetted, hogy én hoztalak le a fáról, mikor a madár után másztál s a kicsi kezed beszorult volt a likba?

A leány arca kedvesen ellágyul.

- Hallom, hogy mégy férjhez?

- Én igen, ha az Isten megsegít! - mondja zavarodottan.

- Ahhoz a málészájú Károlyhoz! - bosszantom. - Ha ügyes legén kell, itt vagyok én, vagy a jegyző úr. Ő is legényember még.

Fel sem tűnt, hogy akkor milyen különösen néztek egymásra.

- De azt már nem hiszem, - jár a szájam - amit apád mondott a szarvasokról...

- Pedig az úgy van! - bizonykodik konokul a leány.

- Én se hiszem, - szól bele Zsiga is - de egye fene azt az ezer lejt, há megadom, ha igaz, amit mondasz, Ámáli.

A leány megrándul örömében.

- Ügyelj a jegyző úrra! - kerregek, mint a kakas, ha ülöt lát. - Nagy veszedelme ő a szép leányoknak.

Ámáli elpirul, de így szól:

- Ne féltsen maga engem!

Hát nem is kell féltetni. Úgy lehet benne olvasni, mint a nyitott könyvben. Jólesik látni szenvedélyes mohóságát, ahogy a pénz után nyúl, a háláját, örömét, hogy most közelebb van a kicsi fűrészhöz, amely ott van Szökőpataka felett a fák közé rejtett barna házacskaival, aminek minden pillanatban madárka száll az ablakára. Nem bírja leplezni örömét. Tisztán és nyíltan előttünk éli át minden vágyát, minden álmát és - bűn, vagy nem bűn, - de szinte irígylem azt az iromba, nehéz testű parasztlegényt, ki ilyen szép harmatos, piros hónaljú madárkát fogott magának. Hiszen annak az egészséges, acélos, finom testétől még a feredővíz is megpirosodik. Tiszta kár és véték, hogy ez a drága teremtés így elvesztegetődjék. Cseppet sem csodálkozom Élthes Zsigán, hogy alig bír uralkodni magán és sürget, hogy induljunk már.

- Előbb falunk valamit! - csillapítom, de az étel egyikünknek se igen kell, s a vacsorát csak elfuseráljuk. - Hová megyünk? - adom meg én is magamat, mert látom, hogy a fiatalok türelmetlenek.

- Csak ide Havaskert széjjibe! - aszondja Ámáli.

Meghökkenek.

- Te, ne tégy bolonddá, leánka! Mióta a világ világ, Havaskertnek még a környékét is elkerülte a szarvas!

- Honnan üsmeri olyan jól a tekintetes-úr a nagy piros vadtehenök útját? - incselkedik velem Ámáli.

- Jó, jó! - hagyom mentire a dolgot, mert tetszik, hogy „nagy, piros vadtehenek”-nek nevezi a szarvasokat.

Kicsit korán is van még. Legalább két órát várni kéne, míg a bögés megkezdődik... Különbö mindegy. Úgy se komoly dolog az egész. Játék az csak.

Az idő különben gyönyörű. Közben a hold is felkél. Nagy, teleszájú hold. A hegyek olyanok a fényben, mintha tej ömlött volna végig rajtuk. Nesz nélkül mászunk fel Királykútja fölött és lágyéig süppedünk az évszázados mohabuckákba.

A tetőn megszukszánunk. Gyönyörű irtás ez a Havaskert. Mindössze néhány öreg fenyő beszélget benne. Szarvasoknak azonban híre-pora sincs.

- Itt szoktam ülni! - susogja Ámáli.

- Ülhetünk akár hét nap, hét éjjel, ide szarvas nem dugja az orrát! - kuncogok, de Zsiga vág a szemivel, hogy minek az anyám öröminek nem maradtam otthon.

A leány elnyílt, nagy, kerek szemekkel nézi a lábunk alatt köröskörül morajló fekete rengeteg, mintha azt kutatná, hogy merre is lehetnek azok a „nagy piros vadtehenek”. Izgatott és remegő, mintha ismeretlen szertartás előtt állana és babona-szavakkal, nehéz varázsigékkel erőszakosan imádkozná bele magát a különös hangulatba, titkos erőket kényszerítene elő a lelkéből. Szinte láthatólag kínozza magát és olyan sápadt lesz, hogy a hold akadálytalanul átsüt az arcán. Már olyan, mintha mi ott se volnánk, csak az éjszaka volna vele a rengeteg varázslatában. Nem természetes, ami ezzel a leánnyal történik és borzongva nézünk rá. Önkéntelen előrenyújtott hosszú, vékony gyermekujjai kinyúlnak a sötétben és két kicsi barna keble halmot rak a szakadt ingecske alatt. Terhes, ingerlő és minden erőt szétoldó ez a látvány. Lehet, hogy az éjszaka is teszi ezt a különös varázst, az idegeinken átmorajló, alattomos rengeteg, ez a titkos, fekete feszültség, amely mind elviselhetetlenebb és szinte felszabadulok, mikor a leányból sajátos, sikoltásszerű ének tör elő és furcsa ízével megrázza az erdőt.

- Vajjon miért énekel? - gondolok rá hirtelen és azt hiszem, hogy ezzel az ősi módszerrel akarja ide csalni a szarvasbikát; de mégis különös ez a „csali”. Nem a szarvassuta bokorba böffentő, kurta hangja, hanem ének, valóságos ének, soha nem hallott izgató, mély dallam és beszéd az erdőről, ami van valahol. - Erdő, erdő, erdő, csudálatos kerek erdő. Madár lakik benne, madár lakik tizenkettő... Rémlik, hogy én is tudtam valamikor efféle nótát, de nem így, de nem ezt, ilyen epedően, szerelmesen, hogy hasad meg tőle a jávorfa szíve s a földig ejti ágait a lankadt bokor. Úgy belém szikrázik hirtelen minden érzés, ezer szép gondolat, mintha elpattant csillag forró cseppje hullott volna a fejemre... Miféle fekete nóta ez?... Küszködöm kell magammal, hogy torkon ne fogjam ezt a leánykát és szomjas csókkal a szájába ne fojtsam a dalát. Idő kell hozzá, míg annyira lerázhatom magamról a nyűgét, hogy ismét magam ura bírok lenni. Nem. Nem is tudtam eddig, hogy a dal ennyire átvilágítja az éneklő nőt, mintha aranytüzet gyújtottak volna benne, melynek fénye, csóvája kicsap tátott száján át... Kutya legyek, ha az erdő háta is láthatólag nem emelkedik tőle, mintha ezek a hegyek köröskörül az éjszakában pihenő őslények, barna mammutok volnának, kiket pásztoruk, az erdei leány énekével felköltött az ősláp ingoványából és most feldudorodó háttal felkelnének, hogy új hazát tapossanak maguknak... A felriadt nyúl úgy ül álomittasan a fenyő tövében, mintha, fehér hálóréklibe öltözött, kerekfejű édesanya felsírt kicsinyét szoptatná az ágyban... Jóízűt kacagok rajta és már cseppet sem csodálkozom, hogy valahonnan Bélhavas felől a mély rengetegből egymás után jönnek a szarvasok; kicsi ünők, félelemtől remegő térdű tehenek, egymáshoz toldott pálcalábú nyársasok és sokágú, büszke bikák, kiknek emelt, királyi koronájuk barnán ragyog szét a fejükről és fekete lobot vet a szemük.

Ilyent ember sohasem látott... Hogy ezek a nemes, riadt állatok megálljanak szembe a leány énekével alig harminc lépésre tőlünk olyan szilárdan, mintha odaöntötték volna őket s rőtarna szőrük úgy szikrázzék, mintha apró csillagok miriádja gyult volna ki az oldalukon... Ilyent - mondom - ember sohasem látott, s tán a Jóisten maga is keveset, hogy a rengeteg vadjai egy ilyen se iskolát, se templomot sohase látott félvad leány-gyermek énekére összefussanak és feláldozzák magukat, csakhogy Ámáliék a fűrész a nagyfalusiaktól árendába kivehessék, annak jövedelmire egybekelhessenek, s néhány esztendeig kínlódhassanak a kicsi barna házban, melynek ablakára minden pillanatban új madárka szálldos... De tán még ennél is nagyobb csuda, hogy ott hever a két töltött fegyver a térdünkön s még csak eszünkbe se jut, hogy a ritkaság zsákmányra fogjuk; hanem a mély titokká nehezült élet alatt lihegve, könnyes szemekkel nézzük az éneklő leányt, mint maguk a nagy, piros vadtehenek és vágyunk mi is a kicsi vízfűrész után, a borona-kalyiba édes nyomorúságára s magára erre az alig nyílt leánykára, ki ilyen szépen és szemérmesen tud szeretni... Hiába szólítjuk meg, hogy: - „Ámáli!” - nem lát, nem hall mást, csak azt a legényt látja, az „uram”-ot, ki lapos ácsplajbásszal azt számigálja, hogy melyik tőkéből vágjon félcólos deckát, háromnegyedest s melyikből cólóst, vagy elgondolkodva nézi az igyekvő kicsi fűrész, melynek tövéből úgy szökik fel a fehér, gyantás, illatos fenyőpor, mint apró szökőkút... Osztán eljön az ideje annak is, hogy két apró, szőrös lovacska is vehetnek, akikkel behordják a fát a városba Guttmann úrhoz...

Istenem, hogyne volna szép az ének s hogyne némulna meg az erdő tőle!...

Én nem bánom, történjék akármi, de én ezt a leányt!...

Hirtelen ránézek és elsötétülök. Mi ez? Mi történt?

Csak most látom, hogy Zsiga, a barátom és a leány egymásba veszve, egymás kezét fogják és szinte gyúl meg az erdő körülöttük.

Kijózanodom. Kicsit fáj így látni őket, aztán magamban gyalázni kezdem a magáról megfélemedezett fehérszínűt. Pedig csak irigységből teszem... Áh! Ez is olyan, mint a többi. Ebben az egész szarvas-misztériumban sincs semmi különös. Ismert vadászfogás. Valahol olvastam is, hogy északon, talán a tundrákon, a vadász énekkel lopja be a szarvast. Valahogy rájött erre ez a leány. Semmi különös nincs benne, sőt... ha jól meggondolom, aljasság elbódítani a széppel a szegény állatot, piros ködbe kényszeríteni az agyát, minden érzékét s mikor nem is sejtí, akkor verni kést a szívébe.

Bosszankodva ugrom fel, a szarvasok abban a pillanatban eltűnnek, a leány éneke megszakad, Zsiga magából kikelten, ellenségesen azt mondja:

- Mi lelt?... Mi bajod?

- Semmi! Gyerünk haza! Elég volt!

Zsiga talán megérzi, mi ment végbe bennem, mert nem ellenkezik, sötéten kapja a puskáját. A leány fázósan, ijedten kullog a nyomunkban, majd előresiet, hogy mutassa az utat. Hamar belevész a sötétségbe s csak kapcabocskorkájának piros villanása látszik.

Mire hazaérünk a tűzünkhöz, meg is bánom, amit cselekedtem és nagy hangon igyekszem jóvá tenni a számárságomat.

- No, Emri bá! - mondom az apának. - Ennyire megvénültem, de effélit se nem láttam, se nem hallottam. Hogy ez az Ámáli!...

Emri bá'nak jólesik, hogy a leányát dícsérem.

- Ez ilyen, ez az én leányom! Egészen esszeszokott a vad tehenyökkel. Még meg is feji őket!...

- Lehetetlen!

- Ammeg! Már üngös leánka korában velük jádzott, ott matatott köztük, simogatta őket, s azok a világ sűrű kincsiért nem bántanak. Megnyalják a kezit, orcáját s akárhová elmennek a szovára... Megérte a pénzt, úgy-e? - fordul kedvesen a barátomhoz is, aki mordul, komoran néz bele a tűzbe.

- Meg! - válaszol kelletlenül.

Tudom, hogy mi bántja.

- Te Zsiga! - mondom neki németül, hogy az egyszerű emberek ne értsék. - Tán nem ment el a szép eszed. Hagyj békét ennek a leánynak.

Zsiga nem is válaszol, pedig én érzem, hogy ma valami baj lesz. Nagy baj lesz. Benne van a levegőben. Az effélit előre megérzi az ember.

- A jó ágyak készen vannak! - kedveskedik Emri bá. - Ha elfáradtak, tegyék el magikat holnapra. Nekem most el kell mennem a szógálatba. Meg kell járnom a fertájomat minden éccaka, mert a csicsaiak erősen lopják a fát. Hajnal előtt nem igen kerülök haza, de magik érezzék úgy magikat, mint otthon. A tűzzel bajik ne legyen, mert azt eligazítja Ámáli. No, nyugodalmas jóccakát!

Alig tesz pár lépést, akkor jut eszibe.

- Te Ámáli!... Szavamat ne felejtsem, itt vala Káruj s a bériből néccáz lejt hozott... Oda tevém a többihez!...

A leány megrándul, de nem újul meg a hírre. Csak én lágyulok el és minden érzésemmel Káruj mellett vagyok, aki követ hány tovább Szépmezőben, kínlódik, inkább éhez is, csak-hogy a „néccáz” meg ne csonkuljon. Szép dolog ez mindenképpen. Segíjjen az Isten titeket szegény gyermekeim!...

Fáradtan nyúlok el a tűz mellé rakott „fínom” csereklégyágyon, melyre lomos piros csergét is terített Emri bá és elgondolkodom. Olyan jó így feküdni, míg az arcommal játszik a tűz és a hulló harmat. Ámáli a tűz túlsó oldalára kuporog, s Zsiga elnyúlik mellette. Együtt igazgatják a tüzet. Ha Zsiga nézett keresztül rajta, fekete lett a láng, ha a leány nézett bele, piros lett a láng...

Hamar elszenderedtem és már csak félálomban hallom a suttogásukat:

- Azt te úgy-e tudod, Ámáli, hogy én téged szeretlek!...

- Jaj, meghallják! - remeg össze boldogan a leány.

- Én nem bánom, ha az egész világ meg is hallja...

Újra bekoppan a szemem. Nehéz, fárasztó éjszaka van, pedig a fenyők olyan szépen susognak s a patak vize óvatosan csúszik tova a köveken, hogy a havas álmát ne zavarja. Ez az az időpont, mikor semmi se neszez, motoz, sem állat, sem növény, s még a szű is megáll a fában, mialatt édes mézzel mindent leönt az álom...

Hogy osztán tovább mi történt, azt nem tudom. Éppen pitymallott, mikor a hidegtől megborzongva felütöm a fejemet, de csak Emri bát látom a tűz mellett.

- Elmentek! - veszi észre, hogy felébredtem. - A tekintetős jedző úr még egyszer látni akarta a piros vadtehenyöket!

- Igen? - rándulok meg, de egyebet nem mondok.

- Aludjék még egyet! - biztat kedvesen Emri bá. - Korán van még.

Lángot gerjeszt a tűzön, hogy ne fázzam. Jól esik a meleg... Tegnap túlsokat jártam. Zsibong minden tagom. Jó feküdni. Élvezem a lángot, füst fenyőillatát, a rámboruló piros cserge meleg kábítását.

Később mégis megmozdul a lelkiismeretem. Szólnom kellene ennek a gyanútlan embernek, hogy a fiatalokat ne hagyja magukra... Baj lesz ma odakint a leányával!... Vagy nekem kellene mennem... Eh! Minek haragítsam még jobban magamra Zsigát! Felnőtt, okos ember, lássa mit csinál!... Különben sem dől össze a világ, ha egy kicsit cicázik azzal a leánnyal. Nem gyermekek már!... Mégis!... Affene vizezi össze magát ebben a bő, nagy harmatban. Mi közöm hozzá?... De miért nem hallom a leány énekét?... Aha! Most!

Velőtrázó sikoltás hasít bele a havasba.

Felugrom és Emri bára meredek:

- Mi volt ez?

Emri bá nyugodtan mosolyog:

- Semmi! Így szokta kezdeni!... Ezzel hívja a nagy piros tehenyöket!...

- Úgy? - mordulok a bajsom alá, mert sehogy sem tetszik ez a sikoltás. Ebben rémület, baj, vérlátás, iszonyat, félelem volt! Még a tűz is meglöbögött tőle.

Csak most látom, hogy Emri bá is lassan veszíteni kezdi a színét, arca behorpad, elapad, kemény járomcsontjai kiülnek s sárga fogait erőszakosan összeharapva ül. Őt is kezdi hatalmába keríteni a baljós sikoltás, s csak miattam uralkodik magán. Még reménykedik, áltatja magát, hogy nincs semmi baj... Nem lehet, hogy valami baj legyen! N-e-m le-het!... Az ő leánya nem olyan! Nem szabad, hogy baj legyen, mert...

Szívós teste láthatólag kemény bogokba ugrik a durva condra alatt, mégis elködösül, ökle hidegre feketedik s az a fennvalóúristen örözzön meg mindenkit!... az ő leánykája nem lehet olyan!...

- Á-má-li! - morogja bele a tűzbe nehezen.

Alig fér ki a szó száján, szinte fulladozik tőle s olyan a szája, mintha az ördög csókolta volna meg.

Már sokáig nem bírhatja.

- Én... mégis megnézem... tekintetes úr!... - nyögi, de csak visszaroskad a fenekére.

Irtózik felkelni, mert ha egyszer felkelt... az Isten legyen irgalmas, akkor... akkor vége mindennek!...

Lihegve imádkozom én is magamban, hogy bár csak felhangzanék az ének az erdőről, amelyben madár lakik tizenkettő, vagy sírna, tovább sikoltana a leány, valami hang volna s ne ez a szörnyű csend!...

De nincs semmi, csak a rengeteg fáinak sötét koronája szédül a szemünk előtt.

Nem lehet ezt tovább kibírni. Kapom a puskámat, hogy legalább kérdező lövést adjak le Zsigának s Emri bá is aggodalomtól szürke arccal int, hogy jól teszem; de ekkor fennebb a bokrok közt zaj támad. Reménykedve, feszülten arra fordulunk, meresztjük a szemünket, mert még setét van, alig hasad a hajnal s csak akkor látjuk meg, mikor a tűz fénykörébe toppan egy izgatott, csapzott, kínzott szép szál székely legény.

- Káruj! - hebegi Emri bá. - Te vagy az, Káruj?

A legény kicsit megtántorodik, de újra kifeszíti magát, s kevélyen közelebb lép:

- Hocci azt a néccáz lejt, amit az este odaadtam kiednek!

Emri bá összecsuklik.

Ő is, én is tudom, hogy miért kéri vissza ez a legény a fűrészre spórolt, megkínlódott, ezer álommal meghintett kicsi pénzt, aminek a fiával még két szőrös lovacskát is vettek volna, hogy legyen amivel a fát Guttman úrhoz bévihessék... Hát ennek most vége! Hocci azt a néccáz lejt!

Nem tudom megmondani, hogy szegény Emri bá reszketett-e jobban, mikor a pénzt szó nélkül kihozta a „ház”-ból, a legény reszketett-e jobban, mikor átvette, vagy én; de az bizonyos, hogy ritkán rendültem meg jobban az életben.

Mielőtt elfordult volna tőlünk, a legény büszkén azt mondta nekem:

- Maga lépjék ki ide Havaskertje végibe, s a társát hozza haza!

- Mit csináltál, Káruj!... Tán nem ölted meg?

A legény elnézett a fejünk fölött.

- Én nem, csak megcsaptam!

A fejszére pillantok, hogy nem véres-e. A legény könnyen legyint a kezével.

- Nem kellett annak fészi... De azért vigyenek lámpát, ha a fogait is essze akarják szedni!...

És büszkén elindul, de az Emri bá kiáltása megállítja:

- Hát Ámáli?...

A legény felfacsarja arcát az ég felé, végigszenvedi a nehéz indulatot, majd elernyed, fejét leejti és tompán azt mondja:

- Ámáli pedig nem kell!...

Hallomásból tudom, hogy ettől a perctől kezdve a piros vadtehenek soha többet elő nem jöttek az Ámáli szavára, pedig szegény azóta is minden áldott este kiül Havaskertje fejibe és szíveszakadtan énekel a nagy kerek, sűrű erdőről, melyben madár lakik tizenkettő. Mondom, úgy énekel, hogy zeng bele a rengeteg.

Favágó emberek, kik arra járnak, ilyenkor megemelik a fővegüket.

Az Isten legyen velünk!

XXIII A FARKAS HALÁLA

Fekete ködök ülték meg a hegyek fejét. A nap fáradt karja már nem bírja felemelni őket. Megsötétült az erdők mélye s a síró avaron a halál sóhajtott végig. A medve szédült, alig bírta nehéz, álmos fejét. Tompa morgás morajlott benne s nem lelte helyét a rothadó erdőben. Nyugtalanul szagolta a széldöntött fák tövét. Az őzek fáztak a sárga bokrok között, meg-megriadtak és nem mertek felnézni a baljós, mocskos, szürke égre. A komor vaddisznó - ez a fekete szántó - megdöbbsent, ok nélkül felröfönt: - „Mi van velem?”... A nyúl rémülten lapult egy mohos fa tövében, mintha borzasztó híreket hallgatna rádión. A róka is szórakozottnak látszott és sárga farkával idegesen septe a lehullott faleveleket. A varjak hirtelen idétlenül hullottak le a levegőből egy kopár cserfa száraz ágaira.

Ekkor ment a haldokló farkas utolsó útjára, hogy elrejtőzzék. Láztól nedves, rőt szőre borzas volt, elsovadt, hatalmas teste szédelgett, csontjai kimeredtek, nagy feje erőtlenül a földig csüggött és kiejtett, lihegő nyelvéről zavaros nyál csepegett. Nehezen szédelgett végig a hegyoldalon, szürke talpai már hidegek voltak, karmai megfakultak és tehetetlen vonszolta maga után nehéz farkát. A sziklára igyekezett, mely szürkén tornyosult a hegyek fölé, hogy elénekelje halál-dalát. Innen szokták a vadak a világba kiáltani örömuiket, haragjukat, diadalukat és utolsó szavukat. Sokszor meg kellett állania az erőtlenség miatt és ilyenkor düh vicso-rította össze sárga fogait, homloka vad ráncokba tűródött és belemart saját magába. Az utolsó iram így is alig sikerült. Teste tehetetlenül verődött hozzá a hideg sziklához, fák törzséhez és bokrok, gyökerek közé gabalyodott lábait alig-alig bírta kiszabadítani. Epesztően súlyos és kietlen volt utolsó útja és a fáradságtól, kimerültségtől vöröslő, tűzbeborult szemei előtt hideg véreső hullott nyúlós fonalakban az égből, mikor leroskadt a szürke sziklán.

Aztán megnyugodott, szemei kitisztultak és látta, hogy ősz van.

Úgy feküdtek alatta a vizes, fekete hegyek, mintha az elsüllyedés nagy pillanatát várnák. A vizek megsűrűsödtek, a halak ezüstje megfakult s a partok kifoszlott fagyökerein erőtlenül lógtak a nehézkes rákok.

Fáradt volt minden szív, fáradt volt minden száj.

Az erdei emberek lesoványodtak és sötéten néztek maguk elé.

- Haza kéne menni! - mondták tompán, de fájt megmozdulni. A rongyos condra penészedett rajtuk és húzta, húzta a föld magához.

Ősz volt.

A havas elnémult, a pusztán maradt öreg sziklák megfeküdték az agyat. A fejsze se tudott többé sujtani, a tűz se akart égni. Maguk a fák is kínosan mozdultak, ha szél támadt és a favágók egyetlen kecskéje elgondolkodva a kínlódó tűzbe bámult.

Minden meg volna mentve, ha a nap kisütne.

Bár a nap kisütne!...

A farkas végignézi a tájon. A halálszikláról az egész világot lehet látni. Mégegyszer megnézi, mielőtt lehunyná szemeit. A láthatár peremén, hol egymásba folynak a hegyek, a világ végén szikár, fekete emberárnyak mennek mezítláb a levegőben a másvilágra s hátul a halál görcsös bottal hajtja őket. A farkas elnézi, míg elmosódnak és eltűnnek a szürke ködben.

Közelebb egy lerágott juhlegelő-hegy tetején úgy áll egyetlen, pásztorgyermekektől kiégetett vén cserefa pár felmeredő bogba dagadt ágával, mintha ökleit az égbe rázó édesanya átkozódnék zilált hajjal, mert Isten elvette gyermekeit.

Lenn a völgyben apró, kis székelő falucskák tenyérnyi foltjai lapulnak, mintha félnének látszani.

Milyen kár, hogy nem tudnak elbújni annyi veszedelem elől!

Nekik se sok idejük van hátra. Jön az éjszaka és megfojtja őket.

A farkasnak jólesik erre gondolni. Ez az utolsó öröme: a halál beteljesülése mindenén...

Nem lehet rá ezért haragudni, hiszen erre rendeltetett és a természete a végzete.

Valami megmozdul mellette. Elkésett kígyó vonszolja magát téli szállására. A ködtől nedves, ázott, mintha szentelt víz hullott volna rá.

Különben siket, nehéz csend mindenütt.

Az állat megremeg tőle.

Pillanatig minden megdermed és ilyenkor a lélekzet is elakad. Szédül és sötét ezalatt minden. Szinte elviselhetetlen a perc, mialatt a fáradt föld egyik oldaláról a másikra fordul.

Szerencsére néhány fekete madár vékony ívben egyik hegyről a másikra száll, mintha egyik hegy a másiknak dobta volna át.

Mindössze ennyi az élet. Ezért bizony nem érdemes élni.

Mégis szép volt!...

A heverő farkas két kinyújtott mellső lábának völgyébe símítja fejét és behunyja szemeit.

Bizony szép volt a futás ezeken a hegyéleken a szűz havon, csengő jéggyöngyök között, üveggé fagyott holdvilág mellett a ragyogó fehér végtelenségben és kínzó éhség kéjes mohóságával marni bele a puha, meleg torokba és feledhetetlen vérben fürdő fogakkal és bódultan élvezni a vér különös, sós szagát, mialatt az utolsó halálordítás örökre elszáll.

Sohasem esett azonnal a zsákmánynak. Előbb fölötte szétvetett lábakkal nézte, élvezte és farka hegyéig tüzes lángként csapott végig benne a szenvedély, amely minden izmát görcsbe rángatta és örömeiben felüvöltött, hogy minden hallja győzelmét. Kegyetlen, kérlelhetetlen, vad és aljas volt, mint egy ember. Egyetlen mentsége, szerencséje azonban, hogy nem volt ember, hanem vadállat, ki legalább a halál színe előtt nem várja, hogy ezért emléke „örökre legyen áldott”.

Természetes, hogy most ő van soron és életért élettel fizet.

Írigyelni lehet, hogy farka utolsó rángatásával mindörökre el bírja törülni a multat és nincs szüksége másvilágra, hogy minden kiegyenlítődjék.

Nem gyónik, nem vall rettegett titkokat, nem szán-bán semmit, nem esik kétségbe gyáván a végső percekben, senki és semmi nem siratja, nem átkozza, kegyetlen, de egyenes és természetes volt az útja. Az életnek vége, a nyom megszűnt. Így van jól.

Mire felnyitja szemeit, a világ már meg is változott. Félig behajlott az örök sötétségbe.

Kezdődik az utolsó harc a semmi küszöbén.

Éles kín szúr végig rajta, mintha beleit szétszaggatnák. Horpasza majdnem átlyukad tőle. Forró lehelletétől nedves lesz a kő, merre orrát ejtette és kimeresztett szemekkel küzd a leereszkedő tompa sötétség ellen. Minden szőreszála hirtelen előreborzad és óvatosan mellső

lábaira kapaszkodik. Lát valamit. Sötét ködalak, mely feléje közeledik... Óvatosan, a vadászó vad ravaszságával, utolsó erejével összehúzódik, izmait még egyszer végigönti a régi erő és a kiszámított pillanatban a levegőbe ugrik és vadul összezsugorodik fogai a híg levegőben.

A halál torkának ugrott, de elhibázta. Nem sikerült.

Tehetetlenül zuhan vissza.

Meg kell adnia magát.

Felemeli fejét és panaszos üvöltése végigszáll az erdők fölött. Ez a búcsú-kiáltás. Nem lehet tudni, hogy mi van a remegő, kietlen kísérteti hangban, de minden megérti. A vadak megrázódnak és megállanak vadászó útjukban. A medve komoran lehajtja busa fejét, a vaddisznó földbetúrt fészékében moccanni sem mer, az őzek egymásra pillantanak és könnyes szemmel, észrevétlen keresztjelt kaparnak a földre. A nyulak rettegve avar falevelet takarnak magukra, a madarak a faághoz dermednek, a fák glédában állva mereven tisztelegnek, a félvad erdei ember leveszi vedlett báránypőrcáját és azt mondja:

- Haldoklik a farkas!

A gyászos üvöltés nem szűnik. Mélységes morgással kezdődve lassan erősödik és felhat az egekig. Aztán ismét lehanyatlik, mindig gyengülve, utolsó sóhajtással megszűnik.

Végül csend lesz.

Senki és semmi nem meri megnézni, hogy mi történt a farkassal, a havas hű fiával. Senki sem látja, hogyan mered bele utolsó tekintete a világba, hogyan omlik össze minden: hegyek, völgyek, fák, ég és föld az utolsó vörös ködben alaktalan tűzgömbbé, amely szédülve imbolg egyideig, majd az egész láthatárt átvilágító fényzuhataggá robban és szörnyűt dördülve hirtelen kialszik.

Siket, fekete semmi marad utána, mint a teremtés előtt...

A farkasnak vége.

Lassan setétedik. Hegy, völgy, patak, minden elenyészik.

Csend van.

Minden fény megszűnik, minden száj megnémul. A tátongó barlangok, az öreg föld ablakai lassan kialszanak.

Csend van...

Ősz van...

Setéség...

Némaság...

A havas halott...

Az Isten kezdheti elől...

XXIV AZ ERDŐ REMETÉJE

Az alsó erdőövben, lenn a bükkösben a vaddisznó szántotta az avart a késő őszi esteledésben. Jólesett a haldokló föld korhadó, savanyú, nedves illatát beszívni, ami elhódítja az agyat, különös látást ad a szemnek és hűsíti a szenvedélyektől forró állati testet. Túlhabzott benne az életerő, szájáról fehér tajték fröccsent szét, agyari hatalmasan belemeredtek kemény állába, sörtéi cserszegtek a belső tüztől. A felhasogatott föld szeszélyes, fényes vonalai olyanok voltak, mintha a hirtelen benne fogamzott vers fekete sorait róttá volna fel a föld domború homlokára. Tovább a megcsúszott föld komor szakadásában sárga embercsontok és hanyatt esett koponya hevert. A vaddisznó megtorpant. Csak most vette észre, hogy körülötte a feldúlt avar is kísérteties fénnel világítani kezd.

- Mi ez? - rőfent fel babonás félelemmel és a következő pillanatban rémulten, vakon elcsörtetett a bokrok között.

- Buta paraszt! - húzta el a száját megvetőleg a fennebb figyelő borz, az erdők fehérre őszült, tudós remetéje, kit az állatok „bolond német”-nek, a gerlék „Brunó úr”-nak csúfoltak és ezüst pocakját kidüllesztve, kényelmesen leereszkedett, hogy közelebbről megvizsgálja a különös természeti tüneményt, a világító avart.

- Herrlich! - böfent fel önkéntelen a csodálattól, mikor alaposabban szemügyre vette az elébe táruló tündéri világot.

Mert az volt.

Az egész őszi erdő az enyészet virágoskertje a földön. Üvegszerű, átlátszó, lehelletgyöngye gombafonalak ágaskodnak a korhadó levelek közt, aransárga ecsetgombák szövik össze az elmuló faleveleket, hasadó-gombák, bolyhos, puffadt, kocsonyás humusz-gombák milliárdjai ragyognak. Fehér, sáfrányszínű, szürke, korom és aransárga az egész penész-erdő, melynél csodálatosabb látvány nincs a világon. A borznak sötétséghez alkotott szemei hatalmassá nagyítják a frissen lehullott falevelekkel eltakart, rejtett világot, a halál valóságos paradicsomkertjét, melyhez legfeljebb csak a mohok, zuzmók szépsége és változatossága hasonlítható, de az is jóval durvább és egyhangúbb. Nincs az a forróövi őserdő, mely vetélkedhetnék egyetlen korhadó falevéllé sírjának tündéri szépségével és hangulatával. A borz - ki különben valóságos élő mikroszkóp - sorra vizsgálja őket. Ráhajlik a különös gomba-fákra, melyeknek aranyfonál-törzse felmered és dús koronája millió apró gomba-gömbből van összetéve, mintha ezer színben ragyogó, tiszta gyöngyök füzére csüngene alá. Alattuk parányi penész-bokrok, melyeknek ágacskái úgy kunkorodnak, mintha mindenik püspöki pásztorbot aranykankalékja volna, vagy átlátszó gyémántvázából kicsüngő, soha nem sejtett virágok csokra fénylenék az Isten ablakában. Földig hajló gomba-pálmák néznek ki a rózsaszín kerítések mögül, melyeknek rácsait soha meg nem születő nagy művész gondolta ki, vagy titokban lopta hozzá a mintát az eget tornácáról. A másik fácskáról ismét csak azt kell mondani, hogy a mennyek országának pici aranykulcsai csüngenek alá ágairól. A harmadik maga a hirtelen gyönggyé dermedt finom zene. A negyedik... Nem. Ezek nem lehetnek földi lények, hiszen ha csak a lehellet is éri őket, elmúlnak, semmivé lesznek. És mégis élnek. Ez a fölöttük derengő, kísérteties fény a lélekzetük. Isten engem úgy segítjen, a lélekzetük!... Hát ezek a titokzatos, fekete golyócskák? A borz elsápad félelmében, mikor rájuk néz, mintha a Teremtő mélységes szemeibe tekintett volna; de mégse bír megválni tőlük, elfutni onnan. Újra csak arra kell gondolnia, hogy valaki feldúlta a teremtés műhelyét és az ablakán át hányta ki ezeket a kincseket.

Kicsi szellő rezdül s a spórák felhője indul útnak ezer színben. Pillanatonként szállnak halottat keresni és belőlük új életet teremteni, mert nincsen halál, csak átváltozás és mindössze csak párt cserélünk az élet megállíthatatlan táncában.

- Mikor ölök, teremtek! - mormogja az erdők morcos, komor remetéje és elgondolkodva megint reámered a felsebzett földre, hogy tovább élvezze a felséges színjátékot, amelynek csak színpada a föld, függönye néhány tovamozdult falevél, színészei a csoda-erdőben nyüzsgő állatkák: atkák, ászkák, sörtelábuak, ostoros ázalékok, gyökérlábuak, kerekes-férgesek, fura kis medveállatkák, melyek valósággal dúsálnak az elpusztult életek maradványai: hideg kősejtek, növényi szövetek és felmorzsolts bogár-páncéldarabkák temetőjében. Rögöcskék, pelyhecskék, golyócskák rezegnek, lebegnek, kezdettől végig bélcatorna-férgesek és földdel töltött giliszták nyúlnak el jólesően a föld elillanó lelkétől rózsaszínűvé világosodott testtel. Lépésről-lépésre újabb meglepetés tárul elébe. Lenyüguző, nagy dolgok.

Ez a világteremtés és a borz látja, hogyan történik.

A földben élők miriádjai emelik hátukon a kicsi füvet éppen úgy, mint a hatalmas szálfákat és a borz látja, hogyan emelik.

A földben élők szövik a virágos réteket és a borz tudja, hogyan szövik.

Minden, ami van, ennek a kísértetiesen sápadt világnak hatalmában van.

Még maga a borz is megremeg ettől a tudattól, pedig ő a föld bűvára, ki méhében lakik és ismeri titkát. Szinte áhítattal bandukol végig a vaddisznó-túrás vonalain és olyan, mintha közeltartott orral az igazi világtörténelem fekete sorait olvasná elmélyülten és csak akkor mordul fel mérgesen, mikor a földcsuszamlás árkában rátalál az emberi csontokra, reves koponyára.

- Hogy kerül ez ide?

Gyanakodva körülszaglász és pár lépéssel odább az avar közt megleli a már korhadó, pusztuló, kidőlt fakeresztet. Már süllyedőben van az is és pár év múlva végleg eltűnik, de még kivehető rajta az írás:

„Hősi halált haltak a hazáért.”

Az öreg remete bólint.

- Tehát temető volt itt! Harctéri tömegsír!

Homályosan emlékszik is valamire, hiszen akkor is itt lakott, ezen a vidéken. Éppen álmából verte fel a tompa ágyúszó.

Akkor temették ide ezeket a katonákat és úgy látszik, megfeledkeztek róluk. Megvetőleg elferdíti a száját:

- Milyen ostobák és igazságtalanok az emberek!

Lobogó gyűlölettel elpusztítják, legyilkolják egymást és mikor a vérköd elszáll szűk agyukról, a kihűlt testeket megcsókolják, díszbe öltöztetik, magasztalják és szomorú szertartások közben leeresztik a föld fekete markába, hogy az tegye jóvá, amit ők vétkeztek.

- Hősi halált haltak! - olvassa elgondolkodva a múltó betűket.

Hát az igaz, de mennyivel igazabb és szebb, szentebb egyetlen falevél halála, kit nem gyilkos fegyver taszít a halálba, hanem békésen, önmagát megadva száll alá sírjába, hogy új életet adjon a földnek, frissítse erejét és testecskejével is nagyobbá tegye hazáját. Minden lehulló

falevél, elmúlt fűszálacska, ledobott galyacska fölé oda lehetne szűrni a keresztet: - „Meghalt a hazáért!”

- Így van! - bólint önmagának a vén remete és arra gondol, hogy milyen szép lenne, ha így ősszel kijönnének a papok és a népek, hogy megadják a végtisztességet a halott erdőnek, mezőnek.

Mélységes imádság közben a papok magukra ölténék a szent ruhákat, megáldott vízzel meghinteznék, illatos tömjénnel megfüstölnék a lehullott faleveleket, elaggott füveket, összetört, száraz galyacskákat, a kidőlt, vagy lábukon elpusztult fákat, az erdő sárga, barna, vörösszínű gyönyörű ravatalát, s a némaságban felzendülne a fedetlen fejű, gyászoló emberek halálhala... A későőszi nap bánatosan égne az égen, a kicsi madarak - már akik itt maradtak - búsan lehajtanák fejüket, a holló fekete kendőt kötne, a vadak megilletődve elrejtőznének...

- Vajjon hogy nem jutott eszébe senkinek, hogy így kellene csinálni? - sóhajt az erdők remetéje, de a következő pillanatban újra a szemébe ötlík az emberkoponya.

A tudós lelkesedésével gyönyörködik benne. Nem a világtalan szemüregek, a vicsorgó fogak, zegzúgos csontok, varratok tetszenek, hanem a rajta élő parányi világ, mely egészen belepte. Smaragdzöld „ős-gömbök” milliói borítják. Közöttük lilaszínű, arany, barna, fekete, bíbor-színű pálcikák, a hasadó-moszatok tömege virít. A repedéseken, a szemek gödrén át csodálatosan szép mohafüzérek nyúlnak le a koponya ürességébe, lengő moszatok reszketnek, furcsa virágcsészék, égszínkék pártácskák diszítik a homlok sárga csontját, a fogak egymáshoz érő barázdáján vörös fonálkák nyúlnak le, mintha vér szívárogna belőlük, az arccsontokba pici ametiszt-tűk fúródtak, a haj helyét ezüst moha burkolja s ez az egész színes világ úgy fénylik, villog, ragyog, mint valami csodálatos ékszer. Különben az egész koponyát a földgömbhöz is lehetne hasonlítani, melyen Isten éppen most osztja el az életet.

- Bámulatos! - lelkesedik a borz és meg se meri érinteni, sőt, még a lélekzetét is visszatartja, nehogy ez a harmatszenge élet összeomoljon.

- Ez már a feltámadás, pajtás! - biztatja mosolyogva a hősi halottat. - Irigyellek érte!

El is lehet neki hinni, mert senki sincs a havason, ki jobban ismerné az élet nagy körforgását, mint ő.

Pillanatig arra gondol, hogy gödröt ás a csontoknak és újból eltemeti. De minek? Ezek a csontok már az új élet útját járják és nem szabad elibök állani. Az a kereszt is fel fog támadni, de nem azért, hogy ismét kereszt legyen belőle.

- No de ideje, hogy hazamenjek! - ásít.

Felnéz az égre. A fölötte úszó hold éppen akkor hajlik be a fák közé.

- Késő van! - mormogja. - Jól eltöltöttem az időt, de megérte!

Éppen indulni akart, mikor a lövés eldördült.

Nagy elmerültségében észre sem vette a közel orozkodó vadászt, aki örvendve rohant át a bokrok közt az elejtett vadhoz és megállott fölötte.

A borz felpillantott rá, megnézte, de nem haragudott, nem dühöngött, csak elhaló hangon megismételte kedvenc mondását:

- Aki öl, az terem!

A vadászember nem értette, hogy mit hörög az erdő haldokló, vén remetéje, csak ostoba diadallal állott fölötte.

A borz pedig az előbb vizsgált puha avaron kinyújtózott, símán lefektette fejét és még egyszer körülnézett. Nem érzett semmi fájdalmat, csak azt látta, hogy az előbb megcsodált pici gomba-erdő nőni kezd az égig és ezer színben tündöklök fölötté. Az átlátszótestű gomba-pálmák, páfrányok, aranykulcstermő fák, a drágakő-ágak, a fényt lélekző csodás füvek; levegőben úszó virágok, égből lecsüngő arany liánok, a gyémánt pálcikákat termő, csengő furcsa bokrok, csillagmohok még egyszer teljes díszben felragyognak körülötte.

- A halál az élet kenyere! - suttogja bölcsen a tűnő gondolat végső idegerezével az erdők öreg remetéje és búsan lehunyja szemeit, hogy helyet csináljon azoknak, akik utána következnek...

XXV SZERENCSÉTLENSÉG

Kietlen dolog ez az ősze végi esteledés idefenn a havason. A hegyek előregörbednek, mint a hirtelen megvakult ember, aki azon csodálkozik, hogy miért nem lát és tehetetlenül inogni, szédülni kezd, mielőtt végleg magába roskadna. A lombhullatott, kopár fák dermedten fúródnak bele az éjszakába és sűrű fekete ködök hevernek a völgyekben, szakadékokban, mint a szirtekről legurult rettentő szikladarabok, s a sárga avar hidegen vöröslök, meddig a szem ellát. Az ég borzasztó magasságba emelkedik és elviselhetetlen a mindent megbénító némaság. A minden emberiségből rég kivetkőzött, vad favágó fejszét ragad és dühös csapásokkal fát kezd ródalni a tűzre, hogy meg ne bolonduljon. Unokája alig öt-hat éves, vékony kicsi leányka a tűz körül szökdösik és a rászakadt kínzó ingertől aprókat sikolt. Alig pár hete hagyta itt az anyja, mikor elment szolgálni.

- Nyughass! - mordul rá a favágó.

Láb alatt van szegényke mindenkinek. Megvetett, szerencsétlen, törvénytelen gyermek. Kár, hogy a világon van. Pedig ártatlan és szép. Lábacskái feketék és repedezettek. Piros kapcabocskora éktelenkedik rajtok. Vézna testén néhány tépett, színes cigányrongy a ruha. A nyárról maradt az is. Szerencséire még nem tudja mi az élet, mert gyerek és kacagva játszik a tűzzel. Körültáncolja, vagy nagy szeméit a felverő lángokra vetve bámul. Ki tudja, mit gondol ilyenkor?

Minél sűrűbb a setéség, annál szebb a tűz.

Arany, arany, arany minden!

A nagy százados szálfák úgy állnak körülötte, mintha füttöznének. Törzsükön, ágaikon szüntelen csöpög a fény és koronájukat bódultan a fehér füstbe tartják. A néhány boronafából összeródult kalyiba nagy és szép lesz a fényben, mint különös kastély, melynek üstöke a csillagokig ér.

Néha átsóhajt a szél a fák között, majd csend lesz és megnyugszik minden. A hegyek, völgyek, fák, az erdők belemerülnek a sötétségbe.

Este van.

Ki tudja, mi van a fekete fák mögött?

A leányka belenéz, de nem fél.

A vad favágó ledobja a fejszét és a tűzhöz lép, hogy vacsorát főzzön. Tempósan akasztja rá a kormos üstöcskét a láncra puliszkavíznek és rekedten káromkodik, mert nincs víz, a hasas korondi korsó üres.

- Az Isten! - zúgolódik, mert messzi van a forrás, de mi a fenét csináljon, mennie kell.

- Maradj itt, amíg vizet hozok! - mondja a leánykának és nehéz mozdulatokkal elindul az ösvényen.

Semmire sem gondol, csak megy a bokrok közt vert iszamos ösvényen le a csorgóhoz a tulsó szakadékig, ahol a földbe szúrt fenyőkéregcsatornán át ezüstösen omlik a forrás és haragoszöld moha lepi be a sziklákat.

Késő őszi didereg végig az erdőn, vigasztalan, sáros és fekete, kihűlt minden. A kopár fák izzadtak a nedves ködtől, ázottak és kietlenek. A patakok, völgyek torkából sírszag árad és a tompa kábulatban merevek lesznek a favágó csontjai és hideg, oktalan düh izgatja, mint a

vadállatokat. Önkéntelen fel-felmordul és fekete-szürke ábrázatában félig örülten lobognak szemei. Ez az az idő, mikor a farkas a földbe harap tehetetlen izgalomban és hétrét kunkorodva dermed meg a kígyó az avaron. Émelyítő szagokat áraszt a havas és a nyul ülepe megöszül a félelemtől. Ilyenkor torzulnak görcsös bogokká a fák ágai, s a meghasadt cserefákból gennyes nedv csurog ki. A baglyok tűzbeborult szemekkel átkozódnak, baljós varjak kelnek szárnyra, minden különös, rémítő alakot ölt és az egész föld olyan torzképet vág, mint az ördög, kinek Szentmihály arkangyal lépett a farkára. A gyilkosok időszaka ez mindenképpen és a sötét, dermesztő bűnöké.

A tűz is bántani akarja a leánykát. Orvul feléje kap és alattomosan csavarog fészkében. Még aki alszik, az is nyugtalan és semmi se leli helyét.

Mi történt a földdel?

A gyermek is végigborzong, hirtelen megszűnik játéka és halkan felsikoltva végigfut az ösvényen a vén favágó után.

Néhány gally megmozdul a nyomában, aztán tompa csend lesz.

Az idő telik, az éjszaka vénül.

Félóra is eltelik, mire a favágó a vízzel visszacammog a tűzhöz.

Megáll a fényben és kissé csodálkozik.

A leányka nincs sehol.

- Majd előkerül! - gondolja és nyugalmasan belebugyogtatja a korsóból a vizet a kormos üstöcskébe, hogy puliszkát főzzön. A tüzet az üst alá gyűjti, kihozza a kalyibából a sót, lisztet, maréknyit a szürke sóból a vízbe veti és vár, míg a víz buzogni kezd. Megszokásból végigvakarja szürke, mocskos haját és ül gondolat nélkül, mozdulatlan. Csak akkor ébred ismét öntudatra, mikor az üstben fővő víz kifut a tűzbe. Széles markával belenyúl a lisztbe és dörmögve méri a porciót:

- Neköm!... A leánkának!... De hol az a leánka?

Most már mégis kiált:

- Véérike hó!

Semmi válasz.

Ha nincs annyi!

Megkeveri, megsülenti a puliszkát és kiborítja a lapítóra. A borítóból kevés kék, pimpós túrók kavar közbe és nekihasal az ételnek.

- Mégsem jön az a leánka? - hökken meg kissé. - Hova a szemevilágába tudott elbódorogni?

Becsülettel újra beordít az erdőbe:

- Véri!... Jere, nehogy én menjek utánad!

Ismét semmi válasz.

- Noha nem jössz, több jut nekem! - mordul egykedvűen és lassan enni kezd.

A tűz nézi, a fák nézik, hogyan eszik, különben csend van.

- Nem tiszta dolog! - jut eszébe újfent a leányka. - Csak nem történt valami baja?... Majd előkerül! - nyugtatja meg magát és újabb falatot tör le a puliszkahalomból.

Már nem éhes, már csak élvez, kóstolgat, míg öklömnyi darab marad a puliszkából.

- Ezt mégis meghagyom a leánkának! - mondja jóindulatulag. - De hol lehet az a gyermek?...

Komótosan végighordozza szemeit a tisztáson. A felázott földön nem nehéz meglátni az apró lábnyomokat. Bevezetnek az ösvényen a forrás felé...

- Mégis utánam jött a kecskebéka! Pedig megporoncsoltam, hogy ne mozduljon sehová... No megállj, leánka! A hajadnál fogva hozlak vissza!

A maradék puliszkát félre teszi, hogy valami állat fel ne falja. A kalyibából szurkos kalánt hoz elő, amibe vastagon fenyőszurkot csepegtetett, belemártja a lángba, egyszer-kétszer megcsóválja a feje fölött, hogy jobban égjen és a fényénél elindul a gyermeket keresni a nyomra horgasztott fővel, mint a kutya.

Még nem gondol semmi rosszra. Nyugodt, hiszen itt van előtte a nyom. Néhol a síkos földön megcsúszott a bocskorka.

- No várj! - fenyegeti magában.

Csak akkor érez némi szorongást, mikor az ösvény elágazásához ér.

- Hát itt tévedett el! - mosolyog, hogy magát megnyugtassa.

Nem is ösvény, vadcsapás az, amelyen a vadak a vízre járnak. Titkos, bozótos alagútféle a bokrok boltozata alatt. A vén favágó alig bír meggörnyedve átvergődni a sűrű szövevényeken. Itt a leányka már ijedten futott előre, mint az egérke. Látszik a nyomain.

Az erdei ember felhorkan, mert friss, veszedelmes szagok rekedtek meg a rejtett ösvényen. Érzi, hogy csak most járt itt a farkas. Üstöke előreborzad és minden erejét összeszedve beleordít a fojtó némaságba, hogy elriassza az ólálkodó vadállatot.

Most már csörtetve, törve-zúzva veri át magát a bokrok közt a piros tűzcsóvával, melyről tüzes gömbökben csepeg az égő szurok. Liheg és vad indulat lobog benne. Már ő is fut előre és vörös lobot vet a szeme. Ott, ahol a csapás balra hajlik és felvezet az embernemjárta rengeteg sűrűségébe, egyszerre megtorpan és rámered a földre.

Elkésett.

Tenyérnyi vérfolt rozsdállik a sáron és alig két lépésre színes rongydarab akadt fenn a tövisbokron. A leányka ruhájából szakadt le, mikor a farkas a vállára vetve eliramodott vele.

Az ember fakó lesz, mint a halál...

A földre ejti a szurkos kalánt és rémülten lerántja lyukas, veres, égett, vedlett báránybőrsapkáját. Áll, áll hosszan. Idő kell hozzá, míg a csapás gondolatához hozzászokik. Rettentő indulattal meg-megrázza ökleit a halálösvény fölött, melyre könnyei hullanak. Nem tud belenyugodni a szerencsétlenségbe.

- Nem lehet igaz! Nem lehet igaz! - makogja reszketve.

Felkapja a földre ejtett szurkoskalánt és sírva, fájdalmában a leányka nevét ordítva, végigkutatja az erdőt.

Semmi sem maradt a leánykából, csak ez a pár rongydarab a tövisbokron. Bele kell törődnie.

- Talán jobb is így! - sóhajtja.

Elhagyatott, reménytelen, szegény, sorstalan, pusztulásra ítélt árva volt úgylis szegényke. Jobb, hogy az Isten így rendelte!...

Mégis fáj, hogy itt hagyta. Minden pillanatban a fülébe cseng a szava, kacagása, szemei előtt repdes egész kicsi vézna alakja. Ezután nem fog érní semmit az élet és az erdő.

Remegő kézzel szabadítja ki a néhány véres rongyocskát, mi a leánykából megmaradt és hajonfejt viszi vissza a kalyibához. Ott istenesnagy tüzet tesz, ami bevilágítja a félhavast, aztán - mit gondolt, mit nem - ásót kerít elé és a tűzzel szemben a sátoros vén fenyő alatt hozzáfog a sírásáshoz.

Azzal is elkészül valahogy.

Aztán fogja a drága kicsi rongyokat és a leányka képiben szépen eltemeti.

Nem tud semmiféle szertartást, más imádságot, csak annyit, hogy:

- Adjon Isten neked örök nyugalmat, Vérike!... Azért mi ezután is együtt leszünk!...

Még el is mosolyodik erre a gondolatra.

Szentül meg van győződve, hogy Vérike visszajön. Vissza hát! Annál bizonyosabb semmi sincs!...

Gondosan elteszi a puliszka-részét, hogy legyen mit a kezibe adni, ha éhesen egyszercsak kibukkan a bokrok közül...

XXVI FADÖNTŐ EMBEREK

Három napja nem hallottam emberi szót. Félig már megbolondított a havas. Szinte egyhete, hogy nem akart megvirradni. Hideg köd porzott, áztatott mindent. A vigasztalan, mocskos, őszvégi avar betegen rothadozott. Az ember szája kihűlt, benedvesedett, ha nyitva feledte. A szálegyenes bükkökből néma erő, vad kérlelhetetlenség áradt. Nehéz szagok ülték meg az erdő mélyét és fázott a moha a bokrok alatt. Csak a vadak elhullatott piszka ragyogott zsírosan, mint a cseppentett szurok. Izgatott, sötét és álmos voltam. Setét gondolatok tekergőztek agyamban és ok nélkül káromkodnom kellett.

Az aljban favágók táboroztak. Száraz gallyakat tördelve ereszkedtem le hozzájuk.

- Jó napot!

Nem fogadták, csak zordul néztek. Dühösen repedt fekete markukba köptek és tovább vágták a fát.

- Bánja az Isten! - gondoltam és odacammogtam a tűzhöz, mely az egymásnak támasztott szálfákból hevenyészett kalyiba előtt kínlódott.

A favágók elkísértek a szemükkel.

- Hé! Mit keres maga itt? - káromgott rám rekedten egyikük, de számba se vettem.

Kibontottam a hátizsákot, hogy faljak valamit.

A favágó dühösen magasra emelte fejszéjét és lesujtott a fára. Arca eltorzult, az ütés csattant és kemény, bántó visszhangot vert a rengetegben. Megrándultam, mintha homlokomba sujtott volna.

Ketten fűrészeltek. A harcsafűrész kietlenül sírt a kezükben.

Minden nesz ingerelt. A tüzet megvarizsáltam, ágakat dobtam rá és néztem. Hideg, vörös orromon végigszipantottam a fanyarillatú meleg füstöt, a láng arcomba sütött. Jól esett. Ásítva nyújtóztam és élveztem az evést. Kéjesen hosszúra nyújtottam, minden falatot külön élvezve, megbecsülve, játékosan, úri göggel, semmibe véve a fára görnyedő nyomorultakat, kik úgy néztek rám, mint veszett farkasok, majd elfordították fejüket és hülyén belebámultak az erdőbe.

- Meg kell adni, hogy dolgoztak! - néztem végig a letarolt erdőn.

Egymásra dőlve, nyugtalanító zürzavarban hevert a sok ledöntött fa. Halott, merev, vastag törzsek ágaiktól megfosztva, csonkán, bénán, vagy felhasogatva lassan barnultak a levegőn. A féligmeddig kiapadt nedv úgy olvadt meg rajtuk, mint az emberi vér. Szegény meggyilkolt fatestek! Távolabb a meghagyott magfák alatt kész kaszalyok sorakoztak.

Kutyakemény dolog a fadöntés. Minden ütés megrázza a testet, lelket. A fáradt kar szinte kiszakad a tövéből, a feltört marok ég, sajog. Próbáltam én is eleget és gúnyolódva kacagtam, hogy nem kell csinálnom. Ingereltem is őket. Jól esett látnom, hogy az ételt valósággal kinézik a kezemből, a fehér kenyeret, szalámit, gyönyörű szalonnát, az ezüstpapírba csomagolt úri sajtot. Morogtak magukban, mint a kutyák és gyűlölte. Én is gyűöltem őket. Ők se tudták, hogy miért, én se tudtam, hogy miért; csak olyan fekete lett a szívünk, hogy összesűrült a szőr a mellünkön. Elfordultak, kínlódottak, de nem tudták a szemüket levenni rólam.

Egye fene, mit bánom!

Jóllaktam és a láng aranyfüggönyébe burkolva szivarozgattam.

Egyik fadöntő ember durván rámbódult:

- Hé!... Szedje a sátorfát s menjen innen, míg jó dolga van!

- Miért? - dobtam oda a szót foghegyről.

- Ne kérdezze, hanem menjen, amíg lehet!

- Mit fenyeget?... Mi baja velem? Most már csak azért sem!

Az ember nem ért rá válaszolni, mert a fa megingott, zuhanni készült. Ezek életveszélyes pillanatok. Minden fa ledöntésénél újra és újra meg kell menteni az életet. A veszedelem kiszámíthatatlan. Hiába döntöm oda a fát, ahova akarom. A vége felpattanhat, vagy a magasba repülő, letört ágak verhetnek agyon. Még egy-két fejszeccsapás, az emberek hátra ugranak, a szálfa meginog, reccsen és hatalmas ívben, zúgva, törve végigzuhan a földön.

Sikerült.

Megkönnyebbülünk.

Pillanatra elfeledkeztek rólam. De csak pillanatra. Baljós pillantást vetnek felém, hogy még ott vagyok. Nem szólnak, csak megcsóválják a fejüket és odacammognak a másik fához.

Baj lesz.

Ők is, én is, a fák is, az erdő is, minden tudta, hogy baj lesz. Ma valami nagy baj lesz!... A halál ólálkodik itt.

- Az én halálom! - rezzentem meg és valami unszolt, hogy fussak innen, de keményen összeszorítottam a számat. - Mit? Hogy elfussak gyáván, mint a megvert kutya?... Az Istennek sem!

Pedig a perc közeledett.

A ködcseppek álmosabbak lettek, az erdő setétebb, a tűz haragosabb, az álló faszálak merevebbek, az ég elhagyottabb, a föld súlyosabb és bénább.

- Mégis megyek!... Bolond volnék, ha itt agyonütném magamat ezekkel a vadállatokkal!... Mit vétettem nekik?...

Tudom, azt vétettem nekik, hogy úr vagyok, dologtalan, kényes úr, ki hetek óta itt csavarog a havasban, lopja a napot, jádzik, élvez, kirándult, pénze kell, hogy legyen, mindene megvan, míg ők éhesen, nyomorultul kínlódnak a fával, otthon meg a fene eszi meg a családot. A sok baj megvan, az adóért ölik, üzik, hajtják ezer felé, két hete egy krajcárt sem kaptak, az élelmük is elfogyott. Két napja nem ettek s ez a nadrágos tekergő idejön, csúfolódik velünk. Hogy a Fennvalóisten!...

Minél inkább telik az idő, annál sűrűbb a gondolat, sötétebb a homlok. Már nem bírhatják sokáig.

Igazuk van és még sincs igazuk!

Azért sem megyek! Miért akarják rajtam kitölteni a bosszújokat! Lesz, ami lesz!

Szalonnabőrt hajítok a parázsba és nézem, hogyan kunkorodik. Pompás illatát a favágók orrába csapja a szél. Semmi sincs, ami az éhes embert jobban megvadítaná. A medvét is így hajtják ki a barlangjából.

És tényleg, mintha elvágták volna, a munka hirtelen megáll. Odanézek.

A félig berótt fa tövéből az ember felegyenesedik, marokra kapja a fejszét és megindul felém. Látszik rajta, hogy révedezik, kábult, szinte nincs magánál.

Talán nem is tudja, hogy mit csinál, csak jön.

A többiek is eleresztették a fejszét, eldobták a szaggató fűrész és néztek. Rajtuk is világosan látszott, hogy valami mindent megbénító erő, érzés, indulat, vagy tudja a fene, mi igézte meg őket. Egyik-másiknak mozgott is hangtalanul a szája, hogy odakiáltson a gyilkolni jövő embernek, de képtelen volt cselekedni.

A fadöntő ember pedig közeledett.

Lassan jött, örült nézésével előre igézve, önkéntelen lopakodva, neszt kerülve, ösztönösen óvakodva.

Zsibbadás gyengített el, ültem és nem bírtam mozdulni. Homlokcsontom, ahová bele fogja vágni a fejszét, összehúzódott, pillanatra elsötétedett a világ. Nyelvem elakadt a számban és nem tudtam felordítani. Önkéntelen négykézlábra szédültem és furcsán bizsergett a gerincem. Jól esett az elszédülés.

Aztán felugrottam, harag lobbant szét bennem. Arcom eltorzult, izmaimon eláradt az erő.

- Meg fogom ölni ezt az embert!...

Homályos tiltakozás támadt bennem, de olyan halk, olyan bizonytalan és szótlan, mintha a világ végéről kiáltották volna:

- Ne... ölj!... Nem... sza-bad!...

Hirtelen elpattant az agyamra feszülő fekete burok és örvideni kezdett egész bensőm, mert csak most láttam, hogy a fadöntő ember gyenge, kiéhezett, piszkos, rongyos, nyavalyás, elsorvadt félvadállat, ki velem nem mérkőzhetik.

El kell az ilyent pusztítani, mert megsértette az egész világrendet azzal, hogy él.

Valami effélét éreztem.

Soha ilyen felajzott gyűlölet nem rázott meg és előre habzott a szájam a vérontás örült pillanatához. Összeragadt öklökkel, némán vártam, a magából kivetkőzött ősember éberségével.

No, most!

Visszatorpantam, mert az ember egy lépéssel előttem megállott.

A rápillantás sietségével láttam, hogy fiatal, fekete és szörnyű.

Ha egyet moccan, vége van!...

Valami zengeni kezdett bennem, mintha kifeszített beleimen hegedültek volna.

Az ember most összerázkódott és a felemelt fejsze kiesett a kezéből, karjai ott maradtak a levegőben félig begörbített ujjakkal. Nehéz feje kóválygott, lassan pislogni kezdett, mint aki most ébredt. Fakó és kopár volt. Az indulattól kifeszült arca behorpadt, csontjai kiütköztek, szemei visszasüllyedtek fekete üregükbe. Szemem láttára soványodott, apadt, száradt, sorvadt ijesztőre.

A veszedelem elmúlt.

Megkönnyebbültem, de lihegtem és a szívem erősen vert. Bizonytalan, kimerült voltam, mintha egy szál kötélén függnék a felhők között.

A fadöntő ember szégyenkezve, bánatosan mondta:

- Engedjen meg a tekintetes úr!

- Nincs semmi baj! Nem történt semmi! - bátorítottam és rámeredt a kenyérre, szalonnára, ami ott hevert a lábainál a tűz mellett.

- Éhes vagyok! - hebegte lángoló orcákkal.

Megrendültem és kedvesen kínáltam:

- Hát egyél, testvér!... Nem tudtál szólni?

Most már sajnáltam és szerettem szegényt.

Felszabadulva, mosolyogva a többinek is odakiáltottam:

- Hé emberek!... Hagyják abba a munkát, jöjjenek és faljanak valamit!

Az emberek egymásra néztek és lassan megindultak a tűz felé.

XXVII A SZALONKAMADÁR

Végét járta az erdő. A ragyogó arany, vörös, sárga, bronz, fekete, őszi színek eltűnőben voltak. Nedves, síró köd, hideg permet szállongott a szürke félvilágosságban. Az élet lehanyatlott. A víz is haldokolt és utolsó lélegzete szürke páráként feküdt rajta. A tüzem füstje elerőtlenedett és nem bírt felszállni még a fák tetejéig se. Hideg nedvesség csepegett a dermedő ágakról. A jószág a lábán állva reszketett és esett fővel szomorkodott. Csapzott, kietlen és keserű volt minden. A vadak elrejtőztek és némák maradtak. A medve lomhán feküdt, sáros fenékkal, morogva keresett magának száraz helyet s a némán váró őzeknek csak fehérke, kicsi lehellelte mutatta, hogy még élnek. A farkasok néha dühösen a magasba ugrottak és vicsorgó foguk összecsattant, mintha Isten láthatatlan kezét akarnák megharapni. Aztán ők is megadták magukat. A hegyek meggörnyedtek, a völgyek hidegen kinyúltak, mint a halott. Minden várt valamit, ami történni fog és elkerülhetetlen, de ami ismeretlen, rejtett és titkos s csak sejteni lehet. A moha felborzolódott félelmében a fák lábain, a fekete rothadt gombák összerogytak, a száraz füvek egymáshoz verték üres fejüket s csak a csendesen hulló fenyőtoboz koppant néha a földön. Ilyenkor minden lesüti a szemét és fél a nesztől is, hogy semmi ne zavarja a havas kietlen és mégis fenséges haldoklását. Minden érzi, hogy jön, de nem szabad kimondani a nevét annak, ami jön.

Ebben a feszült, sejtelmes, félig kábult várakozásban szakad reánk az alkony. Azt is csak onnan tudjuk, - mert az időnek is vége van, - hogy az a kevés, beteg világosság is lassan fogy, ami eddig a reményt valamennyire fenntartotta. Ettől a gondolattól önkéntelen összerezzennek a fák, állatok, de utána még kínzóbb, még mélyebb lesz a némaság. Hogyan tud ez a nagy mindenség ilyen rettentő csendbe süllyedni! Nem bírok helyben maradni. Történjék akármi, mozognom kell, különben beleőrülök. Hiába. Még a lépés sem ver zajt, az is nesztelen, mintha csak lélek járna az avaron.

Kimenekülök a sűrűből a vágottba, hol már felkaptak a fák, cserjék, vékony, sudár bükkök a déli lejtőn. Itt valamivel világosabb. A láthatár azonban sötét, mintha fekete hurok volna a föld nyakába vetve. Valami unszol, sürget, ijeszt, hogy meneküljek. Ez lehet az az érzés, inger, ami a vándormadarat szárnyra ragadja. De minek? Elkéstem. Nincs már hova menekülni ezen a világon!...

Fáradtan ülök le egy ázott, szürke csutakra, ledobom a puskát és várok én is, mint az állatok. Már-már önmagamba roskadok, mikor valami felriaszt:

- Piszt! Piszt!

Mi ez? Ki mer pisszegni?

Alig pár lépésre tőlem valami tompán levágódik, mintha az erdőből követ hajítottak volna utánam. A két nagy, ijedt szeméről látom, hogy szalonka. A tekintetemmel melengetem egész alakját: magas homlokát, hosszú, keskeny, érzékeny csőrét, rozsdaszínű, csíkozott testét, a földhöz nyomott szennyesfehér torkát. Kékes lábait behúzza maga alá. Nem mozdul. Talán már a szíve se ver. Valami lelte. Tudom már. Olyan erővel jött és olyan szerencsétlenül vágódott le egy hegyes kavicsra, hogy kövér melle meghasadt.

- Hát te vagy az? - enyhülök meg.

- Piszt! Piszt! Korrr! - hangzik újra a levegőben a másik elhúzó madár, mintha azt mondaná: - „Vigyázz! Jön!”

De mi jön? Mi elől menekültök madárkái? Valahol valami történt, hogy ez a hallgatag, szóval madár, ki úgy hallgatott egész nyáron, mintha gyónási titkot őrizne, így meg van rémülve.

Nagy dolognak kellett történnie, mert ez most is úgy rejtőzik, lapul, olyan, mintha avar falevelekkel takargatta volna be a hátát.

- Piszt! Piszt!... Jön!

Ahá! Már tudom. A halál jön, a föld halála és az rémítette meg őket ennyire.

Milyen mások most szegénykéik, mint voltak tavasszal, mikor szintén itt vártam rájuk és gyönyörködtem benne, hogyan nyilalt, kanyargott, cikázott a koronák közt és hanyatlott le az ágak mögé, mikor az első csillag kigyúlt, a többi madarak éppen bevégezték estéli éneküket s a hegyek, távoli fák odatapadtak az éghez. Akkor is minden várt. Az ágak fölöttem rezzenni se mertek, a bokrok leguggoltak a földre s csak néha szállta körül fejemet a csupasz denevér, hogy meggyőződjék: helyemen vagyok-e. Mennyi ígérlet, titkos inger és ébredő élet volt akkor itt! Hogy megrándultam, mikor a madár nesztelen árnya elhúzott a szűk nyíladékok közt és forrott a hűvös levegő szárnyai alatt, ahogy elosont, majd nyílegyenesen lebukott. Aztán a bokrok alatt elfutott és vége volt mindennek.

Milyen régen is volt mindez. Egészen megfeledkeztem róla. Nem is csoda, hiszen szegény szalonkamadárnak tavasszal is, a nász idején is, mikor minden olyan szép, mindössze csak tíz percig tart a boldogsága, mondhatnám, az élete. Aztán kis gödröcskét tipor fészeknek és hirtelen úgy eltűnik, mintha a világon se lett volna.

De ne hazudjak! A nyáron láttam, hogy itt-ott, a fák homályában felforgatta az avar és szitává lyukgatta a gombák kalapját. Lehet, hogy valami tuskó tövében remegett akkor is, de ügyet se vettem rá. Alázatos, titkos, nemes, szerény madár, ki nappal nem mer felrepülni és az estbe rejtőzve se száll túl a fák hegyén. Furcsa, néma sírásó, ki folyton a mélyben kutat és úgy szúrja bele csőrét, mintha hőmérővel a föld lázát mérné, vagy a halottak kenyerét kóstolgatná. A némaság s az est jegyese ő, a csak tíz percig szerelmes, fűszáltól is megrezzenő, félénk szűz.

Mi lehet az oka, hogy óvatosságáról ennyire megfeledkezett! Szép barna szemei irtózáttal merednek szét és tárt szárnyakkal úgy fekszik, mintha a földet védené és kicsi, véges tollacskaival az egészséget be szeretné teríteni: - „Jaj! Ne bántsátok!”

Ki mondotta meg neki, hogy nagy veszedelem fenyegeti a földet és ki adott erőt a gyenge madárkának, kit a legkisebb ág is agyonsujthatna, hogy ezt a pokolba megcímzett, nyomorult földet védje? Le kéne löni azt is, aki szót mer emelni az érdekében. Pusztuljon, mert hibás, mert megtűri hátán az embert és azt a sok gátságot, aljasságot, melyet minden pillanatban elkövet! Sőt nemcsak megtűri, hanem még táplálja, vízával itatja, aranyával hizlalja, elébe veti méhének minden kincsét, csak azért, hogy beszophassa a sok rántott vért, minél több vért és gyűlöletet. Bégen megszűnt rajta minden, amiért érdemes volt élni... És még védi ez a szerencsétlen madár? Úgy szétlövöm azt is, hogy ítéletnapig se szedik össze a csontjait!

Vörös vér loccsan agyamra és már-már markolom a puskát, de az inger, ahogy jött, el is múlik, és fáradtan fanyalgok a madárnak:

- Hidd el, hogy nem érdemes!

Bosszankodva felemelkedem, hogy ott hagyjam az egészséget, de akkor harmadikszor hangzik fel:

- Piszt! Piszt!

Valóban, - lepődöm meg - valami észrevétlen történik körülöttem. A hideg ködben didergek, arcomat, kezemet fagyottra permetezte. Szemhéjaim álmosak, alig bírom emelni és mégis forróak. Visszaroskadok a csutakra, mintha a sötétség nyomott volna vissza. Különös ez a sötétség is. Finom, híg s ha kissé homályosan is, de átlátok rajta. Súlytalan és mégis olyan fojtóan nehéz, hogy dönt le a lábaimról. Ilyen érzése lehet a halottnak, ki felébred koporsójában, de mégse bír feltámadni, mert visszanyomja a szemfedő. Pedig az is látszólag könnyű fátyol, amit az igaz szívéből gyászoló egyetlen sóhajtásával elfújhatna halott kedvese orcájáról. Az én lélekzetem is mind nehezebb és fogyóban van.

- Egészségtelen idő! - mondom természetesen, de valami azonnal kételkedik bennem: - Jó, jó! Egészségtelen idő, de...

A körülvevő néma mozdulatlanság mintha megmozdult volna. Meresztem a szemeimet, hogy jól látok-e. Földi szemem azt mutatja, hogy nem igaz, amit én mozgásnak, kétségbeesett védekezésnek látok, hogy a fák ágai ijedten egymásba kapaszkodtak volna és mintha megfeszítenék törzsüket, hogy valami láthatatlan veszedelem el ne sodorja s a hegyek kifeszített, fekete mellel láncba állottak és mintha a bokrok is lekuporodtak volna, hogy a földet védjék.

Nem lehet igaz és mégis így van. Minden a földet védi. Kezdte ez az igénytelen szalonkamadárka, folytatták a fák, bokrok, hegyek. A sziklák bordája is kidudorodik az erőlködéstől s az erőtlen, száraz fűszálak is egymásba kapaszkodnak, hogy ezt a nyomorult, széthullani készülő sárgolyót valahogy összetartsák. Még mintha a víz színe is fekete ráncokba futott volna a gondoktól...

Isten engem úgy segéljen, olyan szélcsend van, hogy a lehulló vörös falevélke is alig bír földet érni és mégis érzem, látom a világnak, hegyeknek, fáknak, mindennek ezt az összerándulását, baljós feszülését és hallom a néma segítségkiáltást. Soha édesanya kétségbeesettebben nem védte gyermekét, mint ahogy minden védi ezt a tehetetlenné roskadt földet az ismeretlen veszedelemtől, ami mindjárt itt van.

Isten engem úgy segéljen, az én öklöm is akaratlanul rándult össze, mert a magasságban, a megvakult égben rémült gágogással vadludak húztak el a fejem fölött. Elkésett vadludak, kik a hátukon már havat visznek, mintha hideg verejtékük fagyott volna meg rajta.

Eh! Szamárságokat gondolok össze-vissza és jobb lesz, ha hazamegyek a kalyibámba, lefekszem és kipihenem magamat!

Jó, jó! De... Magyarázza meg valaki, miért van, hogy én is szeretném ennek a kihülő, elítélt, nyomorult földnek csak akkora pontján végigvetni magamat, amekkorát testemmel el bírok takarni, mint ez az esztelen szalonkamadár és azt mondani: - „Mégis az enyém vagy, halálos ítélet, nyomor, pusztulás, bűnök és a hátadon végighengeredő ágyuk ellenére is!” - és segítségért kiáltok én is azzal a dermesztő némasággal, mint minden körülöttem.

Józan eszem tiltakozik ellene, amit érzek, gondolok, de akkor miért áldozta fel magát ez a kicsi szalonkamadár? Miért nem akarnak haza eresztetni a fák, az ágak? Miért állják útamat? Miért húzzák vissza lábaimat a halott, száraz füvek és miért feledkezem meg a puskáról, vadászásról, ölésről, mikor későre mégis haza vánszorgok?

Miért?

Az igaz, hogy reggel kicsit szégyeltem magamat, de az is igaz, hogy a változás, ami jött, amitől féltünk, mégis megtörtént.

Pedig egyszerűen szólva csak annyi történt, hogy azon éjjel leesett az első hó s mikor visszamentem a csutakosba a puskámért, a szalonkát ott találtam megfagyva széttárt szárnyakkal,

akkor is a földet védve és szája el volt nyílván, mintha utolsó segélykiáltása után többé nem bírta volna összefogni, vagy - mikor látta, hogy nem tehet semmit a végzet ellen - talán önmaga tátotta ki a száját, hogy felfogja ennek a szerencsétlen, megkínzott, bűnös földnek utolsó lélekzetét.

Különben a fák, bokrok, hegyek csendesen, behavazottan állottak helyükön, mintha azon éjszaka megöszültek volna.

XXVIII A HAVAS HALOTT

Azon a napon a vadmadarak látszólag minden igaz ok nélkül nyugtalankodni kezdettek. Sasok veszekedtek a levegőben, vércsék vijjogtak, a solymok nyilalva vágtak be a sziklák hasadékaiba, a fákról felkerekedtek a varjak és fekete csapatokban károgtak le a falvakba. A cinkék, sármányok, pintyek szintén otthagyták az erdőt. Megzavarodott madárfelhők tévelyegtek a levegőben a fehér hófelhők alatt hideg ködtől nedvesen, érezték a havas veszedelmét, pedig csend volt, a tegnapi porkahó érintetlen feküdt a földön, egyetlen faág nem mozdult s a cserefák száraz levelei békésen vöröslöttek bele a komor, szürke világba.

Az öreg, magános vérmedve éppen téli álomra készült s nehezen kapaszkodott fel a sziklák között, Sajgóberce oldalában a barlangjához és a fensík peremén lihegve megállott. Az utolsó napokban ő is különös változáson ment át. Nyugtalan, morcos, ingerült volt, nehéz fejét alig birta, egy hét óta se étel, se ital nem ízlett és álmosan ásított fel a homályos égre. Zavaros vágyak kínozták és előretűródött homloka alatt égő apró szemei már fekete ködben láttak mindent. Feketék voltak a tovariadó őzek, a ciheresben lappangó farkas, a szakadékokban robajló vaddisznók, az egész havas, a szédülő hegyek, a patakok vize. Tátott szájjal lihegett és forró lehellete fehér párába burkolta otromba fejét. Homályosan érezte, hogy meg fog halni ma a havas. Alig akart megvirradni, de a kínlódó derengő félvilágosságban mégis látni lehetett a közelgő veszedelmet. Az éjnek már vége volt. Szennyes, tejszínű, alaktalan, zürzavarrá folyt szét a feje fölött. Messzi a fensík szélén juhnyáj közeledett feléje. A medve azt nézte és dühösen felmordult az ember-szagra. Mint minden állat a havason, a medve is tudta, hogy mindjárt ki fog törni a hóvihar, amelyben semmi élő meg nem menekül és a rettentő színjátékot meg akarta várni, mielőtt álomra hajtaná a fejét. A halál jegye volt már azon a juhnyájon és a pásztoron s a vérengző dúvadnak jólesett ez a tudat.

Csak a szerencsétlen pásztorember nem sejtett semmit. Harmadik napja vonultak hazafelé lassan, kiméletesen, legelve, delelve, előntve a torzsáig rágott havasi legelőket. A pásztor büszkén néz végig a háromszáz darab gyönyörű állaton és elszorul a szíve, ha arra gondol, hogy meg kell válnia tőlük. Nem is juhok ezek, hanem saját gyermekei. Mindeniket külön-külön is személyesen ismeri, hiszen kora tavasztól késő őszig dédelgette őket. Egyetlen darab el nem pusztult és áldás volt minden lépésükön. Csak úgy ontották a tejet, a sajtot, ordát, zsendicét. Most is az orrában érzi áldott, zsíros tögyük illatát. Selymes, dús gypajukok a földet éri, szinte rálépnek menetközben. Ha lehetne, szívesen vinné őket az ölében, hogy le ne romoljanak; annyira szereti őket. Hiszen rajtuk kívül nincs is neki senkije, semmije. És most ezektől is meg kell válnia. Úgy érzi, mintha temetőbe kísérné őket.

Mondom, nem sejtette, hogy ma hal meg a havas.

Először csak néhány kósza hópohely kezdett szálldosni. Még jól is esett látni a komor, nehézszínű világban ezeket a röpködő fehér csillagokat, melyek ártatlanok, tiszták és olyan könnyűek, hogy még az erőtlen fűszál se rezzen meg alattuk. Úgy tűntek el a földön, mint ahogy az áldozó ember nyelvén elolvad a szent ostya. A bolond, együgyű pásztor még mosolygott is nekik és nagy, széles markával játékosan fogdosta őket. Később könnyű szél suhant végig a fensíkon s a hópelyhek megsűrűsödtek. Kristályos hideg ereszkedett alá és a föld rothadó, nehéz szaga eltűnt. A juhok csudálkozva emelték fel szép, csigás orrukat és hirtelen megállottak, mintha odacövekeltek volna őket.

A pásztor szintén felütötte a fejét. Ő is megérezte a különös változást és riadtan körülnézett. A szálegyenes fák egyszerre „vigyázz”-ba állottak, a bokrok lekuporodtak és olyanok voltak, mint köröskörül a földreborult kerek-rokolyás székel asszonyok, kik alázatosan térdelve

várják meg, míg Isten a fehér szentséggel áldást oszt. Nagy, nagy béke és csend szállotta meg hirtelen a világot.

- Havazik! - motyogta önkénytelen gyöngédséggel a durva pásztoreMBER és pillanatra ő is megbénult, hogy sapkáját levéve megtisztelje a fenséges pillanatot, mikor a fehér szemfedő beteríti a kimúlt föld ráncos, fekete arcát.

Hirtelen azonban vad szél vág bele a rengetegbe s a fenyves zajlani kezd, mint a tenger. Egy árnyalatot szürkül a világ s a hóhullás zavart, kavargó forgataggá válik.

- Nem lehet továbbmenni! - azt mondja a pásztor és tanácstalanul néz körül, hogy hová huzódjék a közelgő hóvihar elől, de elkésett, mert már a láthatár mögül terhes hófelhők gördülnek elő és rázúdulnak a fák koronájára, melyek recsegve hajolnak meg a nehéz nyomás alatt. Annyi idő sem telik bele, míg a madár a lábával megvakarja a füle tövét, a hegyek közül előreront a szél. Pusztító, kietlen, éles, dermesztő szélvihar.

A vérmedve a szakadék szélén elégedetten huzódik a sziklaszirtek védelmébe és hatalmas testével előremered, hogy jobban lásson.

Ez az, amire várt! Ha tudna, felkacagna örömeiben, mert a pásztoreMBER megremeg és halál-sápadt lesz. Tudja, hogy nincs menekvése. Akit ez az eget, földet romboló fergeteg meglep, vége van annak. Ha a juh menekülve futni kezd előre, felragadja a földről és percek alatt a fákhöz, földhöz, sziklához veri, vagy az egész nyáját belesodorja a szakadékba. Az erdőbe kellene menekülniök, de az erdő messzi van és kétségbeesett, riasztó kiáltását hangtalanul kapja el a szél a szájáról. Kutyáit is hiába uszítja. Vinnyogva, remegve futnak el, hogy menedéket keressenek. Magának kell küzködni, rohannia, kézzel, lábbal dolgoznia, hogy megfordítsa a nyáját. A juhok azonban érzéketlenül, tompán elmeredt szemekkel helyben maradnak és borzadva bámulnak rá a viharra, amely az egek megkavart méhéből rájuk tört. A pásztor maga is tehetetlenül megáll. Egyszerre minden megváltozott körülötte. Az erdő, hegyek árnya csak halványan dereng szemei előtt az özönlő ködök, hófergeteg zavaros fátyla mögött. Az orráig se lát. Ég és föld alaktalan tömeggé olvad a fehér zürzavarban. Arcát, kezeit csipi a jeges dara, szemei lángolnak, szikráznak, mintha minden tüzet ki akarna fűjni belőlük a vadul süvítő szél. Alig áll a lábán. Vakon tapogatózva szédeleg egy magános fenyőhöz és az életféltés mohóságával kapaszkodik meg a törzsében, hogy az akadálytalanul száguldó szél őt is el ne sodorja. A bamba rémülettel összebujt juhok nem bírják el a gerincüket meghajlító, rettentő szélnyomást, szerencsére lábuk megbicsaklik és tehetetlenül a földre lapulnak. A pásztor a recsegő fához tapadva birkózva felhördül örömeiben. A drága jószág pillanatnyilag meg van mentve, de csak addig, míg idegekkel bírja a juh. Ha egyetlen egy is összeroppan és megbolondul, vége mindennek. A pásztor szinte megőrül az aggodalomtól, ha erre gondol, de tehetetlen, mert a vihar ereje mindinkább fokozódik. Borzadva hallgatja a derékban kettétört fák recsegését, a tövestől kifordult vén fenyőóriások tompa döndülését és fel sem mer nézni az égre, mert ott is az összetört erdők roncsai úsznak, röpködnek. Teljes a pusztulás, a veszedelem.

Minden remeg és borzad, csak a havas ura, az öreg vérmedve boldog, megelégedett a szikla alatt. Nekivaló, fenséges látvány ez. Sötét ereje, vadsága, zord, fekete szive teljesen kitárul benne, mintha ő tombolna, ő tépné darabokra a havast, borítaná fel a hegyeket, tördelné ízekre az őserdőt, fűjná el egyetlen lehelletével a világ hazug, nyomorult „békéjét”, véres innnyel harapná át minden élő nyakát és az ördög fekete farkába kapaszkodva ő rohanna át a fergeteg táncában az egész mindenségen. Alattomos, csontot-velőt átjáró morgásra torzul a szája, mintha felborzolt szőrrel újabb, még erősebb pusztításra biztatná a vihart... Időbe telik, míg valamennyire urrá lesz szenvedélyének első ingere fölött és felemelt fővel körülnéz, hogy lássa, mi lesz a földdel... Csak most veszi észre a fatörzsön lógó rémült pásztorembert és többé le sem veszi róla a szemeit, mintha rajta kívül a világon semmi, de semmi nem

érdekelne. Most jön a vég, az ember vége és azt semmiért el nem mulasztaná. Nincs ránézve megnyugtatóbb látvány, mint az ember pusztulása. Egyetlen igazság a földön, ha egy ember elpusztul. Elég ok hozzá az, hogy - ember. A vérszomjas dúvad teste majdnem szétrobban a türelmetlenségtől, hogy az elszálló lelket láthassa.

A vihar, mintha szót fogadna, rettentő táncba kezd. A szerencsétlen pásztorember azonban észre sem veszi. A fehér hóözönön át, minden érzékével csak a juhait lesi. A nyáját, minden örömét, büszkeségét, egyetlen boldogságát. Háromszáz szép gyermekét... Csak megmeneküljenek!... Náluk nélkül az ő élete se ér semmit. Inkább őt vegye el az Isten, semhogy egynek is baja történjék.

- Csak meg ne mozduljanak!...

Hiába remegett, imádkozott, leste féltőn. Az újabb vihar-rohamra a vezérlő kos felugrott. Nem bírta tovább. Megrázta magát és irtózva elferdült szájjal bégetett. Erre a többi kosok is megmozdultak.

A pásztor kínjában felordít.

Vége mindennek! Nincs hatalom, hogy a széltől űzött nyáját meg bírja állítani...

Gyorsan kell cselekednie!... De mit csináljon. Szinte a fához dermed rémületében. Végigvillan az agyán, hogy ha a nyáj elpusztul, minden odavan. Keserves munkával szerzett néhány garasa, kicsi földje, mit a tavaly szerzett, kenyere, kunyhócskája, ami ki sincs fizetve. Hiába kínlódott eddig. Tán tömlőbe is kerül.

- Nem, nem lehet! - hebegi félig tébolyultan, de mit csináljon! Magával az Istennel mégsem birkózhatnak...

Most a vezérlő kos újabb jelt ad és erre a nyáj is megmozdul.

- Hóhahó! - üvölti a pásztor torkaszakadtából és felkapja görcsös botját.

Ebben a pillanatban öröm vonaglik át fagyott arcán. Tudja már, hogy mit kell csinálnia. Ha a kosokat megállíthatja, meg van mentve a nyáj.

- Hóhahó!

Megfeszített erővel fut, tántorog, kalimpál, hogy a nyáj elé vágjon.

Elkésett.

A vezérlő kos már a szakadék szélén járt.

Nyomában a nyáj. Riadt, rémült bégetésük belevész a vihar bömbölésébe. Ez a bégetés volt az utolsó életjelük, aztán alig derengő, szűk, kis nyomuk végleg elsötétedik. Halálfutásukról már semmit se tudtak, csak rohantak előre vakon, siketen, a megbomlott idegek érzéketlen hülyeségével, hasig tipródva a hóban, melyet félelmükben eleredt ürülékükkel vörösre pörköltek. Aztán a szél közibük vág és szétszórja őket, mint a pelyhet.

- Hóhahó! - sír kínjában a pásztor és a viharral küszködve, elzuhanva, újra talpra állva, megzavarodott aggyal, magánkívül rohan juhait nyomában. Sapkáját lekapta a vihar a fejről, de csak annyit érez, mintha jeges ruhát dobtak volna forró fejére. Már alig is lát, melle, torka szorong, mert vége, mindjárt vége a nyájnak, a gyönyörű juhoknak, amiknek nem volt párja a havason, nem is juhok voltak, gyermekei voltak, minden büszkesége - és az ő indulatai is elszabadulnak, mint a viharéi, gyilkos, vad és kétségbeesett már ő is, azt sem tudja, mit cselekszik és csak homályosan rémlik, hogy valami a fejében megpattant; az ő szemei is vérbefutottak, vörösnek látja a hóhullást, az erdőt, a juhait, az egész világot és értelem nélkül üvölti utolsó gondolatát:

- A kosok! A kosok!

A kosokat agyon kell vernie, mert másképp lehetetlen megállítani... Áhá! Már itt is van egy!...

- Hó! Hó!

Örömeben felkacag, mikor a bunkóval leütött állat véresen mozdulatlanul elnyúlik a földön.

- Itt is van egy!... Ott is van egy!... Ez is kos!...

És zuhog a bot.

- Tíz! Tizenegy! Tizenkettő! - számolja lihegve és minden egyes számnál sötétebb lesz az agya.

Már alig bírja. Forróság lepi el a testét, verejtéke a szemébe hull, kurtiját is ledobja, karjai fáradtak, de nem szabad abbahagynia.

- Ez is kos! Az is kos!... Hó! Hó!

Múló pillanatra megütközik.

- Mi ez? Hát nem akar a kosoknak végeszakadni?...

A szerencsétlen úgy látja, hogy hosszú, vörös szarvak csavarodnak elő minden juh fejéből és mind rohan a szakadék felé.

- Ez is! Az is!... Ötvenegy! Ötvenkettő!...

Elvakult indulatában a vihart is alig hallja, csak sujt a bottal szakadatlan, míg a juhok körülötte újra lefeksznek.

Nehéz, fárasztó küzdelem volt, de sikerült.

- Hálaistennek! - mormogja horpadt, feketére fagyott arccal. - Reggel majd továbbmegyünk.

Tántorogva kiegyenesedik, majd rágörbed a hóba szúrt botjára.

Agyonvert juhait őrzi.

- Nincs semmi baj, most már nincs semmi baj!

A nyáj csendes, a vihar is szűnőben van.

Csak ne volna olyan álmos!

Nem szabad elaludnia. A nyáját minden órában fel kell riasztania, meg kell jártatnia, hogy juhocskáit, kedves gyermekeit meg ne fagyjanak.

Csak ne volna olyan álmos!...

El se zuhant. Úgy fagyott hozzá a botjához.

Mikor a vihar elült, a vérmedve lerázta magáról a havat és odacammogott a pásztorhoz, ki olyan volt, mintha csendesen aludnék. Sűrű, tömött bajsza fehér a zuzmarától. Olyan, mintha a lelke fagyott volna hozzá. A medve körülszaglássza, belenéz üres, zavaros szemeibe, valamit dörmög és elégedetten elcammog. A barlang szájában mégegyszer megáll, meghor-dozza tekintetét a halott havas fölött, únottan beleásít az éjszakába, befordul az üregbe és elégedetten álomra gömbölyödik ő is.

A havas halott.

Csak a hó hull szépen, csendesen, hogy eltakarja a világ szennyét.

XXIX

GERGŐ LEGYEN A TE NEVED

Háromszor jött a kóbor farkas azon az éjszakán a kalyibához, ráfűjt a tenyérnyi ablakra, hátsó lábaival hányta a havat s kísértetiesen vonított. Ingben-gatyában, mezítláb kiment Gergő a fészivel s elriasztotta, de harmadikszor maga is azt mondta az asszonynak:

- Belé kell nyúgunni!... Méges meghal kicsi Gergő! A farkas megjelentette!

- Jaj, csak meg vóna keresztelve! - sikoltott a menyecske.

A halál maga is elég nagy baj, de rettenetes, ha valaki keresztlehetlenül hal meg. Sem ég, sem föld be nem fogadja, a lelke sírva jár a havason a világ végezetéig.

- Ebben a cudar időben hogy menjek a faluba a papért! - húzódozott az erdei ember, mert két nap, két éjjel szakadatlan hullott a hó s nehéz az út, de hogy a farkas így megijesztette, mégis csak nekiöltözött s meglábolta a havast.

Mire pitymallott már zergetett is az öreg Mihók sekrestyés ablakán:

- Baj van, Miháj bá! Eresszen bé!

- Ki a? - riadt fel Mihók Miháj egyházi ember.

- Ez én! Csutak Gergé a havasról!

- Miért nem ülsz otthon ilyen üdőben az anyád örömeiben! - lépett le az ágyból Miháj bá, hogy kikócsolja az ajtót. - Mit lármázod fel az embert?

- Lehet, hogy nem éri meg a reggelt! - hozakodott elő Gergő a nagy bajával.

- Ki nem éri meg a reggelt?

- Kicsi Gergő, a fiam!

- Nem szégyenled magadat? - támadt rá a vénember. - Egy nyálas kölyökből ekkora dógot csinálni!

- Igende a farkas háromszor baukolt felette! - bátortalankodott az erdei ember. - A gyermek nincs megkeresztelve, tudja-e?

- Ammá nagy baj! Igennagy baj! - csendesedett meg Miháj bá is. - De akkor mért nem méssz a paphoz, mit törsz reám?

- Hiszen éppen ezért jöttem, hogy kied intézkedjék a tiszlendúrnál!

- Én nem intézkedhetek! - csattant fel Mihók bá újra mérgesen.

- Osztán métt nem? - kezdett fenyegető lenni a Gergő hangja is.

- Mert nincs itthon a pap s ahogy nekem jelentette, nem is jön haza két napig!

- Hijj a teremtésit! - vesztette el minden reménységit Gergő. - Most mit csináljak?

- Az a te dógod! - felelt kurtán Miháj bá s visszafeküdt az ágyba a vénasszony mellé, ki a falig lapulva hallgatta a férfiak beszédét. Valamit gondolt azonban magában, későbben mégis azt mondta:

- Hátha méges tudna segíteni rajtik!... Gergé nem olyan ember, aki ingyen kívánná...

- Meghálálnám! - kapott a szón Gergő is. - Pénzem ugyan nincs, de egy-két szekér fát meg-eresztenék. Nem néznék oda, mikor kied erdőlni jön...

Ettől a vénember is megereszkedett.

- Szítsd fel a tüzet s fűtőzzél meg! - adta meg magát.

- Nem es tudod eléggé megköszönni Miháj bátyádnak, hogy segít rajtatok! - járt a szája a vénasszonynak, míg Gergő a tüzet fújta tele szájával. - Mi az a két szekér fa ilyen nagy bajban... Hiszen tudod, hogy ez az énuram milyen értő, tanólt ember! Negyven esztendeje, hogy a kezén van a templom s az egy szentségen kívül mindenhez szabad hozzányulnia...

Ásítva, szuszogva öltözködött Mihók bá, mintha nem is hallaná, hogy mit beszél a felesége. Aztán komótosan megfrustokolt, fogta a templom kulcsát s tekintélyesen azt mondta:

- Mehetünk!

Elfogódva nézte Gergő a néma, kicsi templomban, hogyan bugyogtat tele Miháj bá egy háromdecis, mosatlan, vak üveget szentelt vízzel s pakol fel melléje egy avult, szúette, arasznyi fakeresztet, keres elő egy még vénebb, dohos, nedves levelű szent könyvecskét, amelynek vedlett táblájába már belerágta magát a penész. Értelmesen betúrte azt a helyet, ahol használni kell s Gergőhöz fordult:

- Tudsz-e olvasni?

- Én nemigen, - ijedt meg az erdei ember - de az asszon, ha meg nem felejtette, tudott.

- Ebben a könyvecskében minden benne van, hogy mit kell csinálni! - magyarázta Miháj bá.

- Hát kied nem jön? - szontyolodott el Gergő.

- A falu végéig sem tudnék eljutni ebben a hóban, - rázta a fejét a vénember - de nem is kell, mert azt a gyermeket ti is megkeresztelhetitek. Akár te, akár a feleséged.

- Lehetetlen! - hitetlenkedett Gergő.

- Ha én valamit mondok, neked ne járjon a szájad! - senkizte le Gergőt a vénember. - Abban a könyvecskében is megvagyok írva, hogy szükség esetén mindenki keresztelhet s ez éppen olyan érvényös, mintha a pap vagy én kereszteltem volna meg!... Inkább kevés szentelt sőt is adok, hogy fogatosabb legyen...

Valamit ümmögött kedvetlenül Gergő, hogy ő azt gondolta, hogy mégis, ha Miháj bá eljött volna...

- Mit akarsz többet azért a két rongyos szekér fáért! - támadott rá az öreg. - Ha még sokat jár a szád...

Gergő ijedten behúzta a nyakát, a kurti zsebibe betette a szentdolgokat s elindult.

- A szentkeresztet s a könyvet osztán hozd vissza! - kiáltott utána Miháj bá s tekintélyesen odalépett az alig pislogó örökmécseshez, hogy vastag ujjával levegye a hammát...

Mire Gergő kiért Szépaszó tetejére, a havazás megszűnt. A havas teljes pompájában ragyogott. Semmi sincs szebb a frissen behavazott puha, fehér erdőnél. Még ezt a félvad Gergőt is megejtette tiszta varázsával és szinte áhítattal ment a magasságokba nyúló szép szálfák között, melyeknek mindenike mintha gyönyörű ezüstsztóp volt, az erdő hatalmas templomában. A vakító, zuzmarával díszített, hóval prémezett, dermedt ágak finom tetővé szövődtek a feje fölött. A kéken derengő hóban mozdulatlan minden, csak a levegő jégtűi zajlanak a lenyugvó nap könnyű fényében, mint megzavart pici ezüsthallacskák. Néhány öreg fán szakadozott zuzmó-térkép. A fák ravatalt állanak a befagyott patak fölött. Csend van és a Gergő feszült

érzékei mégis valami finom zenét hallanak, valami olyan különös zenét, mintha szél fújna át a szarvasok agancsai közt.

- Csak nem a fiam lelke!... Csak nem késtem el! - ijed meg és meggyorsítja lépteit, majd megáll és riadtan hallgatózik. - Mégis a kicsi Gergő lelke volt! - sír fel benne valami, mert gyanús ez a rettentő némaság. Semmi se rezdül s a hópelyhekkal, mint fehér méhrajfűzésekkel rakott vesszőfonalak is mozdulatlanok.

- Jövök, Kicsigergő! - kiáltja rekedten és a félelemtől, gyötrődéstől kiült verejték megfagy a homlokán, mert most már biztos, hogy meghalt Kicsigergő.

Ezt abból is lehet tudni, hogy sehol egyetlen élőlény sincs... Pedig ilyenkor a madarak le szoktak szállani az ágakról, hogy ákombákom, három-ujj jeleikkel teleírják, összesétálják a friss havat. Nem tudják megállni, hogy meg ne tegyék. Éppen így vannak vele a vadak: őzek, nyulak, szarvasok, farkasok, a vaddisznó, hiúz is. Az egyetlen sasmadár nem száll le a hóra, de az is közel repül ilyenkor a földhöz, hogy tisztaságában gyönyörködjék... Most pedig sehol semmi!

- Kicsigergő! - fullad bele a szó is az erdei ember szívébe. - Jövök, lelkem s magát Urunk-jézust hozom!...

Hirtelen megáll, mintha gyökeret vertek volna a lábai, mert most veszi észre, hogy nincsen árnyéka, mintha a saját árnyéka se akart volna vele jönni. Ez már pedig mindennél biztosabb jel...

Sötéten bámul fel a felhőkkel összeolvadt hegyekre, melyek fölött már megjelent az alkonyat. A hó kékül, majd élettelenül szikrázik körülötte. A fagy jeges hullámai rázúdulnak a havasra. A fáradt, kimerült ember már nem siet.

- Minek? - gondolja sötéten és nehezen túrja magát előre az övig érő hóban.

Szinte rosszul esik, mikor félóra múlva meglátja egy vén bükk oldalához támasztott kicsi kalyibáját... Abban fekszik hóttan Kicsigergő... Felszálló füst se látszik, a tűz fénye se játszik ablakán, kihalt, gyászos, fátyolos benne minden. Az asszony se mer elébe menni...

Maga is úgy érzi, mintha idegen hajlékba lépne be és bátortalanul megáll az ajtóban.

- Él?...

A menyecske vicogva ugrik oda, hogy a tenyerével befogja a vadember jégcsapos száját.

- Fel ne költse, mert éppen most szenderedett el!

- Él? - akar felsikoltani örömeben Gergő, de csak a reménységtől nagyra nőtt szemefehérje ég az esteledésben.

- Nincs semmi baj! - nyugtatja az asszony. - Egész nap az őzekkel, vadnyulakkal jádzott!

- Őzekkel, vadnyulakkal?

- ... Idejöttek az ablakhoz, figuráztak egész áldott nap s a lelkemfiam kacagott nekik...

- Akkor nincs semmi baj! - pihegte boldogan az erdei ember. - Hát ezért nem láttam egyetlen vadat se, amíg jöttem! Mind itt voltak!

- Mind itt voltak! - bizonykodott az asszony. - Még a madár es megrepdeste az üvegtáblát!

- A madár es megrepdeste? - dőlt el fáradtan a tüzecke mellett Gergő, hogy egy cseppet nyugodjék.

- Hát a keresztelés? - kíváncsiskodott az asszony.

- Szinte el es felejtettem! - kap a condrakurti zsebéhez Gergő s mondja, hogy mi történt.

Nehezen húzza elő a fafeszületet, az ósdi könyvecskét, mert vastagok, érzéketlenre fagytak bütökös ujjai a hidegben.

- A szent sőt hova es tévém? - keresi hiába, mert bizony a szentelt só valahol elveszett. Hanem akkor ijed meg igazán, mikor a szenteltvízes üvegért nyúl. Szinte megtántorodik a csapástól, mert bizony a szentelt víz megfagyott útközben és széjjelhányta az üveget. Nehány jégdarabka maradt az egészből. Szerencsére az asszony pohárba teszi, hogy az is oda ne legyen. Attól nem kell félni, hogy a hideg kalyibában megolvad.

- Most mit tudjunk csinálni! - keseregnek mind a ketten.

Órák telnek el, mire a gyermek felébred. Még tüzes a kicsi orcája, de már mosolyog.

- Lám mire méssz? - biztatja Gergő az asszonyt, mert neki kéne fogni a keresztelésnek.

Szegény fiatal menyecske a tűz világánál eleget forgatja az avult, dohos keresztelőkönyvecskét, de bizony nem tud eligazodni rajta.

- Ha tudnám, hogy ez a nagy „Fe”-e vagy a nagy „Tö”-betű! - kínlódik a sillabizálással irulva-pirulva.

- Hadd el! - int sötéten Gergő. - Ha nem megy, hát nem megy! Hiába tévém meg a nagy utat! Étél se kell, úgy nyúlik el gúnyástól a tűz mellett és mindjárt el is nyomja az álom.

Az asszony töprengve virraszt. Kívül szél indul s a vén bükkfa ágai karcolják a kalyiba tetejét.

- Úgy látszik, vihar lesz! - gondolja az asszony és odalép, hogy istránggal bekötözze a kalyiba ajtaját.

Valahol farkas üvölt.

Az asszony összerázkódik és didergő kezekkel kiteszi a fafeszületet az ablakba, hogy távol tartsa a veszedelmet.

A farkas azonban újra üvölt és a gyermek felsír. Már újra tűzben ég egész teste. Most kezdődik újabb harca a halállal. A feketére fagyott kicsi asszony érzi, tudja, kínlódik tehetetlenül.

Csak az urát fel ne verné a farkasordítás!... Csak azt tudná, hogyan kell kereszteni!... Sírva törli a fejét, de sehogyan se jut eszébe... Csak az a farkas hallgatna!

A sírás, vihar, farkasüvöltés mégis felveri Gergőt a tűz mellől.

Már ő is tudja, mi történik.

A kétségbeesett asszony csak akkor veszi észre a férfit, mikor az setéten a gyermekhez lépik.

- Nincs baj, semmi baj! - hebegi. - Már tudom, hogyan kell kereszteni! - hazudik, hogy a zord, vad férfit megnyugtassa. - Megolvastam a könyvből!...

Gergő elhiszi és feléled benne a reménység. Kapja a poharat, feszületet és az asszony kezébe nyomja.

- Akkor fogj hozzá!

Szegény asszony áll pillanatig, szeme segítségért repdes, de hirtelen nagy, meleg gondolat lobban fel benne. Térdre veti magát a gyermek ágya előtt, egyik kezében a feszülettel, másik kezében a jégcsap-szenteltvízzel. Forró csókkal megtisztítja kicsinye homlokát, a jégcsappal keresztet rajzol rá és mondja, ahogy tudja: - *Kicsigergő, én téged megkeresztellek...*

A férfiben szintén feléled az emlékezés.

- Jól van, Rózsáli! - dicséri boldogan.

Az asszonyt azonban elkapta a szent hit.

- Most kied következik! - parancsolja az urának. Erdei Gergő pedig szintén kiegyenesedik, ujjai közé fogja a jégcsap-szenteltvizet, ő is keresztet rajzol a gyermek homlokára s keményen azt mondja:

- Gergő legyen a te neved!

És vastag hüvelykujjával megnyomja a keresztet a gyermek homlokán, mert ő nem tud írást, ami fölött nem is lehet csodálkozni...

XXX MOST MÁR JÖHETSZ, JÉZUSKA

Idefenn a setét havasok között minden esztendőben valami baj van a karácsonyi szent ünnepekkel. Ezeknek a szegény, egyszerű pásztorembereknek, favágóknak, kik esztendők óta itt vágják a fát valami brassai zsidóknak, - ha haragszik Szentfelsége, ha nem, - semmilletképpen nem lehet úgy megülni a szent ünnepeket, ahogy az Írás parancsolja: éjféli misével, betlehemmel, pappal, tömjénnel, orgonaszóval, deák nyelven, gyönyörűséges evangéliumokkal. Ami nem lehet, hát nem lehet. Eleget erőltették, de nincs mód benne no! Egyik esztendőben hárman-négyen szinte életük árán vágtak át a mellig érő havon, jégen, farkasok nyála freccsent az arcukba, minden veszedelemmel megküzdöttek s csak amikor beérkeztek a faluba, akkor derült ki, hogy kerek négy nappal azelőtt megvolt a karácsony s ők hiába jártak. Elvették az időszámítást, amin nem is igen lehet csodálkozni. Eleget ette a mérge, hogy ebben az esztendőben egy faláska Jézust sem kaptak. Még ki is kacagták a faluban. - Másik esztendőben a Kormos bikával akartak utat törni a rengeteg hóban, de a vihar ott nyomta az úton s alig tudának meghúzódni előle a Csalavágó patakában. A drága bika is szinte ott pusztult, hogy az embereket ne is említsem. Lehetetlent az Úristen se kívánhat szegényektől. Hogy mégis egészen el ne kárhozzanak, a mult esztendőben idedefenn a havasban maguk csináltak betlehemet, még tán szebbet is, mint az a zsidóországbéli. Ott volt a Kőlik, abban egész csorda-ember elfér. Tágas, nagy térhely. Faragtak jászlat, abba Jézuska képiben beletették a Mihók Trézsi kicsi fiát, ki már úgy kéthónaposka volt, de már - Énistenem - a havason a biblia is nehezebb, mint városon. Néhány marhát, juhokat is tereltek a jászol köré, hogy reája lehöljenek, ahogy írva vagyon és szépen ki is világították szurkos kalánnal, hogy úgy ragyogott a barlang, mint maga a mennyország s osztán szépen elimádkozgattak mellette. Szavamat ne feledjem, a vén Üdö Marci bácsi volt Szentjózsef, a többi hivatalbélileg úgyis pásztor volt. Mindenképpen szépséges dolog volt no. - Az idén erről se lehetett szó, mert a Trézsi fiacskáját elvitte a torokgyík, Szentjózsefnek való se volt, mert Üdö Márton bácsi is meghött az ősz farkán, az Isten nyugosztalja. Megvallva az igazat, kedve se igen volt senkinek az ünnephez, mert a brassai zsidók tönkrementek, a favágatás abbamaradt s az emberek széjjel mentek. Összevissza három ember maradt a szállásokon: a Csedő úr szolgája, idősb Márton Feri vénlegény s Ülkei Ádám, kinek a mult télen hőtt vala meg a felesége. Esett szerencsétlen emberek mind a hárman, keserűek, morcosak. Eszük ágában se volt nagy dolgot csinálni a Kicsijézus születésiből.

- Legalább istenigazába kialszom magamat! - mondotta a Csedő úr szolgája, mikor szó volt róla, hogy az idén miként rendezzék az innapot.

Márton Feri vénlegény kártyázni szeretett volna a szentestén, de se kártyájuk, se pénzük nem volt hozzá.

Ülkei Ádám még mindig haragudt a Jóistenre, hogy elvette a feleségét. Egy szalmaszálat se szándékozott tovább tenni az érdekében. Kicsit bosszút is akart állani Szentfelségén, hogy őket ilyen nyomorult sorsba taszította, vagy ha nem is taszította, de ki se emelte belőle. Keményen tartották magukat.

- Nem s nem! - pogánykodtak.

Ünnep szombatjára virradó éjjel történt azonban valami, ami az Ülkei Ádám számítását kissé megzavarta. Ádám, akinek a kalyibája legszélről volt, késő este dühös kiáltásokat s puska-lövéseket hallott.

- Bizonyosan az urak vadásznak! - azt gondolta s többet nem is törődött az egésszel. Éppen lefekvéshez készülődött, mikor megzörgették a kalyiba ajtaját.

- Ki az? - szólott az ajtó felé Ádám.

- Ha Istent üsmersz, eressz bé! - felel valaki odakünn.

Ülkei Ádám odacammogott az ajtóhoz s elvette a támasztó karót.

- Te vagy-e, Feri?

Azt hitte, hogy Márton Feri, a vénlegény, ki unalmában jött hozzá, hogy együtt verjék az üdőt; de szinte sóbálvánnyá vált, mikor látta, hogy egy véres ember tántorog be a kalyibába s rémülten azt suttogja:

- Óts el minden világot!

- Szentkereszt legyen velünk, hiszen ez Péter, a gyilkos! - hőkölt hátra Ádám s hirtelen kirántotta, a hóba hányta a világoló fahasábokat. - Tán nem szöktél meg a tömlöcből, Péter?

- Én biza meg! - hebegi a gyilkos, kit nyolc esztendőre ítélték, mert féltékenységből megölte a feleségét.

- Ugyanbiza hol volt a szépeszed? - feddette Ádám, de a gyilkos rá sem hallgatott, hanem kimerülten, borzasztó szemekkel rámeredt az ajtóra.

- Zárd bé, rejts el valahova, mert jönnek!

- Kik jönnek? - ütközött meg Ádám.

- A csendőrök... Tepej lábánál meglőttek.

- Meglőttek?

- Meg.

- Eltaláltak?

- El.

- Hol?

- Itt a lapockám alatt.

- Azért vagy véres?

- Azért!

- Az elég baj! - tekergette a fejét Ülkei Ádám, de eszébe se jutott, hogy a sebet megnézzé, kimossa, bekösse. A meglőtt ember se mondta.

- A nyomodon mindjárt itt lesznek! - ijesztette Ádám.

- Igen, de esik a hó! - kacagott a gyilkos. - Kereshetnek!

- Akkor nincs baj! - könnyebbült meg Ülkei Ádám. - Füttözzél! - biztatta a másikat.

- Nem fázom! - kuporgott Péter a tüzecke mellett.

- Nem ennél valamit? - kérdezte később Ádám.

- Nem vagyok ékes! - rázta fejét a gyilkos.

Az idő telt. A szél kívül búgni kezdett s a hó omlott az égből. Ülkei Ádám kihallgatózott s elmosolyodott:

- Most már nem jön senki. Az ördög se találna ide ebben az időben.

A gyilkos is örvendett.

- Ott az ágyam, lefekhetsz! - biztatta Ádám. - Nyúgudd ki magadat!

- Nem alhatnám! - válaszolt Péter.

- A te dolgod! - vont vállat Ádám. Nézte a gyilkos ruháján a fekete vérmocskot. - Mit gondolsz, megmaradsz, vagy megmurálsz?

- Neköm végem! - válaszolt egykedvűen a gyilkos.

- Csúf lövés volt! - tekergette a fejét Ádám.

- Csúf! - ismerte el a gyilkos is.

Ülkei Ádám meghányta-vetette magában a dolgokat, de sehogy se tudott zöldágra vergődni a gondolataival. Végül is kitalálta, hogy mi nyomja a lelkét.

- Az Istennek se értem a dolgot, Péter! Minek e tűzlángjának nem tudtál ott ülni, ahol voltál, a jó meleg tömlemben, ahol minden kényelmed megvolt? Minek kellett kifutnod a bajba, nyomorúságba?

A gyilkos arcát hirtelen fény verte át. Forró volt a szava is, mikor bevallotta.

- A gyermek miatt!... Van félesztendeje, hogy semmi hírt sem kaptam felőle... Osz tán itt van a szent karácsony is... Reám jött, hogy csenáljak neki kicsi karácsonyfát, jászolykát, Jézuskát s együtt énekelgessünk el mellette. Kicsi harisnya es kéne neki, csizmacska a télre, gunyácska, jó meleg kurticska... Hisze nincs senkije, ki gondoskodjék róla.

- Hát ezért? - enyhült meg Ülkei Ádám.

- Ezért!

Ülkei Ádám nézte a tüzet s azt mondta keményen:

- Jól tetted, Péter, hogy megléptél! Reggel bémegyek a faluba s kihozom a fiadat... Úgy-e, Dénöskének hívják?

- Annak! - hebegte boldogan a gyilkos, elszédülve a tűz mellett. - Aztán legyen, ami lesz! - motyogta, mert az ilyen félvad erdei emberek önmagukkal is beszélnek.

- Dőljünk le legalább fertáj órára! - biztatta Ülkei Ádám. - Eltőt az üdő, nyugudjunk valamit!

A gyilkos engedelmesen nyult el a földön. Ádám is elszenderedett.

Egyszer csak hallja, hogy a gyilkos szólítja:

- Te Ádám!... Hallod-e?

- Mi baj? - riad fel Ádám. - Mi a fenének nem alszol?

- Nekem mennem kell!...

Így a gyilkos.

- Hova a szemed világába akarsz ilyenkor menni? - ásított álmosan Ádám.

- Én a másvilágra!

Ülkei Ádámnak kiszökött az álom a szemiből.

- Tám nem bolondultál meg? - ijedett meg, de a tűz világánál mindjárt látta, hogy a gyilkos igazat beszél. Éktelen nagyok, forrók voltak a szemei, a színe sárga, mocskos, a teste félig hideg, keze-lába reszket s a vére lassan szivárog bele a tűzbe.

- Újra megindult a sebem - mondotta a gyilkos bocsánatkérőleg.

- Be kellett volna, hogy kössük! - szidta magát Ülkei Ádám. - Kinek jutott eszébe?

A gyilkos legyintett, hogy késő.

- Méges hiába lövetém meg magamot! - panaszkodott. - Mégsem láthatám a legénkét!...

- Eléggé resteltem a dógot! - mentegetőzött Ádám. - Ha legalább félnapig tartóztatni tudnád a halált, míg megjárom a falut!... Három óra oda, három óra vissza kell ebben az időben.

- Már ne verd miatta a fejedet! - morgott bánatosan a gyilkos. - „Úgyes késő!”

- Én méges megpróbálom! - szökött fel Ádám.

Péter leintette.

- Egyetse!... Hanem egyebet mondok... Te jó voltál hozzám, Ádám. Helyet adtál, elrejtettél a csendőrök elől...

- Szót se érdemel! - szerénykedett Ádám.

A gyilkos lázas szemekkel felnézett Ülkei Ádámra s szinte nyersen mondotta:

- Te, azt tudod-e, hogy ezör pengő van kitűzve a fejemre?...

- Szép pénz! - üsmerte el Ádám.

- Ez az ezör pengő legyen a tied, Ádám! - hagyakozott a gyilkos.

- Te, kinek gondolsz engem? - pattant fel Ádám.

- Ne járjon a szájad! - torkolta le a gyilkos. - Szólsz a jegyző úrnak s mindjárt kifizeti.

Ülkei Ádám tiltakozni akart, de már nem volt kivel veszekedni, mert a gyilkos hirtelen hanyatt dőlt s elkezdett torkaszakadtából énekelni. Azt fújta, hogy:

*„Csordapásztorok, midőn Betlehemben
csordát őrizének éjjel a mezőben,
éjjel a mezőben...”*

Ülkei Ádám tisztelettel lekapta a sapkáját s úgy hallgatta, hogy a gyilkos hogyan ünnepli a karácsonyt. Ének közben fel-felkiáltott:

- Dénöske!... Dénöske, lelkem fiam!...

- Hát méges találkozott vele! - mondotta Ádám a meghatódottságtól sűrűre tűródött homlok-
kal. - Méges haza segítette az Isten!... Nem hala meg anélkül!...

Továbbad együtt örvendett a gyilkossal, kinek a tömlőben lenyirt feje verejtékben fürdött, száján folydogált a vére, de azért kacagott, borzasztóan tátott, fekete szájjal kiáltozott:

- Ni, milyen szép kicsi csizma, Dénöske!... Kicsi harisnya!... Nem fázol meg a télen bennük!... Várj, mert béhívom édesanyádat es!... Mári te! Maári!...

Ülkei Ádám borzongott.

- Az asszonyt kiáltja, kit ő gyilkolt meg!...

A gyilkos önkívületében tovább játszott a karácsonyt, míg utolsó szavai belebugyborékolnak a száján előtörő vérebe s egyszerre utolsót rúgott a tűz mellett.

- E meghala! - vakarta a fejét Ülkei Ádám s csendesen ülve a holttest mellett sokáig gondolkodott.

Mit fundált ki, mit nem, egyszer csak feláll, a katonaládája fenekéről kivesz egy ökörfejére való láncot, odalép a halotthoz s jó keményen összeköti vele a halott dermedező kezeit.

- Így ni! - mondotta setéten s öltözködni kezdett.

A bundát felöltötte, fogta a fejszét, a ház ajtaját békócsolta s mire pitymallott, már útban volt a falu felé.

Dél felé járt az idő, mikor megérkezett a község házára és haptákba vágta magát a jegyző előtt.

- Jelentem alásan, a gyilkos Pétert, ki megszökött a tömlöcből, az éjszaka sebesülten egymagam elfogtam, megkötöttem s most kérem a fejire kitűzött ezör pengőt!

A jegyző tisztességes ember volt, megundorodott a vérdíj utáni mohóságtól.

- Szégyelhetné magát! Ráér még megkapni azt a pénzt!

- Nekem most kell! - csökönyösködött Ülkei Ádám.

- Miért olyan sürgős? - kérdezte kedvetlenül a jegyző.

- Neköm azért, - remegett a hangja a vad embernek - mert ma van karácsony este s én azt a pénzt a Péter árvájának szántam, Dénöskének... Szeretnék rajta kicsi csizmát venni, kicsi harisnyát, jó meleg posztó kurticskát, báránybőr sapkát, hogy meg ne fázzék a télen... Legalább annyi öröme legyen szegény árvának... Az a pénz úgyis a gyermeket illeti. Az apja az életével fizetett érte... Legalább az a pár krajcár maradjon utána. Senkinek nagyobb jussa nem lehet hozzá, mint annak az ártatlan gyermeknek. Legalább neki legyen karácsonya ebben a cudar világban!... Nincs igazam?...

Míg a jegyző reszkető kézzel a penna után nyúlt, hogy intézkedjék, a vad pásztor szálfegyenesen, büszkén körülnézett az irodában, hadd lám, van-e valaki, ki azt meri mondani, hogy neki nincs igaza!...

Mikor a pénzt megkapta s estére el is intézte, amit akart, a hóna alá szorította a csizmácskákat, kicsi harisnyát, kurticskát s büszkén felszólott az égbe:

- Most már jöhetsz, Jézuska!...

XXXI MÁTÉ, A KUTYA

Látszólag semmi baja nem volt Ártó Káruj bának s mégis egy este azt mondta a kutyájának:

- Mit gondolsz, Máté, hazamenjek-e meghalni, vagy itt maradjak?

Emberi nevet adott a kutyájának, hogy legyen, akivel elbeszélgessen, mert ebben az istenverte havasban kétnapi járóföldre emberi teremtménynek híre-pora sincsen. Titokban hamuzsírt főzött az öreg s az efféle tiltott dologgal jó elhúzódni olyan helyre, hol a nyomát sem sejtik az embernek. Olyan sötét ősvadon volt, ahová elrejtőzött Káruj bá, hogy aki betette a lábát, úgy érezte, mintha minden lépéssel száz esztendőtt menne vissza az időben. Így télen mégis kivilágosodott valamennyire az övig érő hótól, de a hideg akkora volt, hogy még a vadállatok is messzi elkerülték.

Máté, a kutya azonban hűségesen kitarzott és éjszakánként egymás mellé bujva aludtak a kalyibában a tűz mellett. A karácsonyi szent ünnepeket is együtt ülték meg friss, jó egészségben. Akkor se érzett semmi fájdalmat, mikor a kutyáját megkérdezte, hogy hazamenjen-e meghalni, vagy itt pusztuljon el a havason, ami végeredményben mindegy.

- Mert itt az idő, Máté! - bizonygatta a kutyájának.

Honnan tudta, miből tudta, hogy itt a végórája, azt az Isten tudja. A kutya is tudta, mert azon az este igen különösen viselkedett, órákig szomorkodott a gazdája mellett s tán még a könnye is kicsordult, olyan bánatos volt. Néha keservében felkornyikált az égre, mire a vénember sóhajtva így válaszolt:

- Hadd el, Máté, mert ennek így kell lenni!

Első nap mégis úgy határozott, hogy itt várja be a vén csontszopót, a halált.

- Mit küzködjem a nagy hóban, hidegben, amíg hazaérek? Miért csináljak csak bajt, költséget, alkalmatlanságot otthon is? Így is alig élhetnek szegények. Mégis itt maradok, Máté! Te osztán lássad, hogy mit csinálsz, ha felfordultam!

Alig pitymallott, hozzálátott, hogy egyet-mást még eligazítson halála előtt s valami ravatal-félét is készítsen magának, mert az ember mégis ember s nem oktan állat, nem fordulhat fel akárhogy s akárhol. Amennyire lehet, meg kell adni a módját az utolsó kinyujtózásnak is, akárhogy nem állhat az ember Isten elé.

A kutya bánatosan bólintott rá, mintha azt mondaná: „Ami igaz, az igaz!”

Azért mégis rosszul van berendezve ez a világ, hogy az ember még halála napján se tud a sok dologtól szabadulni. Hagyatéka úgyszólván semmi se volt Káruj bának, mégis úgy eltöltötte a drága napot, mintha hatökrös nagygazda volna. Amíg a szerszámokat: fejszét, szekercét, fúrót, egyet-mást számbavett s a ravatalt is gömbölyű fenyőcsapokból összerótta, jó vastagon beterítette szénával, a tűzhelyet is ellátta fával, hogy amíg életben van, legalább legyen, mit a tűzre vetni - biza este lett. Különb is kurták ezek a téli napok, mint a nyúl farka.

Valahogy mégis elkészült.

Aztán megették az utolsó vacsorát is Mátéval, a kutyával. Még tréfált is az öreg:

- Legalább egyszer az életben lakjunk jól!

A hasuk félreállott a sok jó holmitól, puliszkától, szalonnától, túrótól, de nem is maradt semmi.

- Nekem nem is igen kell többet az életben! - nyugodott bele Káruj bá.

Kicsit még komótosan töltötte az időt a tűz mellett, de úgy tíz óra felé eszébe jutott, hogy fel kellene magát ravataloznia.

Tetőtől-talpig olvasztott hólében megmosta a testét, fehér inget, gatyát vett, felfeküdt a Szentmihály lovára s még a két lábafejét is összekötötte, ahogy dukál. Két bogos, fekete kezét összefogta a mellén és kinyújtózott.

A kutya odatelepedett a fejéhez.

- Te csak virrasztgass, míg a lelkem dolgát is eligazítom! - parancsolta a kutyának.

A lelkével se volt sok baja. Hamar megértették egymást az Istennel. Szegény ember is volt, öreg ember is volt. Ami kicsi vétket ezen a földön elkövetett, eléggé megszenvedett érte. Arra gondolt, hogy ha a lelke a Nyilánk oldalán felgyalogol a tetőre, egyetlen lépéssel beléphet a mennyországba. Egészen közel laktak egymáshoz ő s a jó Isten. Más szomszédja nem is igen volt az utolsó tíz esztendőben.

- Igyenösen neki teszek jelentést! - mosolygott megnyugodva s behunyta a szemét.

Kicsi baj történt azonban.

A halál sehogysem akart jönni. Várt egy óráig, várt két óráig, a tűz is leszakadt, már fázni is kezdett az ingben-gatyában s az összekötött lábai hidegek voltak, mint a jég.

- Még megjárom, Máté, - mondotta a kutyának - ha nem találok meghalni s az utolsó vacsorán megevők mindenünket! - csóválta a fejét, mikor kioldozta a lábait, hogy vessen a tűzre s a juhászbundát is magára terítette.

Későbbben kicsit megzavarodott a látása, a feje elnehezedett, a szeme bekoppant és azt látta álmában, hogy szép zöld erdőben sétál, térdig jár a virágos fűben s az ágakon mókusok szökdösnek s úgy csattognak a madarak, hogy hasad ki a torkuk. Egészen megfiatalodva ébredt fel s kicsit sajnálta, hogy meg kell halnia.

- Mi volt ez a hetven esztendő! - panaszkodott. - Csak egy kurta álom!

A józan esze azonban azt mondta, hogy: „Elég volt! Ne légy számár, Káruj!”

Még szégyelte is magát, hogy így meggyengült s még sajnálni tudta ezt a rongyos életet s nem is mert a kutya szeme közé nézni szégyenletében, de szerencsére eszébe jutott, hogy nagy mulasztást követett el, mert a pipáját elfeledte a feje alá tenni. Olyan elevenen perdült le a ravatalról, mintha húszesztendő legény lett volna:

- A pipám s a zacskóm, halálig futok s mégsem hagyom! - morgolódott.

Ha már a kezében volt, csupa megszokásból dohányt kapart a kostökből a pipába, hogy egy utolsó füstöt vessen s búsan arra gondolt, hogy ebben a nagy hidegben az útra egy csepp pálinka sem ártott volna, de ha nincs, hát nincs!...

A pipa se esett jól. Félig se szíttá el, a feje újra kóvályogni kezdett, hanyatt esett s valami rémlett, hogy: „No most!” Érezte, hogy fülei zúgni kezdenek s mintha langyos esőben rettentő mélységbe hullana. - Egyszerre azonban kutyaugatást hallott s kellenül felébredt. Akkor veszi észre, hogy a kutyája feje fölre görbedve, teletorokkal üvölt:

- A fene a dolgot, Máté! Nem tudtál békét hagyni? - szidta. - Kezdhetem elől! - mérgelődött.

Minden kedve elment. Nem kicsi dolog, mikor az embert a kutya felugatja a halálból. Pedig valami kellemes, jóízű dolog volt s most egyszerre minden megváltozott. Félni, dideregni

kezdett s kietlen, üres, ijesztő lett minden körülötte. A gyermekei is eszébe jutottak. Mégis el kellett volna búcsúznia tőlük. A fia megházasodott. A leánya valahol szolgál. Ott hadd üljenek!

- Hát az Isten segítsen tütököt! - búcsúzott el tőlük gondolatban.

Hajnalig csendesesen feküdt a ravatalon. Hogy ezalatt mi történt vele, azt nem lehet tudni, de mikor a havas teteje világosodni kezdett, hirtelen ismét felugrott és meredten kiegyenesedett. Máté, a kutya felborzolt szőrrel hátrált előle, mert Káruj bának rettentő volt a nézése. Mintha megőrült volna, úgy lobogtak a szemei és verejtékben fürdött az arca. Komor és tekintélyes volt a fehér ingben-gatyában, mint valami nagyúr.

- Mehetünk! - hörögte oda a kutyának.

Elővette a láncát, a szeges örvet és az eb nyakára kötötte.

- Vezess! - fogta a lánc végét.

A kutya ijedten húzódozott, de a haldokló rárivalt:

- Szedd össze magad, Máté, mert a másvilágra megyünk! - és kemény mozdulattal kicsapta a kalyiba ajtaját.

Félig önkívületben cselekedett és merev mozdulatokkal megindult a hóban mezítláb, egy szál fehérben a Nyilánk oldalán fel, ahonnan csak egy lépés a másvilág.

A kutya szűkülve követte.

Megfejtethetlen csoda, hogy tudtak abban az istentelen hidegben felérni a hegy tetejére.

Ott aztán a haldokló ember hátrafeszített fővel belenézett az égbe és utolsó szédülettel hanyatt zuhant a puha hóba. Percek alatt világító fehérre fagyott. Görcsbe rándult kezével akkor is fogta a kutya láncát.

Az eb megrázkódott, de nem futott el. Kísértetiesen, hangosan felkornyikált az égre a gazdája lelke után, aztán felborzolt szőrrel fölébe meredt a holttestnek.

Sem vad, sem madár nem mozdult, mintha minden élőlény kihalt volna a földön. A fák üveggé fagytak a nagy hidegben és ha szél támadt, a téli vaknap remegő fényében hófelhők táncoltak a völgyek, szakadékok felett.

Hogy tovább mi történt a kutyával, csak sejteni lehet.

Napok, talán hetek múlva, valami sebzett vaddisznót hajszólo vadászok találták meg a két holttestet.

A kutya akkor is a gazdája fölé borzadva négy lábon állott, merevvé fagyva és széttágult két orrlikából két véres jégcsap nyúlt ki.

Kicsit csodálkoztak a vadászok, hogy sem vadállat nem bántotta egyiket sem, sem a kutya el nem menekült. Pedig elég lett volna egyetlen mozdulat, hogy a halott ember keziből kirántsa a láncát, vagy egyetlen harapás a halott kezére, hogy megszabaduljon és megmentse az életét. Egyiket se tette. Ugyanazon a helyen maradt, ahol gazdája elzuhant. A hátára aranyos hó rakódott.

A vadászok meghökkentek, mikor meglátták a halálban is örködő kutyát, valamelyikük fel is tette a kérdést, hogy miért nem menekült el a kutya, miért maradt itt, de aztán vállat vontak.

Talán tudták, hogy a mai világban embernek érthetetlen nagy dolog történt ezzel a kutyával, talán nem tudták.

Mindegy!

A kutyát félrerúgták az útból, az embert hazahozták.

Azt sem mondták „félkalap” annak a szerencsétlen állatnak.

A halott Káruj bá fia a temetés után mégis kiment egy kővágó csákánnyal, ásóval, hogy a szerencsétlen ebet bekaparja a földbe, de akkorra Máté, a kutya eltűnt. Hó lepte-e be, vad hurcolta-e el, mi történt vele, nem lehet azt tudni.

Az is lehet, hogy... Mert innen a Nyilánk tetejéről csak egy lépés a mennyország...

(VÉGE.)